Organizacije civilnog društva i upravljanje baštinom

Kovačić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:883911

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER MUZEOLOGIJA I UPRAVLJANJE BAŠTINOM
Ak. god. 2018./2019.

Marko Kovačić

Organizacije civilnog društva i upravljanje baštinom:

primjeri *National Trusta* i *English Heritagea*

Diplomski rad

Mentor: dr.sc. Darko Babić, docent

Zagreb, srpanj 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Marko Kovačić

_____

(potpis)

Sadržaj

Sadržaj ii
1. Uvod 1
2. Svrha i ciljevi rada 3
2.1. Kompozicija rada 4
2.2. Terminologija 5
3. Baština i upravljanje baštinom 6
3.1. Koncept baštine 6
4. Civilno društvo 11
4.1. Organizacije civilnog društva 14
5. Inozemni primjeri upravljanja baštinom 20
5.1. *National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty* 21
5.2. *English Heritage* 42
6. Domaći primjer upravljanja baštinom 53
6.1. Društvo prijatelja dubrovačke starine 53
7. Zaključak 61
8. Literatura 64
Prilog 73
Prilog 1 – Popis prevedenih pojmova 73
Sažetak 76
Summary 77

1. Uvod

Jedan od prilično zastupljenih pogleda na kulturu u Republici Hrvatskoj, između ostalog i na baštinske institucije, jest kako se na taj sektor uglavnom nepotrebno „bacaju" financijska sredstva, bilo da je riječ o državnim, regionalnim ili lokalnim sredstvima. Doduše, to se ne odnosi na sve institucije s područja kulture, nego samo na određene. Takvo stajalište zastupaju pojedini mediji te neke političke stranke i drugi društveni akteri koji na djelatnike u kulturi, kao i na samu kulturu, gledaju kao na nešto bez čega se, očito, može - barem na kulturu koja ne odgovara njihovim svjetonazorima. Navedeni su akteri, u svojoj kritici, posebice oštri prema političkim suparnicima koji djeluju na području kulture. Isto tako, vrlo je sličan pogled usmjeren i na civilno društvo te na organizacije civilnog društva, tj. udruge.[1]

Uzimajući u obzir takva stajališta prema kulturi te organizacijama civilnog društva i samom civilnom društvu, a također i drastično smanjivanje državnog proračuna na tim područjima[2] u Republici Hrvatskoj - posebice prilikom ekonomskih kriza - drugačiji oblici financiranja onog što od strane državne, regionalne i lokalne uprave nije prepoznato kao bitno, postaju od goleme važnosti. Na smanjivanje financijskih sredstava koja su namijenjena organizacijama civilnog društva može se, također, gledati kao i na način discipliniranja onih koji ne odgovaraju vladajućima i njihovim politikama.

Na spomenutim područjima tako drugačiji načini financiranja, kao što su financiranje putem raznih zaklada i tome slično, mogu te bi trebali sve više i više dobivati na važnosti. U tome, svakako, značajnu ulogu mogu odigrati i organizacije civilnog društva, tj. udruge koje djeluju na baštinskom području ili u nekoj drugoj djelatnosti s područja kulture. Pojedinci okupljeni u organizacije civilnog društva mogu, primjerice, značajno doprinijeti zaštiti i promociji određene baštine koju lokalna, regionalna ili državna uprava nisu prepoznale kao nešto što bi vrijedilo sačuvati za buduće naraštaje.

[1] U radu će se nadalje, istodobno, koristiti termini „organizacije civilnog društva" i „udruge" koji se odnose na isto. Ponekad je, u radu, naveden samo termin „organizacije" kada se govori o njima.

[2] Jedan od posljednjih prosvjeda kojim su djelatnici s područja kulture u Republici Hrvatskoj upozorili na svoj (loš) položaj održao se 4. veljače 2019. godine pred Ministarstvom kulture RH. Članovi inicijative „Dosta je rezova!" tražili su „zaustavljanje urušavanja javnog financiranja kulture i proračunski rast budžeta za kulturu na 3%". Vidi: Dosta je rezova! // Kulturpunkt 29.1.2019. Dostupno na: https://www.kulturpunkt.hr/content/dosta-je-rezova (23.4.2019.). Iz Ministarstva kulture RH odgovoreno je kako je proračun „povećan u apsolutnom iznosu i u postotku u odnosu na državni proračun tako da ne stoji tvrdnja da se provode rezovi." Vidi: Ministarstvo kulture inicijativi 'Dosta je rezova': Proračun nam je povećan, a ne smanjen. // Tportal 1.2.2019. Dostupno na: https://www.tportal.hr/kultura/clanak/ministarstvo-kulture-inicijativi-dosta-je-rezova-proracun-nam-je-povecan-a-ne-smanjen-foto-20190201/print (23.4.2019.).

Važnost organizacija civilnog društva, tj. udruga u kulturi te drugačiji oblici financiranja raznih projekata s područja kulture mogu se prilično dobro ilustrirati na djelovanju organizacija kao što su *National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty*[3] te *English Heritage*[4] iz Ujedinjenog Kraljevstva koje imaju vrlo dugu povijest djelovanja, a samim time i zapažene rezultate i vrlo različita iskustava sa područja upravljanja baštinom u raznim povijesnim kontekstima. To posebice vrijedi za *National Trust* koji je osnovan krajem 19. stoljeća, daleke 1895. godine. Vidimo kako je, u ovom slučaju, prilično rano prepoznata važnost ispravnog upravljanja ugroženom baštinom – i to kulturnom, ali i prirodnom - kroz organizacije civilnog društva, a ne kroz državnu, regionalnu ili lokalnu upravu. Drugi primjer iz Ujedinjenog Kraljevstva koji je obrađen u radu jest zaklada *English Heritage* koja je osnovana u 80-im godinama 20. stoljeća, no ona također ima dugu povijest koja seže u 19. stoljeće. Može se reći kako je ta zaklada započela svoj razvoj kao dio britanskog Ureda za graditeljstvo (engl. *Office of Works*) te ima svoj specifičan povijesni razvoj. Trenutačno je riječ o zakladi, no njezini su prethodnici duže bili dio javnog sektora, a neko je vrijeme bila i kvazinevladina organizacija[5] (engl. *quango*). To je dobar primjer kako na području zaštite i upravljanja baštinom mogu djelovati vrlo različiti sustavi koji u jednom trenutku mogu biti unutar javnog sektora, a u drugom dio civilnog društva.

U ovom će radu, ukratko, biti prikazano kako su se spomenuti entiteti s baštinskog područja razvili do današnjih proporcija. Dotaknut ćemo se, uglavnom, samo njihova povijesnog razvoja. Zbog ograničenosti ovog rada i složenosti tematike neće biti mjesta za detaljniji prikaz njihova djelovanja na području kulture, odnosno rada na području zaštite te upravljanja baštinom koje može biti model za neke druge organizacije civilnog društva u raznim dijelovima Europe, ali i svijeta.

[3] U radu će se nadalje, uglavnom, koristiti skraćeni naziv ove organizacije, a to je: *National Trust*. Naziv ove organizacije na hrvatski se jezik može prevesti kao: „Nacionalna zaklada za mjesta od povijesnog značaja ili prirodne ljepote“.

[4] Naziv zaklade *English Heritage* može se prevesti kao „Engleska baština“ na hrvatski jezik. U radu je, ipak, korišten izvorni naziv te zaklade, na engleskom jeziku.

[5] Uglavnom u Ujedinjenom Kraljevstvu, ali i u drugim državama, postoje ovakve organizacije (engl. *Quasi-Autonomous Non-Governmental Organisation*). Akronim im je *quango*. To je hibridna organizacija koju financiraju porezni obveznici, ali njome ne upravlja direktno središnja vlast. Takve organizacije imaju elemente organizacija civilnog društva kao i tijela javnog sektora. Ovakvih je organizacija, godine 2010., u Ujedinjenom Kraljevstvu bilo najmanje 742, a prva je stvorena početkom 16. stoljeća. Vidi: Q&A : What is a quango? // BBC 14.10.2010. Dostupno na: https://www.bbc.com/news/uk-politics-11405840 (27.5.2019.); Quango. // Wikipedia : the free encyclopedia. 23.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Quango (24.6.2019.).

Navedene organizacije upravljaju veoma značajnim baštinskim resursima na svjetskoj razini, kao što su neolitički lokalitet Stonehenge[6] ili dijelovi Hadrijanova zida[7] na sjeveru Engleske. Kao što je malo prije spomenuto, iskustva ovako značajnih institucija u upravljanju baštinom mogla bi biti od velike koristi i organizacijama civilnog društva, tj. udrugama u Republici Hrvatskoj. Upravo zbog toga, na kraju ovog rada, letimično će biti riječi i o povijesnom razvoju jedne organizacije civilnog društva iz Republike Hrvatske koja djeluje na području baštine. Riječ je o Društvu prijatelja dubrovačke starine[8] osnovanom 1952. godine.

2. Svrha i ciljevi rada

U uvodu smo naveli važnost organizacija civilnog društva, tj. udruga u kontekstu smanjivanja proračunskih sredstava za sektor kulture. Zbog visokih ulaganja u zaštitu određene baštine (primjerice u pojedinu građevinu / pojedine građevine ili cjelokupne lokalitete) te slabe razvijenosti Republike Hrvatske, poprilično su važni drugačiji oblici financiranja od trenutačno dominantnih - kako bi se uspjelo sačuvati što više baštine za naredne generacije. Zbog toga, u ovom će se radu pokušati utvrditi na koji način organizacije civilnog društva, tj. udruge (kao i pojedinci koji djeluju unutar njih) mogu pridonijeti zaštiti kulturne i prirodne baštine u Republici Hrvatskoj te na koji su način *National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty* te *English Heritage* postale toliko značajan faktor na području zaštite baštine u Ujedinjenom Kraljevstvu. U prvom redu bit će prikazano kakav je bio njihov povijesni razvoj da bismo dobili jasniju sliku o tome kako su se razvile u ono što su danas. Ovaj se rad dotiče i motiva njihovih osnivača, zašto su ih odlučili osnovati te koji su im bili ciljevi.

[6] Lokalni odvjetnik višeg stupnja (s pravom istupa na sudu – engl. *barrister*) Cecil Chubb (1876. - 1934.) 1918. godine pisao je Vladi Ujedinjenog Kraljevstva te je ponudio Stonehenge naciji. Ceremonija preuzimanja održana je u listopadu iste godine. Vidi: Thurley, S. Men from the ministry : how Britain saved its heritage. New Haven; London : Yale University Press, 2015. Str. 127-129. Danas je taj lokalitet u posjedu *English Heritagea*. Dijelovi zemljišta oko Stonehengea u vlasništvu su, pak, *National Trusta*. Vidi: History of Stonehenge. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/history-and-stories/history/ (11. 6. 2019.).

[7] Hadrijanovim zidom upravlja *English Heritage*. S obzirom na veličinu ovog baštinskog resursa, nije došao pod zaštitu odjednom, nego su manji dijelovi otkupljivani tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Primjerice, između 1933. i 1972. godine, Ured za graditeljstvo i javne građevine te njegovi pravni sljednici zaštitili su 30 manjih lokaliteta. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 177.

[8] U tekstu će se upotrebljavati ili puni naziv ove udruge: Društvo prijatelja dubrovačke starine ili njegov skraćeni naziv: Društvo.

U radu će, osim organizacija civilnog društva, tj. udruga koje djeluju na području baštine, biti spomenute i zaklade koje su također važan kotačić unutar civilnog društva (u prvom dijelu rada). Rad se, ipak prvenstveno, bavi entitetima civilnog društva iz Ujedinjenog Kraljevstva koji, kroz svoje višegodišnje iskustvo, odlično pokazuju na koji se način – i to vrlo uspješno - može upravljati baštinom (na načine koji su u Republici Hrvatskoj zastupljeni veoma sporadično).

Također, na primjeru spomenutog Društva prijatelja dubrovačke starine, pokušat će se prikazati u kojoj mjeri građani preko takvih pravnih subjekata mogu doprinijeti očuvanju prirodne i kulturne baštine u svojoj sredini – u slučaju kada za to ne postoji volja na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Doduše, možda odabir ove organizacije civilnog društva, tj. udruge i nije najsretniji jer se dubrovački stari grad nalazi na UNESCO-ovom Popisu svjetske baštine (engl. *World Heritage List*) što je pravi dokaz da je taj lokalitet prepoznat kao važan baštinski resurs. Protuargumenti zašto je odabrana ova udruga su: pojedinci koji su osnovali Društvo prijatelja dubrovačke starine vrlo su rano - sredinom 20. stoljeća - prepoznali važnost kulturne baštine u Dubrovniku i njegovoj okolici te Društvo ima relativno dugu tradiciju i značajne rezultate na području upravljanja baštinom, barem u hrvatskim okvirima.

2.1. Kompozicija rada

Ovaj diplomski rad ima nekoliko poglavlja. U uvodnom dijelu rada postavljen je problem. Također su obrazloženi ciljevi rada te svrha, kao i kakva je kompozicija samog rada. Isto tako, jedan manji dio posvećen je terminologiji koja je korištena u radu. Glavni je razlog tomu što su korišteni različiti pojmovi koji su veoma slični te se često preklapaju. Posebice je to bio slučaj u dijelu rada koji se bavio civilnim društvom te organizacijama civilnog društva, tj. udrugama. Također, u tom dijelu bit će riječi i o prijevodima s engleskog jezika jer je za izradu ovog rada uglavnom korištena literatura na engleskom jeziku. Nakon toga slijedi dio u kojem je, na nekoliko stranica, objašnjen složen fenomen baštine – što sve taj pojam obuhvaća, kako baština „nastaje“ itsl.

Zatim slijedi dio rada u kojem je pojašnjena problematika civilnog društva te je dio posvećen i organizacijama civilnog društva, tj. udrugama i zakladama koje su integralan element civilnog društva. Nakon toga slijedi glavni dio rada. To su poglavlja o organizacijama iz Ujedinjenog Kraljevstva, o *National Trustu* i o *English Heritageu*. U njima je prikazano

kako su se razvijale baštinske zbirke kojima danas upravljaju te organizacije. Poslije ovog dijela dolazi poglavlje o Društvu prijatelja dubrovačke starine. To je jedno kraće poglavlje rada u kojem se površno dotiče ova organizacija civilnog društva. U *Zaključku* su navedene završne misli do kojih je došlo tijekom pisanja ovog diplomskog rada. Na kraju rada naveden je popis literature, popis prevedenih korištenih termina te sažeci i ključne riječi (na hrvatskom i engleskom jeziku).

2.2. Terminologija

Prije nego što dođemo do glavnog dijela ovog rada, ukratko će biti dotaknuta korištena terminologija. Razlog za to je, prije svega, kako bi se spriječili mogući nesporazumi i krive interpretacije. Prvenstveno se to odnosi na pojmove koji su vrlo često upotrebljavani. Kada se govori o „organizacijama civilnog društva" ponekad se koriste i termini „udruge" te „neprofitne organizacije" iako je riječ o istom. Ta su tri pojma praktički sinonimi pa se istodobno upotrebljavaju. Ipak, u većini slučajeva korišten je termin „organizacije civilnog društva". Jedno od njihovih svojstava jest da su neprofitne organizacije. Neprofitna se organizacija, u Republici Hrvatskoj, najčešće ustrojava u udrugu građana.[9] I u Zakonu o udrugama iz 2014. godine na par se mjesta spominje termin „neprofitna organizacija". O baštini se govori kao o pojmu, konceptu i fenomenu.

Kako se ovaj rad bazira na literaturi na engleskom jeziku, većina navedenih zakona i naziva pojedinih institucija nije dosad prevedena na hrvatski jezik. Zato su, u zagradama, na engleskom jeziku, navedeni termini za koje je smatrano da je potrebno navesti i njihov izvorni naziv. Pri prijevodu je konzultiran *Englesko-hrvatski stručni pojmovnik kulturne baštine* Nenada Lipovca. Ukoliko nije bilo prijevoda određenih termina u navedenom pojmovniku (na hrvatski jezik), riječ je o prijevodu autora. Obuhvaćeno je dosta dugo vremensko razdoblje pa nije niti bilo za očekivati da su uvijek sve institucije imale iste nazive. Primjerice, Ured za graditeljstvo često je mijenjao nazive pa je korišten naziv te institucije koji je nosila u određenom vremenskom razdoblju.

Kod termina „spomenik" (engl. *monument*) često je korišteno ekstenzivno, tj. šire tumačenje pojma koji uključuje sve vrste spomenika kao što su i građevine i lokaliteti, a ne

[9] Alfirević, N. ... et al. Osnove marketinga i menadžmenta neprofitnih organizacija. Zagreb : Školska knjiga : Institut za inovacije = Innovation Institute, 2013. Str. 307.

samo arhitektonska ili kiparska djela manjeg obujma. Pojam „*building*“ ponekad je preveden i kao „građevina“, ali i kao „zgrada“ (ovisno o kontekstu). Češće je preveden kao građevina, npr. kad je bila riječ o kućama. Za ono što je bilo nezgrapno za prevesti, korišteni su termini na engleskom jeziku. Takav je bio slučaj s nazivima institucija *National Trust, English Heritage* i *Historic England* pa su korišteni izvorni nazivi. Kod Britanaca, navedena su njihova imena, a ne titule kao što je bio slučaj u literaturi. Tako se govori o Davidu Lindsayju i Philipu Kerru, a ne o grofu od Crawforda i Balcaressa te o 11. markizu od Lothiana. Nije korištena niti titula Sir kod osoba kojima je dodijeljena. Uglavnom, u napomenama je moguće vidjeti je li netko bio nositelj pojedine plemićke titule.

3. Baština i upravljanje baštinom

U ovom je dijelu rada detaljnije prikazan fenomen baštine koji je, kako ćemo vidjeti, vrlo kompleksan iako se to ne čini na prvi pogled. Na sljedećih nekoliko stranica bit će prikazano i što sve taj fenomen uključuje, kako se baština stvara i tome slično.

3.1. Koncept baštine

Na prvi se pogled koncept baštine može činiti i više nego razumljiv. Može se reći kako je takvo stajalište većine ljudi koja se profesionalno ne bavi ovom disciplinom. Ipak, kada ga se krene malo dublje istraživati, dolazi se do objašnjenja koja mogu biti od koristi. Ona nam pokazuju da jednostavan i razumljiv koncept ustvari i nije takav, već je znatno složeniji te sadrži mnogo slojeva. O tome kako se doživljava koncept baštine prilično dobro ilustrira objašnjenje koje se nalazi na stranicama Hrvatskog jezičnog portala[10]. Tamo jedno od pojašnjenja pojma baštine glasi: „ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih kulturnih dobara [nacionalna baština]; baštinstvo, naslijeđe“.[11] Iako se iz ove definicije čini da je baština nešto što je isključivo vezano uz prošlost - to naprosto nije tako, a to će biti vidljivo u narednom dijelu rada. Za fenomen baštine od velikog je značaja da bude prepoznata kao nečija baština. Na ovaj način dolazimo do teze da sve ono što pripada prošlosti - ono što je naslijeđeno - ne znači automatski da je to ujedno i baština.

[10] Hrvatski jezični portal zajednički je projekt nakladničke kuće Znanje i Sveučilišnog računskog centra Sveučilišta u Zagrebu. To je prva i zasad jedina, internetom distribuirana, rječnička baza hrvatskog jezika. Vidi: O nama. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=o-nama (21.5.2019.).
[11] Baština. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search (21.5.2019.).

Navedena tvrdnja vezana uz prepoznavanje baštine jest da baština ne postoji sve dok određeni naslijeđeni elementi, ali i oni stvoreni u sadašnjosti, nisu identificirani i označeni kao takvi - kao baština - zbog neke naše sadašnje svrhe / nekih naših sadašnjih svrha. Te svrhe mogu biti različite, odnosno mogu biti ekonomske, kulturne, političke ili društvene.[12] Dakle, element sadašnjosti kod određenog resursa iz prošlosti iznimno je bitan. Mogli bismo reći da je to čak i ključan element kod fenomena baštine. Ovdje se možemo pozvati na autora Petera Howarda koji u djelu *Heritage : management, interpretation, identity* tvrdi da baština, ustvari, može biti sve što želimo - za njega je presudna volja te, prema njemu, stvari koje smo naslijedili ne postaju baština sve dok nisu prepoznati kao takvi.[13]

Prema Brianu Grahamu, Gregoryju Johnu Ashworthu i Johnu E. Tunbridgeu koncept baštine nastaje u modernom razdoblju (gledano iz europocentrističke perspektive).[14] Usporedo s procesom modernizacije, razvija se i koncept nacionalizma te dolazi i do stvaranja nacionalnih država (engl. *nation states*). U ovom je kontekstu, baština, i to prije svega nacionalna baština, temeljni instrument u „otkrivanju" ili stvaranju te kasnijem njegovanju nacionalnog identiteta.[15] Nacionalne su države, prvenstveno elite (npr. izvršna vlast), podupirale konsolidaciju nacionalne identifikacije, istovremeno apsorbirajući ili neutralizirajući baštine drugih društvenih grupa ili regija s kojima su se međusobno natjecale.[16] Takav baštinski diskurs, pri pružanju osjećaja nacionalne zajednice, mora po definiciji ignorirati raznolikost subnacionalnih kulturnih i društvenih iskustava.[17] Unutar narativa nacije, ovakav baštinski diskurs eksplicitno promiče iskustva i vrijednosti elitnih društvenih klasa, a to znači da u takvom diskursu nedostaju primjerice žene, etničke i druge društvene skupine, domorodačke zajednice i radnički slojevi.[18] U ovom razdoblju, volja kako bi se nešto sačuvalo bila je opsesija pasioniranih, obrazovanih i, generalno gledajući, utjecajne manjine.[19] Dakle, pojava baštinskog diskursa unutar konteksta devetnaestostoljetnog nacionalizma značila je da je primarni oblik identiteta onaj nacije, često povezan sa baštinom, a tome su pridonijele i znanstvene discipline kao što su arheologija i povijest.[20] Ove tvrdnje

[12] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. // Heritage, museums and galleries : an introductory reader / edited by Gerard Corsane. London; New York : Routledge, 2005. Str. 32.
[13] Howard, P. Heritage : management, interpretation, identity. London; New York : Continuum, 2003. Str. 6.
[14] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. Str. 28.
[15] Isto, str. 29.
[16] Isto.
[17] Smith, L. Uses of heritage. New York : Routledge, 2006. Str. 30
[18] Isto.
[19] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. Str. 30.
[20] Smith, L. Nav. dj. Str. 30.

odlično elaborira autorica Laurajane Smith koja govori o dominantnom zapadnjačkom diskursu o baštini koji naziva „autorizirani baštinski diskurs“[21] (engl. *authorized heritage discourse*). Navedeni je diskurs vrlo važan pri definiranju fenomena baštine na globalnoj razini. On je podjednako diskurs nacionalizma i patriotizma, kao što je i određenih klasnih iskustava te društvenih i estetskih vrijednosti.[22]

Kod ovog je diskursa - iako se nepovratno mijenja i razvija te razlikuje u različitim kulturnim kontekstima te kroz vrijeme - posebno žarište i naglasak na tome da se pažnja pridaje „stvarima“. U „autoriziranom baštinskom diskursu“ baština nije definirana kao aktivni proces ili iskustvo, nego je radije nešto čemu su posjetitelji vođeni, oko čega su instruirani, no nakon toga nisu pozvani da se više i aktivnije angažiraju oko toga.[23] Na javnost, odnosno posjetitelje baštinskih lokaliteta i muzeja u ovom se diskursu gleda kao na „prazne posude“ ili pasivne konzumente poruke koju nosi baština.[24] Dakle, ovaj diskurs ustanovljuje odnos „odozgo prema dolje“ između stručnjaka, baštinskog lokaliteta i „posjetitelja“.[25] U „autoriziranom baštinskom diskursu“ pažnja je fokusirana na estetski privlačne materijalne objekte, lokalitete, mjesta i/ili krajolike za koje trenutačne generacije „moraju“ brinuti, štititi ih i štovati kako bi oni mogli biti predani nejasnim budućim generacijama za njihovo „obrazovanje“ te kako bi iskovali osjećaj zajedničkog identiteta koji je utemeljen na prošlosti.[26] Koliko je dominantan diskurs o kojem govori L. Smith svjedoči i činjenica da je tek u listopadu 2003. godine na 32. Općoj skupštini UNESCO-a prihvaćena Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine (engl. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*) kao pokušaj da se prepoznaju novi i ne-zapadni načini razumijevanja baštine. Spomenuta autorica govori i kako fizički aspekt zapadnjačke ideje baštine znači da „baština“ može biti mapirana, proučavana, da se može upravljati njome, da može biti zaštićena i konzervirana te da je njezina zaštita predmet nacionalne legislative i međunarodnih sporazuma, konvencija i povelja.[27] Prema tome, baština je baština zato jer je podložna upravljanju te procesima zaštite, a ne zato jer jednostavno jest.[28]

[21] Vidi: Isto, str. 4-5., 28-34.
[22] Isto, str. 28.
[23] Isto, str. 31.
[24] Isto, str. 32.
[25] Isto, str. 34.
[26] Isto, str. 29.
[27] Isto, str. 3.
[28] Isto.

Još jedna karakteristika baštine koje se vrijedi dotaći na ovom mjestu jest i njezina dvojnost. B. Graham, G. J. Ashworth i J. E. Tunbridge smatraju kako baština može biti prikazana na dualan način – kao ekonomski resurs te kao kulturni kapital što znači da je baština, ustvari, roba koja se istovremeno prodaje na različitim segmentiranim tržištima.[29] Iz navedene se konstatacije može zaključiti kako baština može biti roba ili usluga. G. J. Ashworth je to vrlo dobro ilustrirao kada je ustvrdio kako su uspomene ili događaji iz prošlosti sirovina koju možemo pretvoriti u robu ili uslugu za konzumaciju u sadašnjosti.[30] Dakle, uspomene i događaji pretvoreni su u proizvode koji zadovoljavaju naše (isključivo sadašnje) potrebe.

Spomenuli smo kako je kod pojedinog resursa iz prošlosti element sadašnjosti vrlo važan. Stoga ne čudi činjenica kako je baština, ujedno, i ekonomski resurs. Na raznim lokalitetima, baština se koristi kao primarna komponenta u strategijama za promicanje turizma, ekonomskog razvoja te ruralne i urbane obnove.[31] Baština ima vrlo veliku ulogu u razvoju turizma na globalnoj razini. Kada se promatra baštinu kao ekonomski resurs, jedan od prvih prizora koji nam može pasti na pamet određeni su prenapučeni lokaliteti koji nikako ne mogu apsorbirati prevelik broj turista. Baštinska mjesta potiču potrošnju, a takva potrošnja može stvarati neke lokalitete, ali ih i nepovratno mijenja. Kod najpopularnijih lokaliteta, posebno je važno da ne budu previše komodificirani jer u suprotnom može doći do njihova uništenja. Održivost baštine izuzetno je bitna kod baštinskih resursa koji su izloženi golemoj turističkoj potražnji. Na taj način oni mogu opstati te biti dostupni i narednim generacijama, a ne samo nama. Kao primjer mogu poslužiti Stonehenge i pristup tom lokalitetu te turisti s brodova za krstarenje u Dubrovniku kada krenu u razgled tog grada. Vrlo je zanimljivo da baština može biti istovremeno prodavana na različitim tržištima pa je tako dostupna i najimućnijima, ali i srednjoj klasi kao i siromašnijim slojevima društva (barem u određenoj mjeri). Dakle, baština se stvara pa u tom kontekstu možemo promatrati i posebno zanimljiv citat glede koncepta baštine L. Smith koja u prvoj rečenici prvog poglavlja djela *Uses of heritage* tvrdi kako ustvari ne postoji nešto poput baštine.[32]

[29] Graham B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. A geography of heritage : power, culture and economy. London; New York : Arnold : Oxford University Press, 2000. Str. 22.
[30] Isto.
[31] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. Str. 32.
[32] Smith, L. Nav. dj. Str. 11.; Babić, D. Social responsible heritage management - empowering citizens to act as heritage managers. // Procedia - Social and Behavioral Sciences 188, (2015), str. 28.

Baština je, isto tako, i politički resurs. Kad baštinu promatramo iz perspektive političkog resursa, važno je postavljati pitanja zašto se promovira pojedina interpretacija baštine, čije interese ta interpretacija podržava ili unazađuje te u kojoj je vrsti miljea stvorena i iskomunicirana.[33] Nepobitno je kako baština može biti, odnosno jest kontroverzna. Značenja koja sadrži određeni baštinski resurs mogu biti plodno tlo za različite kontroverze. Posebice je to očito kod nekih povijesnih događaja oko čijih interpretacija postoje dijametralno suprotna mišljenja, a kod kojih gotovo da ne postoji mogućnost pomirenja veoma različitih interpretacija.

Na baštinu se, također, može gledati i kao na kulturni proces. „Baština" nije „stvar" niti „lokalitet", građevina niti neki drugi materijalni predmet – te su stvari često važne, ali, same po sebi nisu baština.[34] Radije, baština je ono što se odvija na tim lokalitetima, i dok to ne znači da osjećaj fizičkog mjesta nije važan za te aktivnosti ili da ne igra neku ulogu u njima, fizičko mjesto ili „lokalitet" nije puna priča o tome što baština može biti.[35] Ideja da je baština proces nije nova u literaturi koja se bavi baštinom. Procesi koje danas definiramo kao baština integralni su dio ljudske kulture.[36]

Jedna od glavnih karakteristika upravljanja baštinom jest multidisciplinarnost. Arheologija, povijest, konzervacija, restauracija, muzeologija i arhitektura neke su od poznatijih znanstvenih disciplina koje su bitne pri upravljanju baštinom. Dosta dobar opis fenomena baštine te multidisciplinarnosti koju ona uključuje daje Darko Babić koji tvrdi kako je baština „fenomen u kojem se mnoge znanstvene discipline moraju smatrati pozvanim (i prozvanim) da nam svojim prilogom ponude (dio) rješenja."[37]

Još jedno pitanje karakterizira fenomen baštine. To je pitanje kako baština određenog pojedinca ili skupine može biti baština i nekog drugog pojedinca ili skupine. Odgovor na to pitanje daju B. Graham, G. J. Ashworth i J. E. Tunbridge koji govore o disonanci baštine.[38] Oni tvrde da se to stanje odnosi na nesklad ili nedostatak sporazuma i dosljednosti oko značenja baštine, a intrinzično je samoj njezinoj prirodi te je ne bi trebalo gledati kao

[33] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. Str. 32.
[34] Smith, L. Nav. dj. Str. 44.
[35] Isto.
[36] Harvey, D. C. Heritage Pasts and Heritage Presents : temporality, meaning and the scope of heritage studies. // International Journal of Heritage Studies 7, 4(2001), str. 319-338.; Smith, L. Nav. dj. Str. 44-84.
[37] Babić, D. Iskustva i (skrivene) vrijednosti eko-muzeja. // Etnološka istraživanja 14, (2009), str. 221.
[38] Graham B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. A geography of heritage : power, culture and economy. Str. 24-25.

neželjeni nusproizvod.[39] Stvaranje bilo koje baštine aktivno ili potencijalno razbaštinjuje ili isključuje sve one koji se ne slažu s njezinim značenjem.[40] U ovom smislu, disonanca baštine može biti promatrana kao destruktivna, ali paradoksalno, ona je isto i uvjet za stvaranje pluralnih, višekulturnih društava temeljenih na uključivosti.[41] Tenzija i konflikt su, prema tome, inherentna svojstva baštine, bez obzira na njezin oblik.[42] Isto tako, baština je kao politički resurs vrlo važna jer može pridonijeti izgradnji raznih identiteta koje pojedinci i grupe stvaraju u odnosu na Drugo. Problem je što nitko nema jedan identitet, a ta činjenica komplicira fenomen baštine još više. Zbog sveg navedenog, baština ne može biti proučavana bez upućivanja na pitanja: tko odlučuje što je baština te čija je to baština?[43]

Na prethodnim je stranicama prikazano koliko je fenomen baštine složen te da ga je prilično teško objasniti zbog toga što se taj fenomen treba promatrati iz raznih perspektiva, često sukobljenih. Fenomen baštine mnogo je kompleksniji od jednostavnog objašnjenja koje je dano na početku poglavlja. Ukratko, može se reći kako baštinu možemo definirati kao upotrebu resursa iz prošlosti za određene svrhe u sadašnjosti. U nastavku rada bit će riječi o civilnom društvu te o organizacijama civilnog društva, tj. udrugama.

4. Civilno društvo

U demokratskim društvima civilno, odnosno građansko društvo, područje je „kolektivnog života pojedinaca koje se nalazi između obitelji i države i od njih je potpuno neovisno.“[44] Pojam civilno društvo, na prvi pogled, može zvučati kao neka moderna konstrukcija. Ustvari, taj pojam vuče svoje porijeklo iz antičke Grčke. Jedan od najslavnijih grčkih filozofa, Aristotel, skovao je pojam *koinōnía politiké* koji označava političku zajednicu slobodnih građana.[45] Na latinski je jezik preveden kao *societas civilis* pa otuda i inačica na engleskom jeziku: *civil society*. U političkoj teoriji, moderni pojam civilnog društva javlja se usporedo s idejom moderne države, a ima ključnu ulogu u razumijevanju legitimiteta vlasti koji su razvijali engleski empiristi tijekom 17. i 18. stoljeća.[46] Poznati engleski empirist, John

[39] Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. Str. 37.
[40] Isto.
[41] Isto.
[42] Isto, str. 36.
[43] Isto, str. 37.
[44] Civilno društvo. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12023 (12.11.2018.).
[45] Isto.
[46] Isto.

Locke, zastupao je tvrdnju kako „pravo vlasti na vladanje proizlazi iz pristanka svih građana, koji na taj način štite svoja prava s kojima se rađaju“.[47] Iz toga je proizlazila ideja empirista koji su pristajali da država, u njihovo ime, obavlja određene zajedničke poslove, dok su ostali poslovi trebali ostati pod njihovom kontrolom te se u njih država ne bi trebala miješati.[48] Prema slavnom njemačkom filozofu, Georgu Wilhelmu Friedrichu Hegelu, civilno je društvo dio etičkog života koji zajedno čine obitelj, država te samo civilno društvo.[49] Prema njemu, civilno je društvo neka vrsta poveznice države i obitelji. Sredinom 19. stoljeća, francuski povjesničar i politički teoretičar, Alexis de Tocqueville, ostavlja velik utjecaj na suvremena istraživanja civilnog društva. Njegovo djelo *O demokraciji u Americi* mnogi drže poveljom civilnog društva.[50]

U 70-im godinama 20. stoljeća ponovno se javlja interes za temu civilnog društva iz dva izvora. Prvi je izvor „preispitivanje formalnih institucija demokracije i političke participacije u etabliranim demokracijama“ koje su postale previše okoštale i trome, dok je drugi izvor u zemljama istočne i srednje Europe u kojima su bili jednostranački (komunistički) režimi u kojima dolazi do otpora građana prema tim režimima, i to u različitim oblicima (kroz disidentske pokrete, razne organizacije, masovne radničke sindikate itsl).[51] Svim određenjima pojma civilnog društva „zajedničko je nastojanje da se odredi odnos između privatne i javne sfere“, odnosno između pojedinačnih interesa i općeg dobra.[52] Mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije navodi:

> „U suvremenoj političkoj teoriji civilno društvo je društveni prostor koji uključuje institucije i interakciju u području kulture, znanosti, obrazovanja, ekonomije i građanskih inicijativa koji su autonomni i izvan dosega države. Za razliku od klasičnih definicija, tomu se dodaje teza da je upravo civilno društvo, za razliku od države, područje u kojem se javljaju nove ideje, interesi, institucije i poticaji za ukupni razvoj i napredak društva.“[53]

[47] Isto.
[48] Isto.
[49] Isto.
[50] Bežovan, G. Civilno društvo. 2. izd. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2005. Str. 14.
[51] Civilno društvo. Nav. dj.
[52] Isto.
[53] Isto.

O civilnom se društvu može govoriti i kao o prostoru „između obitelji, države i tržišta gdje se ljudi udružuju radi promicanja zajedničkih interesa“.[54] Civilno društvo kao zbirna imenica obuhvaća „različite organizacije civilnog društva koje se nazivaju dobrovoljačkim, neovisnim, neprofitnim, nevladinim i trećim sektorom.“[55] Na pitanje zašto bi gospodarstvo, država, ali i svi građani, trebali podupirati i razvijati civilno društvo i njegove institucije, pojedini autori odgovaraju kako je, pri tome, riječ o jednostavnoj potpori iz interesa.[56] Vrijedi istaknuti kako se na pojam civilno društvo gleda i kao na „praznu frazu, pomodarstvo koje može podrazumijevati sve aktivnosti koje su pokrenuli građani ili biti izgovorom državi kako bi svoju odgovornost prebacila na građane, koji uvijek dobro vode računa o svojim pravima, a zaboravljaju na građanske dužnosti.“[57]

Uz civilno društvo usko je vezan i termin neprofitni sektor. To podrazumijeva, da pri podjeli društva, postoje još dva sektora ili područja koja utječu na njegov razvoj, a to su: javni te privatni sektor/područje. U javni sektor spadaju tijela državne uprave, jedinice lokalne i regionalne samouprave te druge javne ustanove. Privatni sektor/područje obuhvaća gospodarske subjekte. Sva tri sektora međuovisni su i povezani, a dominacija jednog od njih nad drugim dvama označava neravnotežu razvoja društva.[58] Postoji još nekoliko termina za neprofitni sektor, a to su: civilni sektor te treći sektor. Svi navedeni termini doprinose kakofoniji.

Na kraju, bitno je istaknuti slobodu udruživanja kao važne karakteristike neprofitnog djelovanja i civilnog društva. Neprofitni sektor obuhvaća sve pojedince, ali i organizacije koji pomažu da društvo (p)ostane zajednica odgovornih pojedinaca koji su okrenuti prema osobnom/obiteljskom napretku, kao i napretku zajednice.[59] Gojko Bežovan tvrdi kako pojam neprofitni sektor podrazumijeva da organizacije civilnog društva ne postoje primarno radi ostvarivanja profita te da djeluju u području koje nije moguće uvijek organizirati na komercijalnoj osnovi, a često je riječ o organizacijama koje pružaju različite javne usluge.[60] U narednom dijelu rada, na nekoliko stranica, opisat će se organizacije civilnog društva, tj. udruge, ali i zaklade. Ti su tipovi organizacija glavni stupovi civilnog društva.

[54] Bežovan, G.; Zrinščak, S. Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena? // Revija za socijalnu politiku 14, 1(2007), str. 2.
[55] Bežovan, G. Nav. dj. Str. 17.
[56] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 15.
[57] Bežovan, G. Nav. dj. Str. 15.
[58] Isto, str. 18.
[59] Pavičić, J. Strategija marketinga neprofitnih organizacija. Zagreb : Masmedia, 2003. Str. 15.
[60] Bežovan, G. Nav. dj. Str. 17.

4.1. Organizacije civilnog društva

Dva osnovna organizacijska oblika civilnog društva su: 1) udruge i 2) zaklade. Ovdje vrijedi spomenuti i fundacije koje su vrlo slične zakladama, a koje su, donedavno, postojale u hrvatskom zakonodavstvu.[61] Organizacije civilnog društva, tj. udruge nazivaju se još i neprofitnim organizacijama (engl. *nonprofit organizations*) ili nevladinim organizacijama (engl. *nongovernmental organizations*). I udruge i zaklade pravne su osobe. Iako se ovaj rad bavi, uglavnom, povijesnim razvojem *National Trusta* i *English Heritagea*, a manje hrvatskom udrugom, Društvom prijatelja dubrovačke starine, treba se dotaći i hrvatske legislative koja definira područje koje je u fokusu ovog rada. U Republici Hrvatskoj, zakoni koji definiraju ovo područje su: Zakon o zakladama iz 2018.[62] te Zakon o udrugama iz 2014. godine.

Prema Zakonu o udrugama iz 2014. godine, udruga je „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja.“[63] Kod opisa djelovanja udruga čini se dosta važno istaknuti načela djelovanja navedena u Zakonu o udrugama koja prilično plastično mogu dočarati kako udruge funkcioniraju. Ta su načela: načelo neovisnosti, načelo javnosti, načelo demokratskog ustroja, načelo neprofitnosti te načelo slobodnog sudjelovanja u javnom životu.[64] Udrugu mogu osnovati najmanje tri osobe, a Skupština je najviše tijelo udruge. Statutom se udruge, osim

[61] Fundacije su bile definirane Zakonom o zakladama i fundacijama iz 1995. godine koji je bio na snazi do 1. ožujka 2019. godine. U zakonu koji je nasljednik ovog zakona, u Zakonu o zakladama (na snazi od 1. ožujka 2019. godine) ne postoji definicija fundacije. U sada nevažećem Zakonu o zakladama i fundacijama, samo su dva članka bila posvećena fundacijama. Razlika između fundacija i zaklada bila je, ustvari, vremenski period u kojem su djelovale - fundacije su djelovale određeno vrijeme, a zaklade trajno. Vidi: Odluka o proglašenju zakona o zakladama i fondacijama. // Narodne novine 36/1995. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1995_06_36_722.html (25.6.2019.).

[62] Zakon o zakladama Hrvatski je sabor donio 21. studenoga 2018. godine, a stupio je na snagu 1. ožujka 2019. Vidi: Zakon o zakladama. // Narodne novine 106/2018. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_106_2056.html (1.2.2019.).

[63] Vidi: Zakon o udrugama. // Narodne novine 74/2014. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_74_1390.html (1.2.2019.).

[64] Isto.

skupštine, mogu utvrditi upravna (izvršna), nadzorna i druga tijela udruge.[65] Udruga imenuje jednu ili više fizičkih osoba za njezino zastupanje. Udrugu je relativno lako osnovati, no to ne znači da su sve one i aktivne. Vezano za to, G. Bežovan ističe kako je, na temelju dugogodišnjeg praćenja događanja u civilnom društvu, moguće zaključiti kako je broj aktivnih udruga ipak znatno manji od broja registriranih.[66] Kako mnoge nisu aktivne, tako njihov velik broj može odati potpuno krivu sliku. Puno bi bolje bilo gledati njihove aktivnosti kada se, npr. analizira civilno društvo.

Udruge se mogu i međusobno udruživati. Time se bavi članak 20. Zakona o udrugama. U tom je članku navedeno kako se udruge „mogu udruživati u savez, zajednicu, mrežu, koordinaciju ili drugi oblik udruživanja neovisno o području svoga djelovanja i slobodno utvrđivati naziv toga oblika udruživanja. Takav oblik udruživanja može imati svojstvo pravne osobe i na njega se na odgovarajući način primjenjuju odredbe ovog Zakona.“[67] Također, udruge se mogu učlaniti i u međunarodne udruge i u druge organizacije, a mogu imati i svoje ustrojstvene oblike kao što su podružnice, ogranci, klubovi itsl.[68] Članak 30. spomenutog Zakona bavi se imovinom udruge. U stavku 2. tog članka navedeno je kako „udruga može raspolagati svojom imovinom samo za ostvarivanje ciljeva i obavljanje djelatnosti određenih statutom udruge, u skladu sa zakonom.“[69] Članak 31., stavak 2. Zakona o udrugama dosta je važan jer je iz njega vidljivo da udruga ne može djelovati kao profitna organizacija. Taj stavak glasi: „Gospodarske djelatnosti udruga može obavljati pored djelatnosti kojima se ostvaruju njezini ciljevi utvrđeni statutom, ali ih ne smije obavljati radi stjecanja dobiti za svoje članove ili treće osobe. Ako u obavljanju gospodarske djelatnosti udruga ostvari višak prihoda nad rashodima, on se mora sukladno statutu udruge koristiti isključivo za ostvarenje ciljeva utvrđenih statutom.“[70] Kako su udruge neprofitne, vrijedi navesti i definiciju takve organizacije. Definiciju neprofitne organizacije daju Alfirević et al. Oni navode kako su neprofitne organizacije „sve organizacije koje služe ostvarivanju nekog javnog interesa, ali im osnovna svrha postojanja nije ostvarivanje profita, nastaju, djeluju i definirane su

[65] Isto. Članak 16., stavak 4.
[66] Bežovan, G. Nav. dj. Str. 117.
[67] Zakon o udrugama. Nav. dj.
[68] Isto.
[69] Isto.
[70] Isto.

okruženjem“ koje, u principu, „obuhvaća političke, ekonomske, društvene i tehnološke komponente.“[71]

Povoljniji porezni status bitno je obilježje organizacija koje pripadaju neprofitnom sektoru. O tome govori članak 32., stavak 2. Zakona o udrugama koji glasi: „Posebnim propisima mogu se utvrditi porezne olakšice i druge povlastice za udruge koje provode programe ili projekte od interesa za opće dobro, kao i za pravne i fizičke osobe koje financijskim sredstvima podupiru djelovanje od interesa za opće dobro.“[72]

Svrha/svrhe pojedine organizacije ogleda se / ogledaju se u njezinoj misiji i viziji, ukoliko ih ima. Misija je osnovna svrha postojanja organizacije, tj. ono što neka organizacija civilnog društva želi postići te njome jasno ističe razlog svog postojanja i glavno područje / glavna područja djelovanja.[73] S druge pak strane, vizija je „ambiciozna, ali realistična slika budućnosti koja se želi ostvariti, a uključuje razmatranje načina na koji će se neprofitna organizacija[74] uklopiti u stvaranje poželjne budućnosti.“[75] Vizija organizacije odražava sliku budućeg stanja kakvu bi ta organizacija htjela ostvariti svojom aktivnošću.[76]

U Republici Hrvatskoj, organizacije civilnog društva, tj. udruge upisuju se u Registar udruga Republike Hrvatske. Njih vode uredi državne uprave u županiji odnosno gradski ured Grada Zagreba nadležan za poslove opće uprave, a njima se, prema sjedištu udruge, podnosi zahtjev za upis u registar.[77] Prema podacima iz tog registra, na dan 5. lipnja 2019. godine, u Republici Hrvatskoj postojalo je 8275 aktivnih udruga čije je područje djelovanja kultura i umjetnost.[78] Od tog se broja, na isti nadnevak, djelatnošću kulturne baštine bavilo 4107 udruga.[79] Na isti je datum ukupan broj aktivnih udruga u Republici Hrvatskoj iznosio 50 581.[80] Također, postoji i Registar stranih udruga u Republici Hrvatskoj.[81]

---

[71] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 16. Vidi i: Pavičić, J. Nav. dj. Str. 22.
[72] Zakon o udrugama. Nav. dj.
[73] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 96.
[74] U ovom citatu, spomenut termin „neprofitna organizacija“, isto se tako može primijeniti na termin „organizacija civilnog društva“, tj. „udruga“ jer su ta tri pojma praktički sinonimi.
[75] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 98.
[76] Isto.
[77] Registar udruga. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-udruga/826 (5.6.2019.).
[78] Registar udruga Republike Hrvatske (područje djelovanja: kultura i umjetnost). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na: https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMBAAEAAAAA_QQBAAABAgAAAAGAttwFAAAAAQEAAAABAgAAAAAAAAABAQFvaeICAA (5.6.2019.).
[79] Registar udruga Republike Hrvatske (područje djelovanja: kultura i umjetnost, djelatnost: kulturna baština). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na:

Zaklade se razlikuju od udruga, no jednako su važne za civilno društvo. Posebice je to slučaj u inozemstvu, a manje u Republici Hrvatskoj. Na mrežnim stranicama Hrvatske enciklopedije navodi se kako je zaklada vrsta pravne osobe kod koje je dominantan element supstrata pravne osobnosti imovina, a ne skup ljudi kao kod korporacija.[82] Zakon o zakladama iz 2018. godine definira zakladu kao imovinu koja je „namijenjena da sama odnosno prihodima što ih stječe trajno služi ostvarivanju neke općekorisne[83] svrhe ili dobrotvorne svrhe.“[84] Zaklada se osniva na neodređeno vrijeme, a može ju osnovati domaća ili strana fizička ili pravna osoba.[85] Zaklada je osnovana donošenjem akta o osnivanju zaklade odnosno proglašenjem oporuke kada se zaklada osniva oporukom.[86] Zaklada je neprofitna pravna osoba bez članova. Njezina osnovna imovina može biti u novcu, stvarima ili pravima, služi za trajno ostvarivanje svrhe zaklade, a dozvoljeno ju je koristiti isključivo za ostvarivanje svrhe zbog koje je zaklada osnovana.[87] U Zakonu o zakladama navedeno je kako je svrha zaklade „općekorisna odnosno dobrotvorna i ako se tiče samo osoba koje pripadaju određenom pozivu, nacionalnoj, društvenoj, jezičnoj, kulturnoj, znanstvenoj i vjerskoj grupi ili slično, osoba koje povezuju iste zdravstvene, socijalne, kulturne i slične potrebe i interesi odnosno osoba koje žive na određenom području ili su obuhvaćene djelatnošću određene udruge, ustanove ili druge pravne osobe.“[88] Što se tiče zaklada u Republici Hrvatskoj, one se upisuju u Registar zaklada Republike Hrvatske, a njihov je broj znatno manji od broja udruga. Aktivnih je zaklada, 5. lipnja 2019. godine u Republici Hrvatskoj, bilo samo 255. Kod njih ne postoji klasifikacija djelatnosti kao kod udruga. Postoji i Registar stranih zaklada u Republici Hrvatskoj.[89] Sva četiri[90] spomenuta registra su javna.

---

https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMB_QQBAAABAgAAAAHQxdwFAAAAAQEAAAABAgEAAAAA_QQBAAAEAAAAAYC23AUAAAAFAAAABgAAAAAAAAABAQFvaeICAc67GA (5.6.2019.).

[80] Registar udruga Republike Hrvatske (aktivne udruge). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na: https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMBAAEAAAAAAAAAAAAAAAABAQFvaeICAbbAGA (5.6.2019.).

[81] Registar stranih udruga. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-stranih-udruga/827 (5.6.2019.).

[82] Zaklada. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66754 (25.6.2019.).

[83] Za definiciju općekorisne svrhe u Zakonu o zakladama iz 2018. godine vidi: Zakon o zakladama. Nav. dj. Članak 3., stavak 1.

[84] Zakon o zakladama. Nav. dj.

[85] Isto.

[86] Isto.

[87] Isto.

[88] Isto.

[89] Registar stranih zaklada u Republici Hrvatskoj. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-stranih-zaklada-u-republici-hrvatskoj/833 (5.6.2019.).

Alfirević et al. navode 4 temeljne kategorije zaklada, a to su:

1) zaklade s neovisnim sredstvima iz stalnih fondova,

2) zaklade sa sredstvima prikupljenim godišnje iz nevladinih izvora,

3) zaklade ovisne o nevladinim sredstvima, ali polažu račune vladi (primjer: lutrija) i

4) zaklade ovisne o vladinim sredstvima.[91]

U teoriji, samo se prva kategorija smatra pravim zakladama, no u praksi je uobičajeno da se u zaklade ubraja i druga navedena kategorija.[92] Specifičnost je zaklada u tome što su „karakteristične po neovisnosti resursa, zbog čega, bar teorijski, nemaju pritisak potrebe zarađivanja ili traženja financijskih resursa.“[93] Prema načinu djelovanja, zaklade se mogu podijeliti na operativne i donatorske.[94] Operativne zaklade osiguravaju vlastiti raspon programa i usluga, dok se donatorske zaklade isključivo bave donacijama neprofitnim organizacijama kako bi one mogle provesti vlastite programe.[95] Neprofitne organizacije koje nastoje prikupiti sredstva preko donacije pojedine zaklade najčešće ih traže za jasno definirane i pripremljene projekte s kojima se javljaju na natječaj te je zatim na vodstvu zaklade da odabere najbolje projekte u skladu s kriterijima natječaja.[96]

Ranije je spomenuto da su organizacije civilnog društva, tj. udruge neprofitne organizacije. Peter F. Drucker, jedan od vodećih stručnjaka za menadžment, navodi da neprofitna organizacija egzistira kako bi izazvala promjenu u pojedincima, ali i u društvu.[97] Dakle, težnja za rješavanjem društvenih problema i/ili pružanjem pojedinih usluga javnosti bitna je sastavnica neprofitnih od, njima srodnih, profitnih organizacija. Što se tiče pojma neprofitnosti, prema Alfireviću et al., navedeni se pojam interpretira na dva načina. Praktično tumačenje neprofitnosti govori o zabrani raspodjele viška prihoda osnivačima, odnosno

[90] Uz ova dva registra, to su i prije spomenuti: Registar udruga Republike Hrvatske te Registar stranih udruga u Republici Hrvatskoj.
[91] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 138.
[92] Isto.
[93] Isto.
[94] Isto. Navedeno prema: Sargeant, A. … et al. Fundraising principles and practice. New Jersey : John Wiley and Sons, 2010. Str. 462.
[95] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 138.
[96] Isto.
[97] Drucker, P. F. Managing the non-profit organization : practices and principles. 1st ed. New York : HarperCollins, 1990. Str. 3.

pojedincima koji kontroliraju djelovanje organizacije, dok je kod teorijskog tumačenja neprofitnosti naglasak na zadovoljenju potreba/interesa šire društvene skupine umjesto realizacije profita za vlasnike i dioničare prodajom proizvoda i usluga.[98]

Važna karakteristika organizacija civilnog društva jest da je njihov rad obilježen egzistencijom raznih dionika (engl. *stakeholders*). Važno je zadovoljiti interese dionika koliko je god to moguće. Oni, vrlo često, mogu biti dijametralno suprotni. Neki od tipičnih dionika neprofitne organizacije mogu biti: članovi organizacije, zaposlenici, volonteri organizacije, klijenti/korisnici usluga organizacije, upravni odbor, individualni donatori, fundacije i tvrtke koje podupiru organizaciju, mediji, javnost / društvena zajednica, upravna i politička tijela koja reguliraju rad neprofitnih organizacija u pojedinoj državi, dobavljači proizvoda i usluga itsl.[99] Može se reći kako su za civilno društvo ključan element članovi tih organizacija, barem kada se govori o dionicima. S obzirom da postoje različite neprofitne organizacije moguće je da neki od spomenutih dionika nisu uključeni u djelovanje pojedinih organizacija. Uspješnost neprofitnih organizacija ocjenjuje se sa pozicija raznih dionika čiji interesi mogu biti različiti.

Još jedna značajka neprofitnih organizacija jest javno zagovaranje (engl. *advocacy*) koje one provode. Ovu aktivnost ne treba miješati sa lobiranjem (engl. *lobbying*) koje je, na prvi pogled, dosta slično. Javno je zagovaranje stvaranje javne potpore, primjerice pojedincima, skupinama, projektima i idejama, a u pravilu, pomaže onima koji se sami ne mogu izboriti za vlastite interese i ciljeve - neprofitne organizacije koje ih zagovaraju podupiru njihove ciljeve i nastojanja.[100] Također, prikupljanje financijskih sredstava (engl. *fundraising*) vrlo je važno neprofitnim organizacijama jer bez tih sredstava one ne bi mogle uspješno ostvariti vlastite ciljeve.[101] Izvori financijskih sredstava mogu se podijeliti na: donacije individualnih donatora, donacije, prihod od vlastite djelatnosti i prihod od partnerstava s privatnim sektorom.[102] Na početku rada dotaknuto je pitanje smanjivanja ionako malih sredstava na području kulture te civilnog društva. Zato je na ovom mjestu dosta važno istaknuti rad kojim volonteri pridonose organizacijama civilnog društva. Oni na taj

[98] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 31.
[99] Gulati-Partee, G. A Primer on Nonprofit Organizations. // Popular Government 66, 4(Summer 2001), str. 34. Ova autorica navodi 20 dionika neprofitnih organizacija u američkoj saveznoj državi Sjevernoj Karolini. Identificirala ih je Jane Kendall, predsjednica Centra za neprofitne organizacije Sjeverne Karoline (engl. *North Carolina Center for Nonprofits*).
[100] Alfirević, N. ... et al. Nav. dj. Str. 19.
[101] Isto, str. 139.
[102] Isto.

način „smanjuju“ izdatke koje državna, regionalna i lokalna uprava alocira institucijama koje djeluju na području kulture te civilnog društva.

Financijske poteškoće jedan su od većih problema s kojima su suočene neprofitne organizacije. Na to se referiraju i Alfirević et al. koji tvrde da su najvažniji problemi neprofitnih organizacija „sve veći nedostatak sredstava iz državnog proračuna te povećanje privatnih donacija što zahtijeva sve veću profesionalizaciju djelovanja i učinkovitost korištenja dodijeljenim sredstvima.“[103] Vezano uz prikupljanje dostatnih financijskih sredstava, isti autori navode kako se u tom slučaju organizacija „sve više služi iskustvima i metodama profitnog sektora dovodeći se u opasnost da i sama počinje djelovati kao profitna organizacija.“[104] Takvo ponašanje može dovesti do stvaranja negativne slike organizacije među njezinim dionicima. Na kraju ovog poglavlja, za zaključak, možemo iskoristiti misao Alfirevića et al. koji su ustvrdili:

> „Udruženi društveno odgovorni pojedinci postoje otkad i društvo samo, no posljednjih desetljeća sve ih se manje smatra borcima s vjetrenjačama, a sve više onima koji mogu rješavati brojna važna pitanja - na legalan način javno sudjelujući u radu dobrovoljnih humanitarnih, političkih i drugih udruženja, neovisnih medija, profesionalnih/strukovnih udruženja, sindikata, odnosno svega onoga što je izvan izravna utjecaja države i tržišta/dobiti.“[105]

5. Inozemni primjeri upravljanja baštinom

Zbog toga što zaštita i upravljanje baštinom ne moraju uvijek biti povezane s politikama koje provode državna, regionalna i lokalna uprava, moguće je da građani stvore organizacije civilnog društva koje djeluju na tom području. Naredni dio rada bavi se dvjema spomenutim organizacijama iz Ujedinjenog Kraljevstva, *National Trustom* i *English Heritageom*. Ukratko, bit će prikazan njihov povijesni razvoj te motivacija osnivača za pokretanjem ovih organizacija na području upravljanja baštinom.

[103] Isto, str. 85.
[104] Isto, str. 97.
[105] Isto, str. 14.

5.1. *National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty*

National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty osnovan je 12. siječnja 1895. godine kao neprofitna organizacija. U sljedećih stotinjak godina ova će organizacija postati najveći britanski privatni posjednik.[106] Prije nego što bude prikazano na koji je zapravo način *National Trust* narastao do ovakvih proporcija, trebalo bi se malo osvrnuti i na njegove osnivače, tj. na ljude koji su zaslužni što je uopće došlo do osnivanja ovako značajne organizacije na području upravljanja baštinom.

Osnivači *National Trusta* bili su: Octavia Hill[107], Robert Hunter[108] te kanonik Hardwicke Rawnsley[109]. Octavia Hill bila je poznata po tome što se, kroz dobrotvorni rad, zalagala za siromašne. Ona se bavila problemom stanovanja siromašnih slojeva te je nastojala da dođe do reformi na tom području. Na nju su snažan utjecaj ostavili John Ruskin[110] te kršćanski socijalist, Frederick Denison Maurice.[111] Ona je već 1875. godine pokrenula važnu kampanju da se osigura jedan lokalitet za javno uživanje, no doživjela je fijasko.[112]

Drugi osnivač *National Trusta*, Robert Hunter radio je kao honorarni niži odvjetnik[113] u Društvu za očuvanje zajedničke zemlje[114] (engl. *Commons Preservation Society*) od 1868.

---

[106] Jenkins, J.; James, P. From acorn to oak tree : the growth of the National Trust 1895-1994. London : Macmillan, 1994. Str. XI. Vrijedi istaknuti kako ova organizacija ne djeluje na čitavom području Ujedinjenog Kraljevstva. Točnije, ne djeluje samo na teritoriju Škotske jer tamo postoji zaseban *National Trust* koji je osnovan 1931. godine. Vidi: What we do. // The National Trust for Scotland. Dostupno na: https://www.nts.org.uk/what-we-do (25.6.2019.).

[107] Octavia Hill (Wisbech, 3. prosinca 1838. – London, 13. kolovoza 1912.). Vidi: Octavia Hill, British philanthropist. Encyclopaedia Britannica. 28.1.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Octavia-Hill (25.6.2019.).

[108] Robert Hunter (Camberwell, London, 27. listopada 1844. – Haselmere, 6. studenoga 1913.). Vidi: Robert Hunter (National Trust). // Wikipedia : the free encyclopedia. 27.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Hunter_(National_Trust) (25.6.2019.).

[109] Hardwicke Rawnsley (Shiplake, 29. rujna 1851. – Grasmere, 28. svibnja 1920.). Vidi: Hardwicke Rawnsley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hardwicke_Rawnsley (25.6.2019.).

[110] John Ruskin (London, 8. veljače 1819. – Coniston, 20. siječnja 1900.) - poznati engleski likovni i društveni kritičar, pisac i slikar iz viktorijanskog doba. Jedno od njegovih najpoznatijih djela je Sedam svjetiljaka arhitekture *(*engl. *The Seven Lamps of Architecture)* iz 1849. godine. Vidi: John Ruskin, English writer and artist. // Encyclopaedia Britannica. 4.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/John-Ruskin (25.6.2019.).

[111] Frederick Denison Maurice (Normanston, 29. kolovoza 1805. – London, 1. travnja 1872.) - jedan od vodećih engleskih teologa 19. stoljeća i plodan autor, utemeljitelj kršćanskog socijalizma. Vidi: Frederick Denison Maurice, British theologian. // Encyclopaedia Britannica. 28.3.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Frederick-Denison-Maurice (25.6.2019.).

[112] Waterson, M. The National Trust : the first hundred years. Rev. ed. London : National Trust, 1997. Str. 22-23. Riječ je bila o lokalitetu Swiss Cottage Fields koji je danas dio Londona.

[113] Engl. *solicitor*. Niži odvjetnik (bez prava branjenja na sudu).

[114] Osnovano je 1865. godine. Od godine 1899. nosi naziv Društvo za otvorene prostore (engl. *Open Spaces Society*) kada se udružilo s Nacionalnim društvom za pješačke putove (engl. *National Footpaths Society*).

godine.[115] Ovo se društvo odupiralo ilegalnom prisvajanju zajedničke zemlje koja bi na taj način mogla ostati dostupna za javno uživanje.[116] Između ostalog, on se borio da se sačuva šuma Epping koja je nekoć bila dio kraljevske šume u Essexu.[117] Robert Hunter i Octavia Hill bili su aktivni i u Društvu Kyrle[118] (engl. *Kyrle Society*). Glavna je aktivnost tog društva bila sadnja drveća i cvijeća u urbanim područjima, a ono je trebalo biti model i preteča za *National Trust*.[119] Treći osnivač *National Trusta*, kanonik Hardwicke Rawnsley, djelovao je na drugom kraju Engleske. On se borio za očuvanje područja Lake District[120]. Godine 1883. osnovao je Društvo za zaštitu Lake Districta[121] (engl. *Lake District Defence Society*). Ono što je spojilo ovo troje osnivača *National Trusta* bila je obnovljena prijetnja jezeru Derwent Water čiji su pojedini dijelovi obale trebali biti prodani 1893. godine.[122]

Borbe koje su vodili u 70-im godinama 19. stoljeća uvjerile su i Roberta Huntera i Octaviju Hill da postoji potreba za osnivanjem tijela koje bi zauvijek posjedovalo otvorene prostore za javno uživanje.[123] Društva za zaštitu kojima su pripadali, u biti, bile su organizacije koje su se bavile propagandom bez pravnog statusa koji bi im omogućio posjedovanje imovine za dobrotvorne svrhe. Ono što im je jako pomoglo da se iskristalizira ideja o *National Trustu* bila je sudbina Sayes Courta u Deptfordu kraj Greenwicha. Godine 1884., William John Evelyn[124] pristupio je Octaviji Hill s prijedlogom da vrt na tom posjedu postane javni otvoreni prostor te je ponudio da se zgrada u vrtu koristi kao muzej.[125] Gotovo je odmah postalo jasno da postoje pravne poteškoće glede darivanja nekretnina jer nije bilo javnog tijela sa potrebnim statutarnim ovlastima koje bi uspjelo očuvati Evelynov posjed za ono što je on imao na umu.[126] Protiv ideje o osnivanju takvog novog tijela bio je George John

[115] Waterson, M. Nav. dj. Str. 23.
[116] Isto.
[117] Isto, str. 24.
[118] Ovo je društvo bilo nazvano prema dobrotvoru Johnu Kyrleu koji je živio u 17. te početkom 18. stoljeća.
[119] Waterson, M. Nav. dj. Str. 23.
[120] Lake District je brdsko područje na sjeverozapadu Engleske. To će područje postati nacionalni park 1951. godine. Od godine 2017. nalazi se na UNESCO-ovom Popisu svjetske baštine. Vidi: Three new sites and two extensions added to UNESCO's World Heritage List. // UNESCO. 9.7.2017. Dostupno na: https://whc.unesco.org/en/news/1691/ (2.6.2019.); The English Lake District. // UNESCO. Dostupno na: https://whc.unesco.org/en/list/422 (2.6.2019.).
[121] Waterson, M. Nav. dj. Str. 34.
[122] Isto, str. 34-36.
[123] Isto, str. 25.
[124] William John Evelyn (27. srpnja 1822. – 26. srpnja 1908.) - veleposjednik i dobrotvor, bio je i zastupnik u Parlamentu. Vidi: William John Evelyn. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/William_John_Evelyn (25.6.2019.).
[125] Waterson, M. Nav. dj. Str. 25.
[126] Isto, str. 28.

Shaw-Lefevre[127], potpredsjednik Društva za očuvanje zajedničke zemlje koji se s pravom bojao da će postojanje nečeg nalik *National Trustu* umanjiti ulogu i financijska sredstva koja je na raspolaganju imalo društvo u kojem je djelovao.[128] Deset godina koliko je trebalo da se utemelji *National Trust* bilo je dugo vrijeme te je Sayes Court u međuvremenu propao.

Prije samog konstituiranja *National Trusta*, 16. srpnja 1894. godine, održan je sastanak u kući Grosvenor, u Londonu, kako bi se odobrio nacrt statuta. Na pozivnici za taj sastanak stajao je naziv: *National Trust for Historic Sites and Natural Scenery*[129] (hrv. Nacionalna zaklada za povijesne lokalitete i prirodne krajobraze). Vidimo da je predloženi naziv organizacije bio nešto drugačiji od prihvaćenog. Tada je predloženo osnivanje tijela koje bi „posjedovalo zemljišne posjede od prirodne ljepote i lokalitete te kuće od povijesnog značaja koje bi bile sačuvane netaknute za korištenje i užitak nacije.“[130] Već je tada bilo jasno da su se namjeravale štiti i prirodna i kulturna baština. Dosta je važno da je prepoznata i prirodna baština. Ta činjenica ne bi trebala biti veliko iznenađenje jer se i ranije, u Ujedinjenom Kraljevstvu, javljaju ideje o tome kako treba štititi prirodni okoliš. Uostalom, i neka, već spomenuta društva u ovom radu bila su osnovana kako bi se upravo štitila ta vrsta okoliša. Za vrijeme prosvjetiteljstva ideja o „netaknutoj divljini“ te podjeli na prirodu/kulturu dovela je do koncepta prirodnih krajolika koji su trebali biti zaštićeni od ljudskog pustošenja.[131]

Ondje gdje se zakonito moglo ustanoviti pravo pristupa te gdje to pravo ne bi uzrokovalo štetu zaokupljalo je Roberta Huntera čitav profesionalni život.[132] Za isto se borio i Hardwicke Rawnsley, dok je cilj Octavije Hill bio zaštititi lijepa mjesta radi njih samih, ali i omogućiti „dnevne boravke na otvorenom zraku za siromašne“.[133] Sigurno je da su osnivači *National Trusta* bili motivirani osjećajem moralne obveze.

[127] George John Shaw-Lefevre (Battersea, 12. lipnja 1831. – Kings Worthy, 19. travnja 1928.) – britanski političar, član Liberalne stranke. Krajem 19. stoljeća, u dva je navrata bio Prvi povjerenik za graditeljstvo (engl. *First Commissioner of Works*) u Uredu za graditeljstvo i javne građevine. Vidi: George Shaw-Lefevre, 1st Baron Eversley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 14.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/George_Shaw-Lefevre,_1st_Baron_Eversley (25. 6. 2019.).
[128] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 21.
[129] Waterson, M. Nav. dj. Str. 14.
[130] Isto.
[131] Smith, L. Nav. dj. Str. 21.
[132] Waterson, M. Nav. dj. Str. 57.
[133] Isto.

Prvi vojvoda od Westminstera, Hugh Lupus Grosvenor[134], postao je prvi predsjednik *National Trusta*. Kao jedan od najbogatijih i najutjecajnijih ljudi u Engleskoj, bio je idealan izbor za mobiliziranje podrške za novu organizaciju.[135] Prvi tajnik bio je Lawrence Chubb, no na toj se poziciji zadržao vrlo kratko. Na čelo *National Trusta*, na mjesto predsjednice, godine 1902. dolazi princeza Louise[136] te na taj način počinje veza *National Trusta* i kraljevske obitelji koja traje sve do danas.[137] Robert Hunter bio je prvi predsjedavajući Izvršnog odbora (engl. *Executive Committee*) *National Trusta* te mu je dao pouzdan pravni okvir.[138] Odgovornost za politike koje je provodilo i temeljnu kontrolu nad ovom organizacijom imalo je Vijeće (engl. *Council*). Vijeće je činilo 50 članova, 25 izabranih te 25 iz istaknutih tijela kao što su: Društvo za zaštitu starih građevina (engl. *Society for the Protection of Ancient Buildings*), Britanski muzej (engl. *British Museum*), Nacionalna galerija (engl. *National Gallery*), Društvo za očuvanje zajedničke zemlje te Kraljevska akademija (engl. *Royal Academy*).[139] Vijeće se sastajalo jednom godišnje, dok je tajništvo obavljalo svakodnevne poslove. Sve važne stvari prepuštale su se Izvršnom odboru. Tako će njegova uloga, s godinama, znatno ojačati.

Prvi sastanak Izvršnog odbora *National Trusta* održan je 1. veljače 1895. pod predsjedanjem R. Huntera. Razmatrala se prva ponuda zemljišnog posjeda pod nazivom Dinas Oleu. Bila je riječ o 1,8 hektara[140] grebena u Barmouthu, na sjeveru Walesa koji je ponudila razmjerno bogata zemljoposjednica Fanny Talbot, prijateljica Octavije Hill i Hardwickea Rawnsleyja.[141] Nakon što je H. Rawnsley posjetio Dinas Oleu, predao je izvještaj Izvršnom odboru koji je prihvatio ponudu, a Octavia Hill se zapitala hoće li ovo biti i zadnji zemljišni

[134] Hugh Lupus Grosvenor (13. listopada 1825. – 22. prosinca 1899.) – engleski veleposjednik, plemić i političar, član Liberalne stranke. Bio je poznat po podržavanju rada raznih zaklada. Vidi: Hugh Grosvenor, 1st Duke of Westminster. // Wikipedia : the free encyclopedia. 14.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Grosvenor,_1st_Duke_of_Westminster (25.6. 2019.).
[135] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 14-15.
[136] Princeza Louise, vojvotkinja od Argylla (London, 18. ožujka 1848. – London, 3. prosinca 1939.) – šesto dijete kraljice Viktorije i princa Alberta. U javnom je životu bila zagovornica umjetnosti i visokog obrazovanja, kao i feminističkog pokreta. Vidi: Princess Louise, Duchess of Argyll. // Wikipedia : the free encyclopedia. 16.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Princess_Louise,_Duchess_of_Argyll (25.6.2019.).
[137] Trenutačno je predsjednik *National Trusta* prijestolonasljednik Charles, princ od Walesa. Na toj je poziciji naslijedio kraljicu Elizabetu, kraljicu majku. Vidi: President. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/features/president (25.6.2019.).
[138] Waterson, M. Nav. dj. Str. 18.
[139] Isto, str. 53.
[140] Mjere za površinu preračunavane su u hektare. U ovom slučaju, riječ je o jedinici za površinu koja se na engleskom jeziku naziva *acre*, a iznosi otprilike 4,047 m^2.
[141] Vidi: Our beginnings at Dinas Oleu. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/south-snowdonia/features/our-beginnings-at-dinas-oleu (23.5.2019.).

posjed koji će *National Trust* prikupiti.[142] Vidimo kako su i sami osnivači imali određene sumnje oko toga u kojem će se pravcu *National Trust* razvijati te hoće li uopće opstati. Vrijedi istaknuti i da su tadašnja društva koja su se bavila zaštitom prirodne i kulturne baštine bila vrlo različita od današnjih, masovnih organizacija.[143] Članstvo tih organizacija mjerilo se u stotinama članova, a vodio ih je malen broj ljudi koji su bili dio establišmenta te su imali bogatstvo i veze koje su im omogućavale da inzistiraju na svojem.[144]

Prva građevina koju je *National Trust* stekao, bila je crkvena kuća iz 14. stoljeća u selu Alfriston koja je kupljena za 10 funti [145] 1896. godine. Popravak te građevine postavio je standarde glede brige za povijesne građevine (engl. *historic buildings*).[146] Zanimljivo je da je Društvo za zaštitu starih građevina ukazalo na tu kuću jer ta organizacija nije imala ovlasti da štititi građevine na način da ih posjeduje.[147] Prvi financijski izvještaj koji je objavljen, za 1896. - 97., pokazuje kako je ukupan prihod *National Trusta* iznosio 991 funtu[148], a za popravak crkvene kuće u Alfristonu trebalo je izdvojiti 350 funti.[149] *National Trust* je preferirao da se tekući troškovi financiraju iz velikog broja manjih članarina, iako su, implicitno, i veće donacije bile dobrodošle za nove akvizicije.[150]

Krajem travnja 1895. godine Vijeće[151] *National Trusta* raspravljalo je o mogućnosti stjecanja jedinog močvarnog kraja u Istočnoj Angliji koji još uvijek nije bio isušen. Taj je lokalitet bio Wicken Fen koji je bio dobar primjer krhkog zemljišta koje je već bilo pod prijetnjom prekomjernog iskorištavanja entuzijasta koji su mu se divili.[152] Prva parcela površine 0,8 hektara u Wicken Fenu kupljena je 1899. godine od entomologa, J. C. Moberlyja.[153] Na taj je način *National Trust* došao do svog prvog prirodnog rezervata. Tako je stekao podršku pionira zaštite prirode u Ujedinjenom Kraljevstvu, a jedan je od njih bio i

[142] Waterson, M. Nav. dj. Str. 38.
[143] Thurley, S. Nav. dj. Str. 58.
[144] Isto, str. 58-59.
[145] History of Alfriston Clergy House. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/alfriston-clergy-house/features/history-of-alfriston-clergy-house (26.6.2019.). Godine 2018. to bi iznosilo malo više od 1,300 funti, prema izračunu na mrežnim stranicama središnje banke Ujedinjenog Kraljevstva (engl. *Bank of England*). Vidi: Inflation calculator. // Bank of England. 22.1.2019. Dostupno na: https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator (26.6.2019.).
[146] Waterson, M. Nav. dj. Str. 42.
[147] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 26.
[148] Godine 2018. taj bi iznos bio gotovo 130,000 funti.
[149] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 27.
[150] Isto, str. 27-28.
[151] Uloga Vijeća *National Trusta* u kasnijim je razdobljima opadala. Puno je veću ulogu u njegovu razvoju imao Izvršni odbor.
[152] Waterson, M. Nav. dj. Str. 39.
[153] Isto, str. 41.

vodeći entomolog i dobrotvor Charles Rothschild[154] koji je omogućio kupnju drugog značajnog prirodnog rezervata, lokaliteta Blakeney Pointa, na sjeveru Norfolka, godine 1912.[155] Oba navedena prirodna rezervata bila su od međunarodnog značaja.

Prema Simonu Thurleyju, u kontekstu svog vremena, *National Trust* bio je neobično društvo – ono je posjedovalo nekretnine, a bilo je fokusirano na kupnju lijepih i ugroženih ruralnih područja kako bi ih štitilo od razvoja – ujedno je bilo pandan Uredu za graditeljstvo i javne građevine (engl. *Office of Works & Public Buildings*) koji je mogao štititi samo spomenike.[156] Tijekom prvih godina, ova je organizacija stagnirala pa se smatralo kako bi donatore trebalo nekako motivirati da predaju svoje nekretnine na upravljanje *National Trustu*. To je bilo, može se reći, riješeno 1907. godine. Te je godine donesen Zakon o Nacionalnoj zakladi (engl. *National Trust Act 1907*) koji je omogućio stvaranje podzakonskih akata, no ono što je još važnije, omogućio je da *National Trust* proglasi zemlju u svom posjedu neotuđivom.[157] Zemlja koju je posjedovao mogla mu je biti oduzeta jedino kroz parlamentarnu proceduru. To je značilo da, jednom kad se imovina proglasila neotuđivom, više nije mogla biti prodana ili stavljena pod hipoteku, niti je mogla biti razvijana ili kupljena od strane nekog drugog tijela - osim uz izričit pristanak Parlamenta[158] Ujedinjenog Kraljevstva.[159] Ovo je bila revolucionarna odluka te jedna od najvažnijih odluka u cjelokupnoj povijesti *National Trusta*, odluka koja će imati ogromnu ulogu u tome da ova organizacija postane ono što je danas. Budući su donatori mogli biti sigurni da će zemlja koju *National Trust* proglasi neotuđivom ostati u njegovu vlasništvu. Na taj je način bila znatno sigurnija, nego da su je donatori jednostavno predali Vladi ili lokalnim vlastima. Prema Jennifer Jenkins i Patricku Jamesu, to je nedvojbeno jedan od razloga za uspjeh *National Trusta*, a to što je tako mala organizacija uspjela osigurati ovakvu jedinstvenu ovlast, i to u vrlo kratkom roku, može se pripisati i činjenici da je u svojem Vijeću imala više članova Parlamenta (4 člana

[154] Nathaniel Charles Rotschild (9. svibnja 1877. – 12. listopada 1923.) – bankar i entomolog. Sastavio je „Rotschildov popis“ koji sadrži 284 britanska lokaliteta koje je smatrao pogodnima da budu prirodni rezervati. Vidi: Charles Rothschild. // Wikipedia : the free encyclopedia. 8.9.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Rothschild (3.6.2019.).
[155] Waterson, M. Nav. dj. Str. 41-42.
[156] Thurley, S. Nav. dj. Str. 63.
[157] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 30-31.
[158] U radu će se, nadalje, uglavnom koristiti skraćeni naziv: Parlament.
[159] Waterson, M. Nav. dj. Str. 53.

Donjeg doma i 5 članova Gornjeg doma).[160] Prema Merlinu Watersonu, društvena se svrha nalazi u korijenu svake točke ovog zakona.[161]

Iste je godine *National Trust* postao malo ambiciozniji te je izvršio akviziciju prve velike ladanjske kuće (engl. *country house*), Barrington Courta u Somersetu. To je dvor (engl. *manor house*) iz razdoblja Tudora[162]. Rizničarka Harriet Yorke[163] protivila se ovoj kupnji jer je održavanje povijesnih građevina moglo imati pogubne financijske posljedice po *National Trust*.[164] Dvorovi su posebno zanimali R. Huntera koji nije cijenio samo njihovu povijesnu vrijednost, već je i vidio da bi preko akvizicija takvih zdanja, istodobno, bila osigurana i plemićka prava nad velikim područjima zajedničke zemlje.[165]

Na početku 1. svjetskog rata, *National Trust* imao je 725 članova te je posjedovao 63 nekretnine (od tog broja, 28 ih je bilo donirano), a one su zauzimale 2353 hektara.[166] Tada se prikupljanje akvizicija očekivano usporilo, no 1919. godine dolazi do akvizicija kojima se komemoriralo poginule u spomenutom ratu pa je tako posjed *National Trusta* u Lake Districtu brzo proširen.[167] U početku, zbog nedostatka financijskih sredstava, nije bilo mogućnosti kupovati zemljišta ogromne površine. Ustvari, takva zemljišta nisu niti bila donirana *National Trustu*. Izgradnja većih imanja mogla se provoditi na način da se kupuju manji dijelovi koji će kasnije biti okrupnjeni. Tako su radile Octavia Hill i njezina sestra, Miranda Hill[168], u Kentu, na lokalitetima Ide Hill i Mariner's Hill.[169] U isto vrijeme, *National Trust* počinje prikupljati i skromnije građevine. Jedna od njih bio je stari poštanski ured u Tintagelu, na Cornwallu, datiran u 14. stoljeće.[170]

[160] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 31.
[161] Waterson, M. Nav. dj. Str. 59.
[162] Tudor - engleska kraljevska dinastija koja je vladala Engleskom, Walesom i Irskom od 1485. do 1603. godine. Vidi: Tudor. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62624 (26.6.2019.).
[163] Harriet Yorke (1843. – 1930.) – blagajnica *National Trusta* od njegova osnivanja do 1924. godine. Ime joj se navodi i kao Harriot. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 95.
[164] Waterson, M. Nav. dj. Str. 50-51.
[165] Isto, str. 98.
[166] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 40.
[167] Isto, str. 33.
[168] Miranda Hill (Wisbech, 1836. – London, 1910.) – britanska društvena reformatorica i učiteljica. Osnivačica je Društva Kyrle. Vidi: Miranda Hill. // Wikipedia : the free encyclopedia. 28.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Miranda_Hill (3.6.2019.).
[169] Waterson, M. Nav. dj. Str. 43.
[170] Isto, str. 49.

Porez na nasljedstvo (engl. *death duty*) godine 1919. iznosio je visokih 40 % na posjede vrjednije od 2 milijuna funti.[171] U samo par godina, od završetka 1. svjetskog rata pa do 1921. godine, na više od 25 % površine Engleske promijenjeno je vlasništvo.[172] Za vlasnike ogromnih poljoprivrednih površina veliku je važnost imao i pad prihoda s tih površina te je bilo znatno teže, nego dotad održavati velike posjede. *National Trust* još uvijek nije imao veće koristi od ovih drastičnih društvenih promjena. U *National Trustu* od početka je bilo nesuglasica oko relativne važnosti povijesnih građevina u odnosu na ruralni prostor.[173] Takva je situacija bila i u 30-im godinama 20. stoljeća zbog toga jer je dolazilo do brzog širenja gradova čija je ekspanzija ugrožavala ruralne prostore. Jasna distinkcija između grada i sela počela se zamagljivati.[174] Bez obzira na to, ovo je razdoblje *National Trusta* u velikoj mjeri obilježeno nastojanjima oko zaštite povijesnih građevina.

Osobe koje su tada trebale povesti *National Trust* naprijed bile su one koje je tadašnji predsjedavajući Izvršnog odbora, John Bailey[175], počeo privlačiti, a najznačajniji od njih bio je George Macaulay Trevelyan.[176] U to vrijeme, Ronald C. Norman[177] počinje oblikovati Odbor za financijske i opće poslove (engl. *Finance and General Purposes Committee*) u djelotvorno tijelo, godine 1928. nastaje Odbor za publicitet[178] (engl. *Publicity Committee*), a i broj članova raste pa ih je tako do 1930. godine bilo ukupno 1959.[179] Vrijedi istaknuti da su svi manji odbori *National Trusta* bili, u odnosu na Izvršni odbor, savjetodavni. U otprilike isto vrijeme, u *National Trust* dolazi i Oliver Brett[180] koji će postati predsjedavajući Odbora

[171] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 43-44.
[172] Isto, str. 44.
[173] Waterson, M. Nav. dj. Str. 50.
[174] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 104.
[175] John Cann Bailey (Wymondham, 10. siječnja 1864. – London, 29. lipnja 1931.) – engleski književni kritičar i predavač. Predsjedavajući Izvršnog odbora *National Trusta* bio je od 1923. do 1931. godine. Vidi: John Bailey (critic). // Wikipedia : the free encyclopedia. 1.8.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/John_Bailey_(critic) (1.6.2019.).
[176] Waterson, M. Nav. dj. Str. 70. George Macaulay Trevelyan (Welcombe, 16. veljače 1876. – Cambridge, 21. srpnja 1962.) - engleski povjesničar. Vidi: G. M. Trevelyan, British historian. // Encyclopaedia Britannica. 12.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/G-M-Trevelyan (3.6.2019.).
[177] Ronald C. Norman je, od 1918. godine, bio član Izvršnog odbora *National Trusta*. Predsjedavajući Odbora za financijske i opće poslove bio je od 1923. do 1935. godine. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 49.
[178] Inicirao ga je Robert Samuel Theodore Chorley (29. svibnja 1895. – 27. siječnja 1978.) – profesor prava i počasni tajnik Vijeća za očuvanje ruralne Engleske (engl. *Council for the Preservation of Rural England*). Postao je član Vijeća *National Trusta* 1927. godine. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 47.
[179] Waterson, M. Nav. dj. Str. 73.
[180] Oliver Sylvain Baliol Brett (23. ožujka 1881. – 8. listopada 1963.) – britanski plemić i političar. Vidi: Oliver Sylvain Baliol Brett, 3rd Viscount Esher. // Wikipedia : the free encyclopedia. 19.2.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Sylvain_Baliol_Brett,_3rd_Viscount_Esher (3.6.2019.).

za ladanjske kuće (engl. *Country Houses Committee*)[181]. On će zamijeniti i R. C. Normana kao predsjedavajućeg Odbora za financijske i opće poslove.[182] I prije nego je postao predsjedavajući Izvršnog odbora, J. Bailey inzistirao je da bi *National Trust* trebao primjenjivati strože standarde odabira kako ne bi postao sredstvo pomoću kojeg bi se zemljoposjednici, istovremeno, oslobađali i neproduktivne zemlje i starih građevina, kao i financijskog tereta koji je proizlazio iz poreza.[183]

Godine 1928. G. M. Trevelyan imenovan je predsjedavajućim Odbora za posjede (engl. *Estates Committee*).[184] On je bio jedan od najvećih dobrotvora *National Trusta*, a njegova energija i velikodušnost osigurali su više lokaliteta jer je koristio svoje poznanstvo sa premijerom Stanleyjem Baldwinom[185] kako bi osigurao donacije *Pilgrim Trusta*[186], zaklade koju je osnovao željeznički tajkun i jedan od najvećih američkih filantropa, Edward Harkness. Osim što je bio dobrotvor, važna je i njegova uloga u promicanju ideja unutar *National Trusta*. Godine 1929. napisao je rad *Mora li engleska ljepota propasti?* (engl. *Must England's Beauty Perish?*) u kojem je argumentirao kako je *National Trust* postao čuvar duhovnih vrijednosti nacije.[187] Jedna od njegovih ideja bila je i ideja o zaštiti obalnog pojasa. Tako je, na početku 30-ih godina 20. stoljeća, izložio plan kako osigurati očuvane dijelove obale koji još nisu bili ponuđeni na prodaju - kupilo bi ih se preko spomenutog *Pilgrim Trusta*.[188] Razina potpore koju je očekivao od *Pilgrim Trusta* nije se ostvarila te se moralo čekati više od 30 godina kako bi se ova ideja ostvarila, i to preko Projekta Neptun (engl. *Enterprise Neptune*) – projekta koji će biti najučinkovitija kampanja u povijesti *National Trusta* te njegovo najveće postignuće.[189]

---

[181] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 83. Taj je odbor preimenovan u Odbor za povijesne građevine (engl. *Historic Buildings Committee*) 1945. godine. Vidi: Waterson, M. Nav. dj. Str. 280.
[182] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 96.
[183] Isto, str. 48-49.
[184] Isto, str. 56. Na to se poziciji zadržao do 1949. godine. Vidi: Isto, str. 96. Godine 1970. taj je odbor, zajedno s još par odbora, postao Odbor za nekretnine. Vidi: Waterson, M. Nav. dj. Str. 280.
[185] Stanley Baldwin (Bewdley, 3. kolovoza 1867. – Astley Hall, 14. prosinca 1947.) – britanski konzervativni političar. U razdoblju od 1923. do 1937. godine, u tri je navrata bio premijer Ujedinjenog Kraljevstva. Vidi: Stanley Baldwin, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 10.12.2018. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Stanley-Baldwin (4.6.2019.).
[186] *Pilgrim Trust* je zaklada koju je 1930. godine osnovao Edward Harkness, u iznosu od 2 milijuna funti. Danas je ovoj zakladi jedan od fokusa zaštita važnih arhitektonskih i povijesnih građevina. Stanley Baldwin bio je predsjedavajući te zaklade. Vidi: Pilgrim Trust. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.9.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Pilgrim_Trust (27.5.2019.). Vidi i: Waterson, M. Nav. dj. Str. 76.
[187] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 57.
[188] Waterson, M. Nav. dj. Str. 76-77. Tu se krije klica ideje za nacionalnu kampanju kojom će se zaštiti obalni pojas.
[189] Isto, str. 77-78.

U ovom razdoblju dolazi i do značajnih spoznaja glede upravljanja prirodnom baštinom. Nakon što je *National Trust* došao u posjed Wicken Fena, tamo su vršena istraživanja koja su provodili prirodoslovci, a ona su dovela do spoznaja na koji način treba održavati prirodne rezervate. Više nije bilo dovoljno da *National Trust* ili neka druga organizacija za zaštitu preuzme vlasništvo nad lokalitetom - bez razumijevanja prijašnjih načina upotrebe zemljišta, prirodni rezervati mogli bi se razviti na takav način da bi bili štetni za čitav ekosustav.[190]

Kad je John Bailey preminuo 1931. godine, ostavio je *National Trust* jedva prepoznatljiv u odnosu na onaj koji je naslijedio - potpora dva premijera[191] te novi naglasak na publicitetu doveli su do toga da je ovu organizaciju počela primjećivati šira javnost.[192] Baileyjev nasljednik bio je Lawrence Dundas, drugi markiz od Zetlanda[193], koji je na toj poziciji ostao do 1945. godine. Njegovo predsjedanje obilježeno je dotad najvećim zaokretom koji je *National Trust* poduzeo – zaštitom povijesnih kuća (engl. *historic houses*) te ubrzanom akvizicijom zemljišta.[194] Kada se govori o zaštiti povijesnih kuća, uglavnom je tu bila riječ o ladanjskim kućama.

Spomenuli smo poteškoće do kojih je došlo zbog promjena ekonomskih prilika i s kojima su se suočavali vlasnici velikih posjeda u Ujedinjenom Kraljevstvu nakon 1. svjetskog rata. U 30-im godinama 20. stoljeća to je postalo još očitije. Britanski plemići i uglednici uglavnom su izgubili svoje bogatstvo, status i moć pa su tražili način kako da očuvaju svoje posjede - ukoliko je to bilo moguće. Primjerice, neki od njih bili su primorani prodavati dijelove svojih posjeda kao što su bogate knjižnice kako bi mogli platiti visoke poreze. Tragično propadanje ladanjskih kuća te posjeda na kojima su se nalazile adresiralo se 1934. godine.[195] Na rješenje se moralo pričekati neko vrijeme. Te je godine, Philip Kerr, 11. markiz

[190] Isto, str. 80-81.
[191] Osim spomenutog S. Baldwina, *National Trust* podržavao je i premijer James Ramsay MacDonald (Lossiemouth, 12. listopada 1866. – na moru, na putu ka Južnoj Americi, 9. studenoga 1937.) – prvi laburistički premijer Ujedinjenog kraljevstva. Vidi: Ramsay MacDonald, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 19.12.2018. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Ramsay-MacDonald (3.6.2019.).
[192] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 72-73.
[193] Lawrence John Lumley Dundas (11. lipnja 1876. – 6. veljače 1961.) – britanski konzervativni političar. Vidi: Lawrence Dundas, 2nd Marquess of Zetland. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Lawrence_Dundas,_2nd_Marquess_of_Zetland (25.6.2019.).
[194] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 74.
[195] Waterson, M. Nav. dj. Str. 89.

od Lothiana[196] molio *National Trust* da spasi ladanjske kuće te njihove vlasnike koji su se nalazili u nevoljama.[197] Isto tako, nešto ranije te godine Charles Trevelyan[198] obavijestio je *National Trust* o želji da preda svoju povijesnu kuću iz 17. stoljeća, Wallington te posjed površine 5260 hektara.[199] Njegovi motivi za predaju ovog posjeda bili su pomiješani, no dosta je važno njegovo stajalište da je jedini način da se sačuvaju veliki posjedi bio da ih se preda - u ovom slučaju - *National Trustu*.[200]

Ladanjske su kuće bile u opasnosti od propadanja jer gotovo nijedno tijelo koje se bavilo zaštitom nije pokazivalo neki interes za taj dio britanske baštine. Među njima bio je i Odsjek za stare spomenike[201] (engl. *Ancient Monuments Department*) spomenutog Ureda za graditeljstvo i javne građevine. Prema J. Jenkins i P. Jamesu, uzbudljiv govor Philipa Kerra promijenio je povijest *National Trusta* i označio početak zaštite ladanjskih kuća u Ujedinjenom Kraljevstvu.[202] Na godišnjoj sjednici (engl. *general meeting*) *National Trusta*, 19. srpnja 1934. godine, P. Kerr je u svom govoru istaknuo kako se trebaju zaštititi britanske ladanjske kuće jer su one - prema njemu - odigrale značajnu ulogu u oblikovanju karaktera i života nacije.[203] To će dovesti do značajnih promjena na području zaštite baštine u Ujedinjenom Kraljevstvu te će danas mnogi *National Trust* poistovjećivati isključivo sa ladanjskim kućama.

Prvi korak koji je predložio *National Trustu* bio je da se sastavi popis kuća koje su od „stvarnog povijesnog značaja i umjetničke vrijednosti".[204] Sugerirao je i da bi vlasnike trebalo izuzeti od plaćanja poreza na nasljedstvo ukoliko se čitavo zemljište ne podijeli.[205] Dakle, porez na nasljedstvo naplaćivao bi se jedino u slučaju podjele imanja. Zanimljivo je da je

[196] Philip Henry Kerr (London, 18. travnja 1882. – Washington, 12. prosinca 1940.) – britanski političar, diplomat i novinarski urednik. Bio je osobni tajnik Davida Lloyda Georgea kada je on bio premijer. Kerr je bio markiz koji je posjedovao četiri povijesne kuće te je osjetio posljedice poreza na nasljedstvo. Vidi: Philip Kerr, 11th Marquess of Lothian. // Wikipedia : the free encyclopedia. 5.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Kerr,_11th_Marquess_of_Lothian (25.6.2019.); Waterson, M. Nav. dj. Str. 102-103. Nadalje se u tekstu navodi kao: Philip Kerr.
[197] Waterson, M. Nav. dj. Str. 97.
[198] Charles Philips Trevelyan (28. listopada 1870. – 24. siječnja 1958.) – britanski političar i veleposjednik. Vidi: Sir Charles Trevelyan, 3rd Baronet. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Charles_Trevelyan,_3rd_Baronet (25.6.2019.). On je bio brat G. M. Trevelyana.
[199] Waterson, M. Nav. dj. Str. 102.
[200] Isto, str. 121-122.; Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 92-93.
[201] Nadalje u radu, uglavnom, koristit će se skraćeni naziv: Odsjek.
[202] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 78.
[203] Waterson, M. Nav. dj. Str. 103-104.
[204] Isto, str. 104.
[205] Isto.

National Trust već 1923. godine prvi put razmišljao o poreznim koncesijama vlasnicima povijesnih građevina.[206] Ključno je bilo da te velebne kuće budu otvorene javnosti, s vremena na vrijeme, a stanari bi ostali živjeti u nekim njihovim dijelovima. Kuće bi bile otvorene javnosti 30 dana na godinu.[207] Konkretnu ulogu koju je zamislio za *National Trust* bila je da ta organizacija preuzme obveze privatnih vlasnika kada je alternativa bila prodaja kuće i njezinih sastavnih dijelova jer bi se na taj način sačuvala građevina i produžila njezina vitalnost.[208] Trebalo je osigurati i zakladu ili dovoljno zemlje koji bi omogućavali pokrivanje troškova održavanja te bi te zaklade bile izuzete od oporezivanja, a takav je prijedlog zahtijevao nov zakonski okvir.[209] Prema tome, zaklade su služile kako bi se kuće mogle održavati, i to bez potrebe za dodatnim financiranjem. Nakon različitih prijedloga te kraćeg vremena kako izvesti taj plan, došlo je do formiranja Odbora za ladanjske kuće u ožujku 1936. godine, a James Lees-Milne[210] je imenovan prvim tajnikom tog odbora.[211]

Uskoro je stvoren i pravni okvir koji je P. Kerr zagovarao – koji je omogućavao *National Trustu* da prikuplja i drži zemlju ili ulaganja koji bi služili kao zaklade za značajne kuće – jer dolazi do stvaranja novih odredbi u Zakonu o Nacionalnoj zakladi iz 1937. godine (engl. *National Trust Act 1937*).[212] Odredba koja je bila važna za donatore, bila je da jednom kad je donacija *National Trustu* izvršena, oni ne bi plaćali dodatni porez.[213] Donatori bi predali kuću sa zakladom u obliku zemlje ili ulaganja, a u zamjenu bi oni i njihovi nasljednici nastavili živjeti u toj kući, dok bi kuća bila proglašena neotuđivom te ne bi mogla biti prodana ili stavljena pod hipoteku. Tada je broj posjetitelja još uvijek bio relativno malen pa se od tih prihoda nije moglo održavati čitave posjede.

Prva akvizicija ladanjske kuće od strane *National Trusta* bila je kuća stara tek 50-ak godina koja nije bila od izvanrednog povijesnog značaja, a to je bio Wightwick Manor čiji je

[206] Isto, str. 99.
[207] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 84.
[208] Waterson, M. Nav. dj. Str. 105.
[209] Isto.
[210] (George) James Henry Lees-Milne (Wickhamford, 6. kolovoza 1908. – Tetbury, 28. prosinca 1997.) - engleski pisac, biograf i povjesničar arhitekture. Vidi: James Lees-Milne. // Wikipedia : the free encyclopedia. 20.2.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Lees-Milne (4.6.2019.); Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 84-85.
[211] Waterson, M. Nav. dj. Str. 108.
[212] Isto, str. 108-109.
[213] Isto, str. 109.

vlasnik bio Geoffrey Mander[214], zastupnik u Parlamentu.[215] Ubrzo je i Philip Kerr oporučno ostavio svoju kuću i imanje površine 1929 hektara *National Trustu*, 1940. godine.[216] Kao što je on i predvidio, *National Trust* trebao je razviti nove vještine kako bi mogao brinuti za takva mjesta te pokazati maštu na koji bi se način ona trebala upotrebljavati.[217] Promjene koje su transformirale *National Trust* sredinom 30-ih godina 20. stoljeća ne mogu se pripisati novom predsjedavajućem Izvršnog odbora ili novom tajniku, a nisu niti bile rezultat svjesne odluke bilo kojeg odbora - više je to bila stvar razmišljanja i odgovaranja na prilike koje su se odvijale, a bez te promjene u stavu – *National Trust* se ne bi nikada našao tako duboko involviran u sudbinu ladanjskih kuća.[218] Iz navedenog se vidi kako je *National Trust* bio odlično rješenje za useljene ladanjske kuće, dok one koje su bile neuseljene te jako uništene nisu bile u središtu njegova zanimanja. Takve bi kuće bile izvor financijskih poteškoća za *National Trust*.

Na ovom se mjestu, vrijedi dotaknuti i motivacije donatora. Iako ne treba zanemariti njihovu darežljivost, oni su imali razne motive za donaciju vlastitih posjeda.[219] Mnogi su darovali vlastite nekretnine *National Trustu* kako bi se sačuvalo ono što su cijenili jer oni više nisu bili sposobni za tako nešto. Sličan je slučaj bio i sa spomenutim C. Trevelyanom i njegovim velikim posjedom koji je donirao *National Trustu*. Također, nikako ne treba isključiti niti financijske motive za donaciju nekretnina *National Trustu*.

Prema kraju 1944. godine, *National Trust* još je uvijek gledao pesimistično na to kako je napredovao plan glede ladanjskih kuća.[220] Tada su imali u posjedu 23 takve kuće, no samo ih je nekoliko bilo od prvorazrednog arhitektonskog značaja, iako su neke sadržavale izvanredna umjetnička djela ili parkove.[221] Ipak, površine kojima su upravljali drastično su se povećavale, praktički iz godine u godinu. U rujnu 1939. *National Trust* posjedovao je 23 472 hektara te je imao još 10 926 hektara pod ugovorima (engl. *covenant*), dok je šest godina kasnije, već imao 45 325 hektara, a tada je posjedovao i 16 187 hektara zaštićenih

[214] Geoffrey Le Mesurier Mander (Wolverhampton, 6. ožujka 1882. – Wightwick Manor, 9. rujna 1962.) - liberalni političar, industrijalac te kolekcionar umjetnina. Vidi: Geoffrey Mander. // Wikipedia : the free encyclopedia. 5.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Geoffrey_Mander (25.6.2019.).
[215] Waterson, M. Nav. dj. Str. 109.
[216] Isto, str. 105.
[217] Isto, str. 112.
[218] Isto, str. 97.
[219] Isto, str. 136-137.; Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 90-91.
[220] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 101.
[221] Isto.

ugovorima.[222] Godine 1943. kupljen je lokalitet Avebury[223] uz pomoć *Pilgrim Trusta*. To je, uz Stonehenge, najvažniji prethistorijski lokalitet u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ovakvo brzo širenje značilo je i da *National Trust* nema mnogo financijskih sredstava za održavanje svega što je posjedovao.

Slijedilo je razdoblje u povijesti *National Trusta* u kojem je od amaterske organizacije postajao, u mnogo većoj mjeri, profesionalna. Sustav područnih ureda (engl. *regional offices*), sa područnim agentima (engl. *regional agents*) koji su odgovarali Glavnom agentu (engl. *Chief Agent*) počeo se oblikovati nakon 1945. godine.[224] Kao predsjedavajućeg Izvršnog odbora, godine 1945., Lawrencea Dundasa zamijenio je David Lindsay[225]. U njegovih 20 godina na čelu *National Trusta*, ova se organizacija prometnula u međunarodno priznatu instituciju. Primjerice, broj članova porastao je na čak 157 581.[226] Možda je njegov najveći doprinos *National Trustu* to što je ustanovio standarde za upravljanje kućama i zbirkama u vrijeme kada je neke od najvažnijih nekretnina trebalo popraviti i preurediti.[227]

U drugoj polovici 40-ih godina 20. stoljeća, kada je Clement Atllee[228] bio premijer Ujedinjenog Kraljevstva, postojala je stvarna mogućnost da država preuzme ovlasti koje su se ticale zaštite povijesnih građevina i krajolika kao što je to bio slučaj i u kontinentalnoj Europi, a što bi bilo u skladu s tadašnjim političkim raspoloženjem.[229] *National Trust* ipak se nije krenuo razvijati u tom smjeru. U ovom mu je razdoblju bilo dostupno i više financijskih sredstava jer je stvoren Nacionalni zemljišni fond[230] (engl. *National Land Fund*). Tadašnji

[222] Isto, str. 115-116.
[223] Arheološki lokalitet Avebury nalazi se u grofoviji Wiltshire na jugu Engleske. Ovaj lokalitet obuhvaća područje od 11,5 hektara. Ime lokaliteta izvedeno je od sela koje obuhvaća dio tog prethistorijskog lokaliteta. Lokalitet je iz razdoblja mlađeg kamenog doba. Godine 1986. upisan je na UNESCO-ov Popis svjetske baštine. Vidi: Avebury, archaeological site, England, United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 19.5.2017. Dostupno na: https://www.britannica.com/place/Avebury-archaeological-site-England (13.6.2019.).
[224] Waterson, M. Nav. dj. Str. 149.
[225] David Alexander Robert Lindsay (Edinburgh, 20. studenoga 1900. – Colinsburgh, 13. prosinca 1975.) – britanski političar i plemić. On je bio 28. grof od Crawforda i 11. grof od Balcaressa. Vidi: David Lindsay, 28th Earl of Crawford. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Lindsay,_28th_Earl_of_Crawford (25.6.2019.).
[226] To je podatak za 1965. godinu. Tada je D. Lindsay prestao biti predsjedavajući Izvršnog odbora *National Trusta*. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 335, 337.
[227] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 126.
[228] Clement Richard Attlee (Putney, London, 3. siječnja 1883. – Westminster, London, 8. listopada 1967.) – britanski laburistički političar. U razdoblju od 1945. do 1951. godine bio je premijer Ujedinjenog kraljevstva. Vidi: Clement Attlee, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 28.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Clement-Attlee (4.6.2019.).
[229] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 155.
[230] Taj je fond nastao nakon 2. svjetskog rata, nakon što je prodan višak vojne opreme za spomen onima koji su poginuli u ratu. Trebao je biti korišten za stvaranje nacionalnih parkova i akviziciju dijelova obale i ruralnih prostora za javno uživanje. Vidi: Waterson, M. Nav. dj. Str. 154.

laburistički ministar financija, Hugh Dalton[231], odvojio je čak 50 milijuna funti za ovaj fond, no na početku, fond nije bio toliko uspješan jer je do sredine 1951. godine za akvizicije *National Trusta* isplaćeno manje od pola milijuna funti.[232]

Poslije 2. svjetskog rata dolazi do stvaranja Odbora za vrtove[233] (engl. *Gardens Committee*) čiji je prvi sastanak održan 23. ožujka 1948. godine.[234] Sljedeće godine, *National Trust* postaje vlasnik vrlo velikog vrta, vrta Bodnant, na sjeveru Walesa.[235] Za pomoć oko vrtova *National Trust* morao je koristiti pomoć vanjskih suradnika te je oko akvizicije vrtova bilo sumnji. Naime, iz statuta ove organizacije nije bilo jasno može li se termin „mjesta od povijesnog značaja ili prirodne ljepote" primijeniti na vrtove koji su stvoreni relativno nedavno.[236] O porastu posjetitelja u vrtovima ilustrativan je podatak koji navodi M. Waterson kako je 1949. godine, na tipično jesensko popodne, u vrtu Hidcote znalo biti sedmero posjetitelja, dok je 1993. na godišnjoj razini taj vrt bilježio čak 140 000 posjetitelja.[237] Godine 1990. *National Trust* posjedovao je 160 vrtova svih tipova i veličina, a većina ih je bila pridružena povijesnim kućama.[238]

U 50-im godinama 20. stoljeća u *National Trustu* počinje jačati zanimanje za industrijsku arheologiju, još jednu baštinsku nišu, a tu je posebno važan jedan njegov član, John Smith.[239] Devetnaestostoljetni inženjerski pothvati koji su doprinijeli da Velika Britanija postane svjetska velesila zanimali su ga od školskih dana - intrigiralo ga je zašto je i kada je nešto konstruirano, ali i kako je to točno radilo, kako su se razvijale nove tehnike te zašto su u određeno vrijeme imale takav utjecaj.[240] Jedno od njegovih prvih velikih preispitivanja politika *National Trusta* išlo je u smjeru da se ta organizacija treba uključiti u očuvanje kanala.[241] S razvojem željeznice, kanali su počeli padati u zaborav. Zbog toga, godine 1960., *National Trust* uzima u najam kanal u gradu Stratford-upon-Avon u Warwickshireu, s

[231] Edward Hugh John Neale Dalton (16. kolovoza 1887. – 13. veljače 1962.) - britanski političar i ekonomist, član Laburističke stranke. Ministar financija bio je u razdoblju od 1945. do 1947. godine. Vidi: Hugh Dalton. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Dalton (25.6.2019.).
[232] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 137. O tome zašto taj fond nije više korišten vidi: Isto, str. 138.
[233] Taj je odbor postojao od 1949. do 1969. godine. Vidi: Waterson, M. Nav. dj. Str. 280.
[234] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 157.
[235] Waterson, M. Nav. dj. Str. 129.
[236] Isto.
[237] Hidcote je vrt koji se nalazi u Gloucestershireu. To je prvi vrt koji je došao u posjed *National Trusta*. Darovao ga je bojnik Lawrence Johnston 1948. godine. Vidi: Waterson, M. Nav. dj. Str. 132-133.
[238] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 160.
[239] Za više o Johnu Smithu vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 190-191.
[240] Waterson, M. Nav. dj. Str. 156.
[241] Isto, str. 157.

mogućnošću da ga se kupi.[242] U ovom je desetljeću *National Trust* postao vlasnik čak 49 372 hektara, od toga je čak 16 187 hektara predstavljalo zakladu za dvorac Penrhyn.[243] Također, zabilježio je, po prvi put, više od milijun posjetitelja na godišnjoj razini (na lokalitetima gdje se naplaćivao ulaz), i to godine 1959.[244]

Početkom 60-ih godina 20. stoljeća počelo se razmišljati o zaštiti obalnog pojasa, o ideji koju je G. M. Trevelyan izložio još 1930. godine.[245] Upravo zbog toga, pokrenut je Projekt Neptun čiji je cilj bio očuvanje obalnog pojasa u Engleskoj, Sjevernoj Irskoj i Walesu koji je bio zanimljiv *National Trustu*, i to oko 1448 kilometara (od 4962 kilometara cjelokupnog obalnog pojasa).[246] Sredinu tog desetljeća obilježila je i administrativna kriza ove organizacije. Administracija koja je dobro radila u 40-im i 50-im godinama 20. stoljeća jednostavno je bila nedorasla za izazove koji su nastupili u 60-im godinama tog stoljeća.[247] Razlog za to krije se u velikom porastu broja članova i nekretnina, kao i u tome što je upravljanje ovom organizacijom znalo biti kaotično.[248] Primjerice, jedan od problema za organizaciju sa ovako širokim i rasprostranjenim poslovima bila je i potkapacitiranost jer je imala vrlo malo zaposlenih - godine 1954. bilo ih je samo 73.[249] Bilo je pokušaja da se to ispravi, no David Lindsay i Jack Rathbone[250], tadašnji tajnik, nisu vidjeli koliko je bilo važno ojačati *National Trust* kako bi se uspješno nosio s novim zahtjevima i očekivanjima.[251] Ovo je desetljeće možda bilo najkreativnije, ali sigurno najkontroverznije u cjelokupnoj povijesti *National Trusta*.[252]

Odbor za Projekt Neptun (engl. *Enterprise Neptune Committee*) formiran je u ljeto 1964. godine.[253] U tom je projektu važno mjesto zauzimao Conrad Rawnsley[254]. Početni uspjeh Projekta Neptun ohrabrio ga je da krene u smjeru korjenitih reformi *National Trusta* te

[242] Isto, str. 160. Kanal je bio obnovljen te ga je otvorila Kraljica Majka u lipnju 1964. godine. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 193.
[243] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 188.
[244] Isto, str. 195.
[245] Waterson, M. Nav. dj. Str. 155.
[246] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 221. Navedena mjerna jedinica za duljinu kod J. Jenkins i P. Jamesa je kopnena milja. U ovom radu, kopnene su milje preračunate u kilometre.
[247] Waterson, M. Nav. dj. Str. 161.
[248] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 197.
[249] Isto.
[250] Jack W. F. Rathbone bio je tajnik *National Trusta* od 1949. do 1968. godine. Za više o njemu vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 132-133.
[251] Waterson, M. Nav. dj. Str. 161.
[252] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 198.
[253] Waterson, M. Nav. dj. Str. 166.
[254] Conrad Rawnsley bio je unuk osnivača *National Trusta*, Hardwickea Rawnsleyja. O tome kako je dobio važnu poziciju u Projektu Neptun vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 222.

je počeo dijeliti svoje ideje s onima koji nisu bili članovi, ne konzultirajući članove *National Trusta* - krajem 1965. godine bio je uvjeren da treba promijeniti čitav sustav upravljanja ovom organizacijom.[255] S druge pak strane, Izvršni je odbor želio vidjeti *National Trust* koji je povezaniji, u kojem je Projekt Neptun integriran u propisno konstituirane područne organizacije, na način da se bavi i prikupljanjem financijskih sredstava kao i imovinom, a ta se integracija trebala dogoditi u ožujku 1967. godine.[256] C. Rawnsleyju se to nikako nije svidjelo pa je optužio *National Trust* za moralni slom. Prema njemu, *National Trust* postao je „dio establišmenta, troma i amorfna organizacija.“[257] Mnogi kojima je interes *National Trusta* bio na prvom mjestu, osudili su njegovo ponašanje, no morali su priznati da je potres koji je prouzročio bio u interesu organizacije.[258] *National Trustu* očito su bile potrebne organizacijske promjene do kojih će uskoro i doći.

Izvanredna opća sjednica (engl. *extraordinary general meeting*) održana je 11. veljače 1967. godine, u Central Hallu, u Westminsteru.[259] Rawnsleyjeva struja poražena je na toj sjednici, no njegova je kritika dovela do toga da je ipak formiran Istražni odbor[260] (engl. *Committee of Enquiry*) koji je bio poznat i pod nazivom Bensonov odbor[261]. Svoj je izvještaj taj odbor objavio u prosincu 1968. godine.[262] U izvještaju je izrađen određen broj dalekosežnih prijedloga koji su bili vezani uz modernizaciju ustrojstva, prijenosa upravljanja na niže razine organizacije, uvođenje striktne financijske kontrole te unapređivanje pristupa prema javnosti.[263] Glavne su reforme implementirane u nekoliko sljedećih godina. Tako je, primjerice, došlo do stvaranja dva velika odbora umjesto više manjih pa su utemeljeni Financijski odbor (engl. *Finance Committee*) i Odbor za nekretnine (engl. *Properties Committee*). Ustrojstvo *National Trusta* iz 1907. godine bilo je prilagođeno za nekoliko stotina članova, a ne za masovnu organizaciju u koju je izrastao te ga je trebalo mijenjati. Vijeće je bilo dosta nevidljivo u svome radu pa je u Bensonovu izvještaju, također,

[255] Waterson, M. Nav. dj. Str. 167.
[256] Isto, str. 168.
[257] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 229.
[258] Waterson, M. Nav. dj. Str. 170.
[259] Isto, str. 171.
[260] Taj je odbor trebao ispitati upravljanje, organizaciju i obveze *National Trusta* i razmotriti moguće dopune Zakona o Nacionalnoj zakladi. Vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 237-238.
[261] Tim je odborom predsjedao Henry Benson (Johannesburg, 2. kolovoza 1909. – Chichester, 5. ožujka 1995.) – ovlašteni računovodstveni revizor. On je bio i savjetnik u središnjoj banci Ujedinjenog Kraljevstva. Vidi: Henry Benson, Baron Benson. // Wikipedia : the free encyclopedia. 6.1.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Benson,_Baron_Benson (4.6.2019.).
[262] Waterson, M. Nav. dj. Str. 172. Za više o tom izvještaju vidi: Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 240-257. (Poglavlje „Trial by Benson“).
[263] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 240.

predložena reforma tog tijela.[264] Isto tako, potreba za djelotvornom regionalnom zastupljenošću bila je prepoznata od najranijih godina.[265] Zato se taj izvještaj posebno jasno bavio potrebom veće decentralizacije pa je predloženo da se osnuje 14 područnih odbora (engl. *regional committees*), s time da bi kontrolu financija i novih akvizicija zadržao glavni ured.[266] Usporedo s velikim rastom ove organizacije, ravnoteža se počela pomicati od predsjedavajućeg Izvršnog odbora koji je bio volonter ka stalno zaposlenim rukovoditeljima te je osoblje postajalo sve profesionalnije.[267] Pozicija tajnika zamijenjena je onom izvršnog direktora (engl. *director-general*), a uvedena je 1968. godine. U ovom je desetljeću došlo i do najozbiljnije prijetnje ovlasti *National Trusta* da neotuđivo posjeduje zemlju u trenutku kada je trebala biti građena nova cesta kraj Plymoutha.[268] U ovom je slučaju Parlament odlučio protiv *National Trusta* te im je tako, po prvi put u povijesti, dio imovine oduzet.

Sljedeće desetljeće 20. stoljeća obilježio je velik porast broja nekretnina kao i članova, no isto tako i troškova. Razlog porastu troškova krio se u vrlo visokoj inflaciji koja je, npr. godine 1975. iznosila čak 24,2 %.[269] Zbog toga, sada je postalo još važnije da se prilikom akvizicija pazi na to da one ne donose gubitak organizaciji. Zato je 1976. godine Roger Chorley[270], član Odbora za financije, izradio formulu koja je postala poznata pod njegovim imenom.[271] U tu su formulu uključivani budući troškovi održavanja te vođenja nove akvizicije na način da u razdoblju od 50 godina bude financijski samoodrživa.[272] Ta je formula bila posebno važna kod kalkulacija oko toga hoće li se prihvatiti neka važna ladanjska kuća jer, bez sposobnosti da se ocijene financijske implikacije novih akvizicija, ne bi bilo i samopouzdanja da se preuzimaju kuće koje su u 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća prihvaćane u golemim brojevima te koje su lako mogle dovesti do toga da *National Trust* bankrotira.[273]

[264] Waterson, M. Nav. dj. Str. 181.
[265] Isto, str. 53.
[266] Isto, str. 175.; Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 246.
[267] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 246.
[268] Waterson, M. Nav. dj. Str. 178.
[269] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 253.; Inflation calculator. Nav. dj.
[270] Roger Richard Edward Chorley (14. kolovoza 1930. – 21. veljače 2016.) – britanski ovlašteni računovodstveni revizor i plemić. Godine 1990. postao je predsjedavajući Izvršnog odbora *National Trusta*. Vidi: Roger Chorley, 2nd Baron Chorley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.11.2017. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Roger_Chorley,_2nd_Baron_Chorley (4.6.2019.); Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 335.
[271] Waterson, M. Nav. dj. Str. 193.
[272] Isto.
[273] Isto.

Za vrijeme kad je Randal McDonell[274] bio predsjedavajući Izvršnog odbora *National Trusta*, obalni pojas u vlasništvu te organizacije povećan je sa 301 na 621 kilometar (od 1965. do 1977. godine), često s velikim područjima u zaleđu kako bi se što više toga zaštitilo.[275] Do godine 1981. broj stalno zaposlenih narastao je na čak 1488 osoba, a broj članova *National Trusta* premašio je milijun što je bila posljedica novog profesionalnog pristupa pridobivanju članova.[276] Broj se članova nije mogao osjetno povećavati sve dok nije bilo osigurano više mjesta na kojima se moglo postati članom, a to se počelo mijenjati znatno nakon osnivanja *National Trusta*. Izniman porast broja članova doveo je do toga da je *National Trust* postao najveća organizacija takve vrste u Ujedinjenom Kraljevstvu.[277] Što se tiče prihoda, velik je porast zabilježen zbog toga što se *National Trust* sve više počeo oslanjati na prodaju svojih suvenira te je do 1980. godine imao 135 otvorenih trgovina.[278]

Usporedo sa sve većom profesionalizacijom, *National Trust* postajao je sve više i više ovisan o volonterima (oni nisu nužno trebali biti njegovi članovi). Godine 1947. zabilježeno je da su prvi volonteri - koji nisu bili članovi *National Trusta* - pomagali u čišćenju ratnih utvrda kod Tintagela.[279] Očekivano, tijekom godina njihov broj je rastao. Primjerice, godine 1992. 26 465 volontera odradilo je 1,38 milijuna sati što odgovara broju od čak 822 osobe zaposlene na puno radno vrijeme.[280] I kod prikupljanja financijskih sredstava zabilježeni su značajni pomaci. Prikupljena sredstva samo od članarina za 1990. godinu iznosila su čak 28,7 milijuna funti.[281]

Ogroman značaj za *National Trust* imalo je osnivanje Nacionalnog fonda za spomeničku baštinu (engl. *National Heritage Memorial Fund*) 1980. godine koji je, od početka, brzo i pozitivno odgovarao na zahtjeve za pomoć.[282] Taj je fond omogućio nekoliko značajnih akvizicija u 80-im godinama 20. stoljeća, a zamijenio je dotadašnji Nacionalni zemljišni fond. Nacionalni fond za spomeničku baštinu godine 1980. darovao je *National*

[274] Randal John Somerled McDonnell (1911. – 1977.) – diplomat, aktivist te vojni časnik. Godine 1965. postao je predsjedavajući Izvršnog odbora *National Trusta*. Vidi: Randal McDonnell, 8th Earl of Antrim. // Wikipedia : the free encyclopedia. 10.3.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Randal_McDonnell,_8th_Earl_of_Antrim (26.6.2019.).
[275] Waterson, M. Nav. dj. Str. 191.
[276] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 258.
[277] Isto, str. 261.
[278] Isto, str. 263.
[279] Isto, str. 265.
[280] Waterson, M. Nav. dj. Str. 214.
[281] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 265.
[282] Waterson, M. Nav. dj. Str. 200.

Trustu milijun funti za dvor Canons Ashby[283], a to je bila prva nekretnina za koju je taj fond dodijelio sredstva.[284] Velik broj kuća kojima upravlja *National Trust* donirane su mu zbog toga jer je ubrzano narastao glede kompetencija i samopouzdanja, dok je drugi razlog bio odlučan pomak u javnim i vladinim stavovima prema ladanjskim kućama i njihovu mjestu u britanskoj kulturnoj povijesti.[285] Dosta je važno da *National Trust* nikad nije želio biti više od sigurnosne mreže za kuće koje su bile izložene riziku od propadanja.[286] Sto godina nakon što je osnovan, *National Trust* posjedovao je više od 238 700 hektara zemlje te oko 880 kilometara obalnog pojasa.[287]

Da nekretnine *National Trusta* nisu bile zaštićene načelom neotuđivosti, pritisak da sve javne službe postanu dio profitnog sektora doveo bi do ozbiljnih posljedica za tu organizaciju.[288] *National Trust* danas se, prvenstveno, ocjenjuje prema tome na koji način upravlja zemljom i nekretninama koje posjeduje te prema užitku koji pruža javnosti.[289] Što se tiče budućnosti, to je privatna zaklada sa raspoloživim fondovima koji su maleni u odnosu na njezinu odgovornost glede očuvanja nekretnina za buduće generacije, ona je ovisna o parlamentarnoj podršci koja se tiče njezina prava da drži zemlju neotuđivo te je, isto tako, ovisna o podršci Vlade glede poreznih olakšica i odobrenih financijskih sredstava koja su joj potrebna za održavanje postojećih nekretnina te akviziciju novih.[290]

Godine 2017. *National Trust* imao je 5,2 milijuna članova, a dvije godine kasnije 5,6 milijuna.[291] U godišnjem izvještaju za razdoblje 2017./2018.[292] navodi se kako je ova organizacija vodila brigu za 1255 kilometara obalnog pojasa, za preko 248 000 hektara zemljišta te preko 500 povijesnih kuća, dvoraca, starih spomenika, vrtova, parkova te prirodnih rezervata.[293] U istom razdoblju troškovi *National Trusta* iznosili su više od 138

[283] Godine 1981. *National Trust* postaje vlasnik Canons Ashbyja. Vidi: A family home for 400 years. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/canons-ashby/features/a-family-home-for-400-years (14.6.2019.).
[284] Waterson, M. Nav. dj. Str. 205.
[285] Isto, str. 196.
[286] Isto, str. 193.
[287] Isto, str. 212.
[288] Jenkins, J.; James, P. Nav. dj. Str. 328-329.
[289] Isto, str. 331.
[290] Isto, str. 333.
[291] National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty. // Wikipedia : the free encyclopedia. 16.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Trust_for_Places_of_Historic_Interest_or_Natural_Beauty (27.6.2019.).
[292] Taj godišnji izvještaj obuhvaća razdoblje od ožujka 2017. do veljače 2018. Vidi: National Trust : Annual Report 2017/18. // National Trust. Dostupno na: https://nt.global.ssl.fastly.net/documents/annual-report-201718.pdf (14.6.2019.).
[293] Isto, str. II.

milijuna funti, a od tog iznosa većina se odnosila na povijesne građevine i zbirke (oko 101 milijun funti).[294] Kao što je istaknuo M. Waterson, mnogi koji su doprinijeli da ova organizacija postane kakva je trenutačno, učinili su to jer su gorljivo vjerovali u ono što je *National Trust* nastojao postići.[295]

U ovom djelu rada, u kratkim crtama, prikazano je kako je, kroz vremensko razdoblje nešto duže od 120 godina, *National Trust* postao iznimno značajan element na području zaštite baštine u Ujedinjenom Kraljevstvu. Pokazano je i kako su, osim osnivača, značajnu ulogu odigrali i donatori kao i svi oni koji su svojim radom pomagali *National Trust*, a među njima su bili mnogi stručnjaci čije je golemo znanje bilo na raspolaganju toj organizaciji, i to potpuno besplatno. Također, *National Trust* imao je i značajnu pomoć političara – jedni od njih bili su zastupnici u Parlamentu - koji su potpomagali njegov rad. Primjerice, da je donesena politička odluka da se znatno smanje ili čak ukinu porezna opterećenja kao što je bio porez na nasljedstvo, možemo slobodno pretpostaviti kako bi mnoge ladanjske kuće ostale u privatnom vlasništvu pa bi možda danas *National Trust* bio poistovjećivan s nekim drugim oblikom baštine, a ne s takvom baštinom.

Isto tako, veliku je ulogu odigrao i splet ekonomskih okolnosti koje su pridonijele tome da dođe do opterećenja vlasnika koji su ih – da sačuvaju vlastite posjede i nekretnine – predavali na upravljanje *National Trustu*. Sve je to, u određenoj mjeri, pomoglo da ta organizacija dođe do tolikog mnoštva raznih nekretnina kojima trenutačno upravlja. No prije svega, trebalo je prepoznati određenu baštinu u određeno vrijeme. Odnos prema baštini te upravo prepoznavanje važne baštine razvijalo se tijekom više desetljeća. Na kraju poglavlja može se zaključiti da *National Trust* te njegovi članovi nisu odigrali ulogu koju su odigrali, gubitci na području kulture bili bi zasigurno znatno veći. Sljedeći dio rada posvećen je *English Heritageu*.

[294] Isto, str. 41.
[295] Waterson, M. Nav. dj. Str. 141.

5.2. *English Heritage*

Za razliku od *National Trusta,* osnivanje onog što je danas zaklada *English Heritage* 1983. godine bilo je znatno drugačije. Tu je, tada kvazinevladinu organizaciju, osnovala vlada premijerke Ujedinjenog Kraljevstva, Margaret Thatcher[296]. Ta se organizacija danas razvila u zakladu koja upravlja sa više od četiri stotine povijesnih spomenika, građevina te lokaliteta, uključujući i Stonehenge te srednjovjekovni dvorac u Doveru, u južnoj Engleskoj. Povijesni spomenici, građevine i lokaliteti kojima danas upravlja *English Heritage* protežu se, gledajući kronološki, od pretpovijesnih vremena pa sve do razdoblja hladnog rata.[297] Prethistorijski lokaliteti, dvorci, crkveni lokaliteti, poljoprivredni i industrijski lokaliteti, palače, povijesni mostovi i vrtovi, ladanjske kuće te rimski lokaliteti samo su neki od tipova baštinskih resursa kojima upravlja ova zaklada. Jedna od razlika između *English Heritagea* i *National Trusta* je i u tome što *English Heritage* posjeduje samo nekoliko namještenih nekretnina, dok ih *National Trust* ima neusporedivo više.

Ovako velika, raznovrsna i sveobuhvatna baštinska zbirka nije se mogla stvoriti preko noći. Zato se treba vratiti na kraj 19. stoljeća kada se ova zbirka počela formirati. Mnogi spomenici kojima danas upravlja *English Heritage* bili su pod nadležnošću tadašnjeg Ureda za graditeljstvo. Taj je institucija osnovana u 14. stoljeću kako bi gradila i održavala imovinu Krune.[298] Kroz stoljeća ovlasti su joj se znatno proširile. Isto tako, ured (kasnije ministarstvo) doživio je različite reforme pa je od 1851. godine djelovao pod nazivom Ured za graditeljstvo i javne građevine. Godine 1940. preimenovan je u Ministarstvo graditeljstva i građevina (engl. *Ministry of Works & Buildings*), a 1943. godine u Ministarstvo graditeljstva (engl. *Ministry of Works*).[299] U 21. stoljeću povijesne uloge ovog ministarstva razdijeljene su na više institucija.[300]

[296] Margaret Hilda Thatcher (Grantham, 13. listopada 1925. – London, 8. travnja 2013.) – britanska konzervativna političarka i premijerka u razdoblju od 1979. do 1990. godine. Bila je prva žena na toj poziciji u Europi. Zalagala se za privatizaciju raznih djelatnosti. Vidi: Margaret Thatcher, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 29.1.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher (4.6.2019.).
[297] Stand where history happened. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/ (5.6.2019.).
[298] Thurley, S. Nav. dj. Str. 24.
[299] Isto, str. 25.
[300] Isto, str. 24.

Pravna odgovornost države za povijesni okoliš (engl. *historic environment*) seže u 1882. godinu kada je proglašen Zakon o zaštiti starih spomenika[301] (engl. *Ancient Monuments Protection Act 1882*). Prijedlog tog zakona sadržavao je 68 spomenika[302] - uglavnom prethistorijskih - koje je Ured za graditeljstvo i javne građevine mogao prihvatiti kao dar ili kupiti.[303] Ovim se zakonom pokušalo uvjeriti vlasnike spomenika - koji su bili na navedenom popisu - da ih predaju Uredu za graditeljstvo i javne građevine pod zaštitu. Odmah po donošenju zakona nijedan od vlasnika nije ponudio neki spomenik. Nakon nešto manje od godine dana, ponuđeni su prvi spomenici. To su bili neolitički lokaliteti Kit's Coty House i Little Kit's Coty House, a ponudio ih je Henry Brassey[304]. To su nekad bili grobni humci, a sada su sadržavali dolmene.[305] Načelo spomenutog zakona bilo je i da nema nekih troškova za Ministarstvo financija kada se vrši akvizicija. To je ministarstvo često s nelagodom gledalo na potrošnju financijskih sredstava kad se trebala izvršiti akvizicija određenog spomenika ili lokaliteta.

Početkom 20. stoljeća, Ministarstvo obrane (engl. *War Office*) predalo je tri značajne građevine, kojima je upravljalo, Uredu za graditeljstvo i javne građevine. To su bile: Londonski toranj (engl. *Tower of London*) te dvorci u Edinburghu i u Doveru. Godine 1903. Londonski toranj i dvorac u Edinburghu došli su pod kontrolu tog ureda, a četiri godine kasnije predani su mu i svi najvažniji dijelovi dvorca u Doveru, iako je vojska zadržala neka područja za djelovanje.[306] Usporedo s akvizicijama građevina čiji je vlasnik bilo Ministarstvo obrane, u dogovoru s kraljicom Viktorijom[307], Ured za graditeljstvo i javne građevine osigurao je obnovu dijela palače u Kensingtonu koja se počela koristiti kao rezidencija za njezinu djecu, a zauzvrat je dobio nekoliko građevina za javno korištenje.[308]

---

[301] Ovaj zakon ima i duži naziv: Zakon za bolju zaštitu starih spomenika (engl. *An Act for the better protection of Ancient Monuments*).

[302] Za popis spomenika vidi: Ancient Monuments Protection Act, 1882. // Legislation.gov.uk. Dostupno na: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1882/73/pdfs/ukpga_18820073_en.pdf (6.6.2019.). Str 7-9.

[303] Thurley, S. Nav. dj. Str. 41.

[304] Henry Arthur Brassey, (14. srpnja 1840. – 13. ožujka 1891.) – britanski liberalni političar i zastupnik u Parlamentu. Vidi: Henry Brassey. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Brassey (26.6.2019.).

[305] Dolmen je vrsta megalitskog spomenika građenog u obliku skupne grobne komore, a u izvornom je obliku prekriven zemljanim humkom. Vidi: Dolmen. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15799 (16.6.2019.).

[306] Thurley, S. Nav. dj. Str. 51.

[307] Kraljica Viktorija (London, 24. svibnja 1819. — Osborne, kraj Cowesa, 22. siječnja 1901.) – kraljica Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske od 1837. do 1901. godine. To se razdoblje, prema njoj, naziva viktorijanska era. Vidi: Victoria, queen of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 5.6.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Victoria-queen-of-United-Kingdom (16.6.2019.).

[308] Thurley, S. Nav. dj. Str. 51-52.

Godine 1900. donesen je novi Zakon o zaštiti starih spomenika (engl. *Ancient Monuments Protection Act 1900*). U stvaranju prijedloga zakona sudjelovao je i R. Hunter iz *National Trusta*. U ovom je zakonu termin „spomenik" proširen na građevine od povijesnog ili arhitektonskog značaja ili na njihove ostatke.[309] U biti, ovim su zakonom proširene odredbe prijašnjeg na spomenike iz bilo kojeg razdoblja – na taj je način otvorena mogućnost uzimanja pod zaštitu srednjovjekovnih spomenika, a i olakšan je put za preuzimanje spomenika koji su transferirani iz Ministarstva obrane i Ureda za šumarstvo (engl. *Office of Woods*).[310] No, i u ovom je zakonu, bilo nedostataka jer još uvijek nije bilo ovlasti prinudne zaštite kada je spomenik bio pod prijetnjom oštećenja ili uništenja od strane vlasnika, a i nije bilo odredbe za pravo istraživanje nacionalnih spomenika kao što je to tražio general Augustus Pitt-Rivers.[311]

Kada je Charles Peers[312] 1910. godine imenovan Inspektorom za stare spomenike (engl. *Inspector of Ancient Monuments*), prema S. Thurleyju, to je bio ključan trenutak u povijesti zaštite baštine u Velikoj Britaniji.[313] Odmah po imenovanju, krenuo je sa stvaranjem onog što će kasnije postati Odsjek za stare spomenike u Uredu za graditeljstvo i javne građevine.[314] Uskoro je došlo do akvizicije prvog rimskog lokaliteta, kao i prvog srednjovjekovnog. To su bili utvrda Richborough u Kentu te Fish House kraj Mearea u Somersetu.[315] U tom Odsjeku, osim Charlesa Peersa, važnu je ulogu imao i Glavni arhitekt (engl. *Principal Architect*) Frank Baines[316]. Njih su dvojica, uz podršku Lionela Earlea[317],

[309] Page:The Preservation of Places of Interest or Beauty, 1907.djvu/43. // Wikisource. 28.9.2017. Dostupno na: https://en.wikisource.org/wiki/Page%3AThe_Preservation_of_Places_of_Interest_or_Beauty%2C_1907.djvu/43 (27.6.2019.).
[310] Thurley, S. Nav. dj. Str. 57.
[311] Thurley, S. Nav. dj. Str. 58. Augustus Henry Lane-Fox Pitt-Rivers (Hope Hall, 14. travnja 1827. – Rushmore, 4. svibnja 1900.) – vojni časnik i arheolog. Često je nazivan „ocem britanske arheologije". Vidi: Augustus Henry Lane-Fox Pitt-Rivers, British archaeologist. // Encyclopaedia Britannica. 30.4.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Augustus-Henry-Lane-Fox-Pitt-Rivers (16.6.2019.). On je bio i prvi Inspektor za stare spomenike. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 41-47. Ta je funkcija utemeljena Zakonom o zaštiti starih spomenika iz 1882. godine.
[312] Charles Reed Peers (22. rujna 1868. – 16. studenoga 1952.) – engleski arhitekt, arheolog i konzervator. On je postao drugi Inspektor za stare spomenike. Od 1913. do 1933. godine bio je Glavni inspektor za stare spomenike. Vidi: Charles Reed Peers. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Reed_Peers (16.6.2019.); Thurley, S. Nav. dj. Str. 66-71.
[313] Thurley, S. Nav. dj. Str. 66.
[314] Isto, str. 68.
[315] Isto, str. 68-69.
[316] Frank Baines (1877. - 1933.) – britanski arhitekt. U uredu za graditeljstvo i javne građevine počeo je raditi 1895. godine. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 68, 86-87.
[317] Lionel Earle (1. veljače 1866. – 10. ožujka 1948.) – britanski državni službenik. Bio je stalni tajnik (engl. *Permanent Secretary*) u Uredu za graditeljstvo i javne građevine od 1912. do 1933. godine. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 84-86.; Lionel Earle. // Wikipedia : the free encyclopedia. 9.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Lionel_Earle (16.6.2019.).

uspješno stvorili spomenuti Odsjek, njegove politike i procedure.[318] Ono što su stvorili, ostalo je gotovo nepromijenjeno sljedećih desetljeća, do godine 1970., kada nastaje Uprava za stare spomenike i povijesne građevine[319] (engl. *Directorate of Ancient Monuments and Historic Buildings*) Ministarstva okoliša (engl. *Department of the Environment*).[320]

Prilikom restauracija, C. Peers i F. Baines, zalagali su se za uklanjanje kasnijih dogradnji na građevinama jer su bili više zainteresirani za ranije faze izgradnje.[321] Kod intervencija na građevinama, npr. Društvo za zaštitu starih građevina smatralo je da se previše radi na njima, no za Peersa i Bainesa upravo je to bilo ključno jer su oni favorizirali temeljite popravke koji su bili jeftini i dugotrajni te su tako nastojali trošiti financijska sredstva na najučinkovitiji mogući način.[322] Činjenica je da su se njih dvojica nosila sa stotinama spomenika u groznom stanju, i to sa ograničenim resursima, a prioritet im je bio spasiti ih.[323]

Godine 1913. omogućeno je stvaranje stručnog savjetodavnog tijela.[324] Ono će uskoro postati žarište aktivnosti glede starih spomenika. To je bio Odbor za stare spomenike (engl. *Ancient Monuments Board*) koji je svoj prvi sastanak održao 1. travnja 1914. godine, a činili su ga značajni arhitekti, povjesničari, arheolozi i stručnjaci za obrazovanje.[325] Predsjedao mu je Lionel Earle. U prvom redu, zadaća je ovog odbora bila odabir najreprezentativnijih spomenika tijekom raznih vremenskih perioda, i to na području čitave zemlje kojima bi se kvalitetno ilustriralo britansku „priču“, a njime je i započet projekt stvaranja velikog muzeja nacionalne povijesti na otvorenom.[326] Ova se izvanredna ambicija može promatrati kao dio koncepta s kraja 19. stoljeća - koncepta u kojem se sakupljalo, kategoriziralo i populariziralo nacionalnu „priču“.[327] U tom se trenutku, navedeni Odbor više koncentrirao na prethistorijske i srednjovjekovne lokalitete i građevine, a manje na spomenike iz kasnijih perioda. Godine 1913. stvorena je i Nacionalna baštinska zbirka (engl. *National Heritage Collection*) kojom sada upravlja *English Heritage*. Tim je činom Vlada, po prvi put, priznala da država ima

[318] Thurley, S. Nav. dj. Str. 86.
[319] U radu će se nadalje, uglavnom, koristiti skraćeni naziv: Uprava.
[320] Thurley, S. Nav. dj. Str. 86.
[321] Isto, str. 146.
[322] Isto, str. 139.
[323] Isto, str. 140.
[324] To je omogućeno dopunom i pročišćenim tekstom Zakona o starim spomenicima iz navedene godine (engl. *Ancient Monuments Consolidation and Amendment Act 1913*).
[325] Thurley, S. Nav. dj. Str. 79.
[326] Isto. Dosta je zanimljivo da su, među spomenicima koji bi predstavljali primjer za određeno vremensko razdoblje, prepoznati i spomenici koji su bili važni za razvoj industrije.
[327] Thurley, S. Nav. dj. Str. 79-80.

odgovornost prema fizičkim ostatcima vlastite povijesti te ih je započela prikupljati.[328] Od 50-ih godina 20. stoljeća ta je kolekcija počela biti raznolikija te u nju nisu bili uključivani samo dvorci i opatije (engl. *abbeys*) kao na početku. Danas je ova zbirka mješavina javnog i privatnog vlasništva, a izgrađena je na nacionalnom prihvaćanju da je moguće priznati javni interes na privatnim mjestima.[329] Tijekom 1. svjetskog rata, najspektakularnija akvizicija Odsjeka, bila je ona cistercitske opatije Rievaulx u Yorkshireu. To je bila prva velika cistercitska crkva sagrađena na tlu Engleske. Za Lionela Earlea to je bila „najznačajnija ponuda" koju je Odsjek ikad (tj. dotad) dobio.[330]

Ranije je u radu spomenuto kako je, nakon 1. svjetskog rata, u Ujedinjenom Kraljevstvu došlo do razvoja nepovoljnih ekonomskih prilika, pogotovo za dobrostojeće slojeve. Ekonomska je kriza bila najveći problem, ali i najveća prilika za Odsjek. U korijenu uspjeha Odsjeka krila se činjenica da su veleposjednici upali u financijske poteškoće pa više nisu mogli - u velikoj mjeri - održavati vlastite posjede. Spomenuto je kako su im se smanjili prihodi te kako su bili izloženi i plaćanju visokih poreza na nasljedstvo. Bez ikakve sumnje, promjene u vlasništvu nad zemljom te u ekonomskim strukturama na ruralnom području učinile su održavanje neproduktivnih dijelova posjeda luksuzom (ruševine su tu bile pri vrhu).[331]

Godine 1931. dolazi do donošenja novog Zakona o starim spomenicima (engl. *Ancient Monuments Act 1931*) koji donosi nove ovlasti Uredu za graditeljstvo i javne građevine pa mu je omogućeno vršenje iskopavanja na bilo kojem lokalitetu za koji je smatrano da sadrži stare spomenike, a također je mogao trošiti financijska sredstva na lokalitetima koji nisu bili pod nadzorom Odsjeka.[332] Do godine 1933. broj spomenika koji su bili dio zbirke narastao je na čak 273.[333] Najviše je bilo srednjovjekovnih spomenika, od toga 46 dvoraca te 30 crkvenih građevina (uglavnom samostana).[334] Osim zaštite tih važnih mjesta, važno je bilo i ispričati njihove priče koje su bile gotovo jednako važne.[335] Iako je u ovom razdoblju bilo prilično akvizicija, bilo je i onih koje su odbijene. Razlozi za odbijanje bili su: neki od ponuđenih

[328] Isto, str. 82-83.
[329] Isto, str. 258.
[330] Isto, str. 102.
[331] Isto, str. 102-103.
[332] Isto, str. 109.
[333] Our history. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/about-us/our-history/ (27.6.2019.).
[334] Thurley, S. Nav. dj. Str. 122.
[335] Our history. Nav. dj.

spomenika nisu bili od nacionalnog značaja, neki su bili u vlasništvu drugih vladinih tijela ili lokalnih vlasti i samim time sigurni, ponekad pregovori s vlasnicima nisu bili uspješni, nekad su akvizicije odgođene na određeno vrijeme, a ponekad je razlog za odbijanje bio financijske prirode.[336] Najčešće ih se odbijalo jer nisu bili dovoljno važni. Glavni inspektor za stare spomenike (engl. *Chief Inspector of Ancient Monuments*) bio je najodgovorniji kada se odlučivalo hoće li ih se prihvatiti ili ne. Neki su ponuditelji znali biti upućeni na *National Trust*.[337]

Godine 1935., 122 lokaliteta - koji su bili otvoreni javnosti - posjetilo je oko 2,5 milijuna posjetitelja, a zarada od njihovih posjeta dosegnula je 56 036 funti.[338] Važno je što se već 1912. godine raspravljalo o tome hoće li se naplaćivati ulaznice jer se, kod velike većine spomenika kojima je upravljao Ured za graditeljstvo i javne građevine, u tom razdoblju nije naplaćivao ulaz. Odlučeno je se da se ulaznice ipak naplaćuju jer se na taj način omogućavao skroman prihod i tako se odvraćalo one posjetitelje koji su bili nepoželjni.[339] U 30-im godinama 20. stoljeća dolazi do akvizicije Kenilwortha, jedne od najvećih tvrđava u zemlji te već poznate i popularne atrakcije. Zanimljivo je da je taj dvorac, već oko 1883. godine imao uvedenu naplatu ulaznica.[340]

Prema S. Thurleyju, razdoblje prije 2. svjetskog rata bilo je zlatno doba Ministarstva graditeljstva (tada još Ureda za graditeljstvo i javne građevine) jer nisu imali pravu konkurenciju – tada su se privatnici nalazili u poteškoćama, a *National Trust* se još nije jako razvio. On o tome piše:

> „Do početka 2. svjetskog rata Ured za graditeljstvo [i javne građevine *op.a.*] stvorio je čitav aparat baštinskog svijeta kakav nam je poznat danas: veliki portfelj povijesnih lokaliteta kojima se upravljalo iz središta, pažljivo prezentiranih i interpretiranih posjetiteljima koji su dolazili automobilima, koji

[336] Thurley, S. Nav. dj. Str. 119.
[337] Takav je bio slučaj s ladanjskom kućom The Grange u Northingtonu koja nije zadovoljavala uvjete koji su bili navedeni u zakonima o starim spomenicima. Odsjek ju je smatrao potencijalnim „bijelim slonom“ te nisu znali što bi s njom. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 121. Pojam „bijeli slon“ odnosi se na nešto što je jako skupo, a ustvari nema neku korisnu funkciju. Vidi: White elephant. // Cambridge Dictionary. Dostupno na: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/white-elephant (27.6.2019.).
[338] Thurley, S. Nav. dj. Str. 148. Godine 2018. to bi iznosilo malo više od 3,9 milijuna funti. Vidi: Inflation calculator. Nav. dj.
[339] Thurley, S. Nav. dj. Str. 151.
[340] Vlasnik, grof od Clarendona, koristio je naplatu kao sredstvo kontrole, a ne za ostvarivanje profita jer su prihodi od ulaznica donirani siromašnima u Kenilworthu. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 16. S. Thurley vjerojatno misli na 5. grofa od Clarendona, Edwarda Hydea Villiersa.

su plaćali ulaz te kupovali vodiče i razglednice. Postojali su muzeji na lokalitetima, interpretacijske table, dobro informirani čuvari od pomoći te ilustrirani vodiči koji su govorili o povijesti i položaju lokaliteta unutar portfelja te kako ih posjetiti.“[341]

Nakon 2. svjetskog rata Ministarstvo graditeljstva[342] počelo je biti zainteresirano i za druge tipove građevina, a ne samo za dvorce, opatije i dvorove.[343] Razdoblje od 1945. do 1953. godine obilježeno je velikim brojem akvizicija, a samo u Engleskoj 101 novi spomenik dolazi pod zaštitu Ministarstva.[344] Razlog za ovako visoku stopu akvizicija bio je što, i nakon ovog rata, vlasnici nisu bili u mogućnosti održavati lokalitete. Vrijedi istaknuti i jednu krucijalnu promjenu do koje je došlo u stajalištima vlasnika. Oni su sad gledali blagonaklono prema državi i njezinu miješanju u prava koja su se ticala privatnog vlasništva, dok je prije bilo dominantno suprotno mišljenje koje je često onemogućavalo Ured za graditeljstvo i javne građevine u namjeri da zaštiti ili izvrši akviziciju određenog spomenika.[345] Godine 1949. dolazi do akvizicije prve ladanjske kuće, Audley Enda u Essexu.[346]

Zakonom o povijesnim građevinama i starim spomenicima iz 1953. godine (engl. *Historic Buildings and Ancient Monuments Act 1953*) ustanovljen je sustav koji je omogućavao Ministarstvu graditeljstva da, po prvi put, koristi financijsku snagu kako bi rješavalo probleme važnih građevina, a ne da ih jednostavno prikuplja (i na taj način štiti).[347] Broj građevina koje su dolazile pod zaštitu počeo se smanjivati nakon što su spomenutim zakonom stvorena Vijeća za povijesne građevine (engl. *Historic Buildings Councils*) za Englesku, Škotsku i Wales. To su bila savjetodavna tijela. Od tada je Ministarstvo graditeljstva počelo biti ponešto drugačija institucija jer se, zbog dodjele financijskih sredstava Vijeća za povijesne građevine, počelo okretati od akvizicija kao načina zaštite što je bio slučaj, u značajnoj mjeri, dotad.[348] Sada je došlo i do zaokreta u stavu što bi sve trebalo prikupljati pa je tako Ministarstvo graditeljstva počelo blagonaklono gledati na razne druge tipove baštine, primjerice na industrijsku ili postsrednjovjekovnu baštinu. Kao i u slučaju *National Trusta*, većina privatnih vlasnika koji su predali svoje stare spomenike Odsjeku

[341] Thurley, S. Nav. dj. Str. 161.
[342] Od 1943. godine imalo je ovaj naziv (do 1962. godine).
[343] Our history. Nav. dj.
[344] Thurley, S. Nav. dj. Str. 202.
[345] Isto.
[346] Our history. Nav. dj.
[347] Thurley, S. Nav. dj. Str. 196.
[348] Isto, str. 214.

istinski su ih htjeli sačuvati te su ih ponudili kako bi ih se ispravno tretiralo, a ne samo kako bi se oslobodili financijskog tereta, a kod nekih je, isto tako, bio prisutan i ponos jer su njihove obitelji posjedovale nešto stoljećima, dok su neki imali ozbiljne antikvarske i arheološke interese.[349]

Do 1970. godine engleski dio zbirke obuhvaćao je 300 lokaliteta koje je posjetilo više od 5,5 milijuna posjetitelja.[350] Mnogi su lokaliteti sada imali muzeje i trgovine u kojima se moglo kupiti suvenire i godišnje ulaznice.[351] Iako je jačalo zanimanje za industrijsku baštinu, tek je 1974. godine[352] izvršena akvizicija prve građevine tog tipa[353], a dotad je više od 300 industrijskih lokaliteta bilo uvršteno na popis spomenika (engl. *scheduled monuments*).[354] Jedna od poteškoća glede akvizicija industrijske baštine bila je to što su zahtijevale ulaganje značajnih financijskih sredstava.

Početkom 70-ih godina 20. stoljeća dolazi do velike reorganizacije ministarstava u Ujedinjenom Kraljevstvu. Godine 1972. Odsjek je transformiran u veće tijelo, u spomenutu Upravu za stare spomenike i povijesne građevine koja je bila dio Ministarstva okoliša.[355] Promjene do kojih je došlo značile su da su se sada srednjerangirani službenici Uprave bavili isključivo starim spomenicima i povijesnim građevinama, dok im je to prije bio samo jedan dio posla unutar šireg opsega odgovornosti, a to je doprinijelo neovisnosti Uprave koju prije nije imala.[356]

U ovom razdoblju, Inspektorat[357] (engl. *Inspectorate*) pod vodstvom Andrewa Saundersa[358] u ekspanzionističkom raspoloženju te slobodan od političkog upletanja, postao je odlučan da obuhvati, što cjelovitije, šire geografsko područje i tipološki opseg.[359] To se moglo izvršiti tradicionalnim putem preko stavljanja spomenika pod zaštitu, transferom iz nekog

[349] Isto, str. 208.
[350] Our history. Nav. dj.
[351] Isto.
[352] Tu je akviziciju izvršila Uprava za stare spomenike i povijesne građevine.
[353] To je bio Stott Park Bobbin Mill, na sjeverozapadu Engleske. Tamo se proizvodilo drvene kaleme za konac koji su bili potrebni za tekstilnu industriju. Akvizicija je izvršena jer je taj lokalitet, *de facto*, bio netaknut. Kada je kupljen, izgledao je kao na svoj zadnji radni dan. Vidi: Thurley, S. Nav. dj. Str. 224-225.
[354] Isto, str. 223.
[355] Isto, str. 235-236.
[356] Isto, str. 236.
[357] Inspektorat je bio dio Uprave za za stare spomenike i povijesne građevine.
[358] Andrew Saunders (22. rujna 1931. – 13. ožujka 2009.) – arheolog i međunarodno priznati stručnjak za artiljerijske fortifikacije. U Inspektoratu je radio od 1954. godine. Vidi: Andrew Saunders. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.11.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Saunders (17.6.2019.); Thurley, S. Nav. dj. Str. 236.
[359] Thurley, S. Nav. dj. Str. 237.

drugog vladinog tijela ili izravnom kupnjom.[360] Godine 1981. Uprava je bila u vrlo lošoj poziciji: nije bila u stanju ispravno održavati svoje lokalitete, akvizicije su bile praktički zaustavljene, imala je nedovoljan broj zaposlenih, čak i na najvećim i najposjećenijim lokalitetima, nezadovoljne djelatnike te je bila izložena kritikama izvana.[361]

Način na koji se do sada radilo bio je potrošen te je trebalo krenuti u nekom drugom smjeru. Nije se moglo, u nedogled, prikupljati spomenike i k tome računati na stalno financiranje od strane vlade. Došlo se do rješenja da se stvori kvazinevladina organizacija, kao što je prije spomenuto. Ta je organizacija trebala biti zadužena za povijesni okoliš, a djelovala bi prema ministarskim smjernicama te u skladu s vladinom politikom.[362] To je bio širi plan Vlade kojim je nastojala smanjiti svoju odgovornost za radove koje su uspješnije mogla provesti nevladina tijela.[363] Naglasak, odnosno cilj Vlade, bio je na maštovitijoj prezentaciji spomenika o kojima se vodila briga kako bi se maksimizirao njihov obrazovni i komercijalni potencijal.[364] Nova organizacija stvorena je pod imenom Komisija za povijesne građevine i spomenike za Englesku (engl. *The Historic Buildings and Monuments Commission for England*). Ubrzo je došlo do promjene imena ove organizacije u *English Heritage*. To je bilo zgodnije ime koje je predložio njezin prvi predsjedavajući, a to je bio Edward Douglas-Scott-Montagu[365].

Zakon o nacionalnoj baštini iz 1983. godine (engl. *National Heritage Act 1983*) kojim je stvorena Komisija za povijesne građevine i spomenike za Englesku, likvidirao je dotadašnja savjetodavna tijela, Odbor za stare spomenike za Englesku i Vijeće za povijesne građevine za Englesku te su njihove funkcije inkorporirane u novu organizaciju.[366] Pod vodstvom E. Douglas-Scott-Montagua *English Heritage* radio je dva posla: brinuo je za Nacionalnu baštinsku zbirku te je vodio nacionalni sustav zaštite baštine, uključujući registar zaštićenih građevina, bavio se i pitanjima planiranja te je dodjeljivao financijska sredstva.[367] Godine

[360] Isto, str. 237-238.
[361] Isto, str. 249-250.
[362] English Heritage. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/English_Heritage (27.6.2019.).
[363] Thurley, S. Nav. dj. Str. 250.
[364] Isto, str. 251.
[365] Edward John Barrington Douglas-Scott-Montagu (London, 20. listopada 1926. – Beaulieu, 31. kolovoza 2015.) – engleski konzervativni političar i plemić. Osnovao je Nacionalni muzej motora (engl. *National Motor Museum*) 1952. godine. Bio je treći barun Montagu od Beaulieua. Vidi: Edward Douglas-Scott-Montagu, 3rd Baron Montagu of Beaulieu. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Douglas-Scott-Montagu,_3rd_Baron_Montagu_of_Beaulieu (17.6.2019.).
[366] English Heritage. Nav. dj.
[367] Our history. Nav. dj.

1984. u čitavom Ujedinjenom Kraljevstvu bilo je prikupljeno više od 880 spomenika koji su služili za informiranje i obrazovanje javnosti.[368] Ta je zbirka postala bolje vođena i prezentirana pa je tako došlo i do porasta posjetitelja te broja članova. Otkad je stvoren, *English Heritage* bio je izložen brojnim promjenama u financiranju i samoj organizaciji.[369] Primjerice, 2002. godine Vlada Ujedinjenog Kraljevstva pozvala je na veliki program racionalizacije, modernizacije i restrukturiranja koji je doveo do opsežne revizije politika i praksi *English Heritgea*, a jedan je od ciljeva bio razviti nacionalnu strategiju istraživanja.[370] Godine 2011., po prvi put, Nacionalna baštinska zbirka ostvarila je mali operativni višak te otvaranje zbirke javnosti nije više stvaralo deficit kao prijašnjih godina.[371] Godinu kasnije, otprilike 17 milijuna posjetitelja zabilježeno je na svim lokalitetima kojima je upravljao *English Heritage*.[372]

Na samom početku rada spomenuto je kako se na područje kulture te upravljanje baštinom gleda kao na „potrošače" financijskih sredstava. To je i bio jedan od razloga zašto je došlo do značajne promjene u *English Heritageu*, tada kvazinevladinoj organizaciji. Sredinom 2013. godine, 26. lipnja, objavljeni su planovi da se *English Heritage* podijeli u dva dijela, i to na način da bi statutarne dužnosti prema baštini koje je dotad ta kvazinevladina organizacija obavljala ostale pod okriljem Vlade, dok bi upravljanje s više od 400 nekretnina trebalo biti povjereno dobrotvornom društvu koje bi se samo financiralo.[373] Cilj da postane samofinancirajuće društvo novostvoreni *English Heritage* (dio koji bi upravljao nekretninama) trebao bi dostići do 2023. godine. Prema tome, motivacija za ovakav postupak krila se u vladinim planovima da se smanji proračunski deficit.[374] Ovakve bi promjene, sugerirano je, omogućile *English Heritageu* generiranje većih prihoda iz komercijalnih i filantropskih izvora te omogućile (bolje) planiranje i investicije na duži rok.[375] Također, predloženo je da se novoj zakladi omogući da dobije 85 milijuna funti za razdoblje od 2015. do 2023. godine, dok je u istom razdoblju trebala prikupiti 83 milijuna funti od trećih

[368] Thurley, S. Nav. dj. Str. 253.
[369] Cooper, A. Accounting for Research : a Critical Assessment of English Heritage's *Research Strategy* and *Agenda 2005–2010*. // Public Archaeology 7, 1(March 2008), str. 32.
[370] Isto.
[371] Our history. Nav. dj.
[372] Thurley, S. Nav. dj. Str. 253.
[373] Larkin, J. Safely into the Unknown? A review of the proposals for the future of English Heritage. // Papers from the Institute of Archaeology 24, 1(2014), str. 1.
[374] Isto.
[375] Isto.

strana.[376] Smanjivanje financijskih sredstava za kulturu i za upravljanje baštinom koje omogućuje državna vlast izvrsno je vidljivo na ovom primjeru. Ovakvi potezi dovode do toga da se onda organizacije civilnog društva moraju boriti za svoj dio „kolača“ koji se ne „povećava“ pa se manje i neiskusnije organizacije teško mogu nositi s većima i iskusnijima u prijavljivanju na razne natječaje za dodjelu financijskih sredstava.

Godine 2015. *English Heritage* podijeljen je u dva tijela. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva složila se da će osigurati 80 milijuna funti za *English Heritage* ukoliko ta organizacija prebaci Nacionalnu baštinsku zbirku u dobrotvornu zakladu, a to se i dogodilo 1. travnja 2015. godine.[377] Od tada postoji zaklada koja se brine za zbirke te *Historic England* koji se bori za širu nacionalnu baštinu, vodi registar zaštićenih nekretnina, bavi se planiranjem te dodjeljuje zajmove.[378] Na ovaj je način, nakon dugog puta, stvorena zaklada *English Heritage* koja je dio civilnog društva. Ona je prešla put preko jednog vladinog tijela do kvazinevladine organizacije te na kraju do zaklade. To je bila najveća reorganizacija otkad su povijesne građevine postale dio vlasništva nacije prije jednog stoljeća.[379] Prema Geoffreyju Leanu, do toga je došlo zbog krize jer mnogo engleske baštine propada. Vlada je bila svjesna ubrzanog gubitka povijesnog tkiva, no ipak je 2010. godine *English Heritage* ostao bez trećine svog proračuna. Trenutačno je zanimljiva situacija s *English Heritage* koji kao da je „zaokružio“ nacionalnu priču pa prihvaća vrlo malo novih spomenika. U deset je godina, od 2003. do 2013. godine, imao najnižu stopu akvizicija – u tom je razdoblju spasio samo 6 građevina.[380] Jedna od posljednjih akvizicija bila je žitnica Harmondsworth iz 20-ih godina 15. stoljeća.[381] Također, u zadnjim godinama *English Heritage* nanovo otkriva „baštinu“ kao „povijesni okoliš“.[382] To je i jedan od razloga zašto toliko posjetitelja dolazi na lokalitete kojima upravlja ova zaklada. Otkako se započelo s takvom „reinterpretacijom“, npr. spomenuti Audley End, velika ladanjska kuća (*de facto* palača) s početka 17. stoljeća, zabilježio je 150 tisuća posjetitelja te sada posluje bez gubitaka.[383]

[376] Larkin, J. Nav. dj. Str. 3-4.
[377] Our history. Nav. dj.
[378] Isto.
[379] Lean, G. Does our history have a future in the hands of the English Heritage Trust? // The Telegraph. 28.2.2015. Dostupno na: https://www.telegraph.co.uk/news/earth/environment/conservation/11441254/Does-our-history-have-a-future-in-the-hands-of-the-English-Heritage-Trust.html (20.6.2019.).
[380] Thurley, S. Nav. dj. Str. 258.
[381] History of Harmondsworth Barn. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/harmondsworth-barn/history (18.6.2019.).
[382] Smith, L. Nav. dj. Str. 40.
[383] Lean, G. Nav. dj.

U ovom radu nije bilo previše prostora za detaljniju elaboraciju o radu zaklade *English Heritage* i velikoj zbirci kojom upravlja. Ipak, vidljivo je da ova baštinska zbirka nije bila plod slučajnosti, nego je stvarana sustavno kroz više desetljeća kako bi se kroz nju „ispričala" nacionalna priča. Na početku se u nju, uključivalo konvencionalne spomenike kao što su dvorci i opatije koji su predstavljali dva velika narativa britanske povijesti, a to su: protestantizam te parlamentarna demokracija.[384] S vremenom, zbirka se proširivala te su u nju uključivani i spomenici koji su bili drugih tipova te iz nekih drugih povijesnih perioda. Ova baštinska zbirka uključuje spomenike koje su stvorili stanovnici koji su živjeli na današnjem teritoriju Ujedinjenog Kraljevstva, od prethistorijskih dana do modernih vremena. To je jasno vidljivo prema tome kako se, tijekom vremena, uključivalo razne nove spomenike u tu zbirku (a ne samo spomenike iz prethistorijskog doba). Vrlo je važno napomenuti da bi teško došlo do izgradnje ovako značajne baštinske zbirke bez velike pomoći Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i povoljnog razvoja ekonomske situacije (prvenstveno po Ured za graditeljstvo i Odsjek za stare spomenike te njihove sljednike). Ustvari, možda bi i bila izgrađena, ali uz mnogo više potrošenih financijskih sredstava.

6. Domaći primjer upravljanja baštinom

U zadnjem dijelu rada ukratko ćemo opisati povijesni razvoj jedne organizacije civilnog društva koja upravlja baštinom na području Republike Hrvatske. Riječ je o Društvu prijatelja dubrovačke starine, osnovanom sredinom 20. stoljeća koje je, tijekom svoje povijesti, skupilo zaista mnogo iskustva na području upravljanja i zaštite vrijedne baštine.

6.1. Društvo prijatelja dubrovačke starine

Udruga Društvo prijatelja dubrovačke starine osnovana je 12. kolovoza 1952. godine.[385] Slično kao i u Ujedinjenom Kraljevstvu gdje *National Trust* i *English Heritage* nisu nastali preko noći i u Dubrovniku su postojale neke organizacije koje su bile preteča Društvu prijatelja dubrovačke starine. Na samom kraju 19. stoljeća, godine 1898., u Dubrovniku je

[384] Thurley, S. Nav. dj. Str. 254.
[385] Statut : Društvo prijatelja dubrovačke starine. // Društvo prijatelja dubrovačke starine. Dubrovnik, 2016. Dostupno na: http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/uploads/2018/06/DPDS_Statut.pdf (24.6.2019.). Str. 3.

osnovana građanska udruga Društvo za promicanje interesa Dubrovnika čiji je cilj bio uređenje samog grada, i to ponajviše putova, šetališta i perivoja. Ta je udruga bila zaslužna za formiranje i uređenje parka Gradac te za još neke zahvate, no djelatnost joj zamire usporedo s 1. svjetskim ratom.[386] Zanimljivo je da je, ubrzo nakon osnivanja sličnih društava u Ujedinjenom Kraljevstvu, i u Dubrovniku došlo do osnivanja sličnog društva. Nakon tog rata, godine 1921., osnovana je udruga Dub, društvo za razvitak Dubrovnika i okolice. Ova je udruga bila okosnica svih zahvata na uređenju Dubrovnika između dva svjetska rata pa je tako sudjelovala i u rekonstrukciji gradskog zvonika, pri ponovnom uređenju Gradca itd., no s uspostavom FNR Jugoslavije dolazi do njezina ukidanja.[387]

Nakon više godina, dolazi do osnivanja Društva prijatelja dubrovačke starine. Osnivačka skupština Društva održana je u atriju palače Sponza.[388] Nakana Društva bila je „senzibiliziranje široke javnosti za dubrovačko kulturno povijesno nasljeđe“ zbog značajnog broja devastacija „naslijeđenog graditeljskog blaga i otuđivanja umjetnina“.[389] Inicijativni odbor Društva činili su: Lukša Beritić, Slavomir Benić, Vjekoslav Cvitanović, Josip Luetić, Frano Dabrović[390], Stijepo Stražičić, Katarina Mašera, Jakov Novak, Lujo Šoletić i Jakov Čelak. Tada su izabrana i upravna tijela Društva. To su bili Upravni i Nadzorni odbor. Upravni odbor je na svojoj prvoj sjednici odabrao Predsjedništvo, a to je bilo operativno tijelo od desetak članova. Za prvog predsjednika izabran je Lukša Beritić[391]. Danas se Predsjedništvo naziva Malim vijećem, a Upravni odbor Velikim vijećem.[392] Predsjedništvo se sastajalo gotovo svaki tjedan te je organiziralo planirane aktivnosti i rješavalo probleme na

[386] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 13.
[387] Isto.
[388] Isto, str. 14.
[389] Društvo. // Društvo prijatelja dubrovačke starine. Dostupno na: https://citywallsdubrovnik.hr/drustvo/ (24.6.2019.).
[390] Frano Dabrović bio je čelnik udruge Dub. Vidi: Nodari, M. U pohvalu Društva. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 50.
[391] Lukša Beritić (Sustjepan u Rijeci dubrovačkoj, 20. veljače 1889. – Dubrovnik, 24. ožujka 1969.) – hrvatski konzervator. Bio je i pomorac, odnosno strojarski časnik u tadašnjoj Ratnoj mornarici. Umirovljen je 1940. godine. Napisao je djela: Utvrđenja grada Dubrovnika, Urbanistički razvoj Dubrovnika, Stonske utvrde, Dubrovački vodovod itd. Vidi: Beritić, Lukša. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7100 (28.6.2019.); Nodari, M. U čast Lukši Beritiću i Dubravki Beritić. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 381-382.
[392] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 17.

koje je nailazilo.[393] Vjerojatno najvažniju ulogu u osnivanju Društva imao je spomenuti Lukša Beritić[394]. On je od 1936. godine počeo pisati popularne članke o potrebi zaštite dubrovačkih starina, tada još ne nastupajući pod svojim imenom, a od 1946. do 1960. godine obavlja posao povjerenika Konzervatorskog zavoda Dalmacije za Dubrovnik.[395]

Osnivanje ovakve organizacije u komunizmu nije bilo lako ostvariti. Čini se da je, pritom, odlučujuću ulogu odigralo poznanstvo osnivača s nekoliko partijskih funkcionara te s tadašnjim ministrom kulture koji su bili svjesni važnosti povijesne jezgre Dubrovnika kao potencijalno važnog faktora u promicanju nove države.[396] Prema riječima Tonka Maroevića, osnivanje organizacije kao što je bilo Društvo početkom 50-ih godina bila je „neobična inicijativa, daleka praksi autoritarne vlasti i na neki način izvan uske kontrole ideološkog nadzora.“[397] Prema istom autoru, neki od poticaja inicijatorima da se odvaže osnovati Društvo, mogli su biti: „lokalni i komunalni ponos, osjećanje duga prema velikim prethodnicima, zahvalnost za ljepotu naslijeđenog ambijenta, shvaćanje da idealne vrijednosti mogu biti i materijalna dobra (i obratno)“.[398] Djelatnost društva trebala se financirati prihodima od članarina, ciljanim državnim dotacijama, prihodima od prodanih ulaznica za obilazak gradskih zidina te dobrovoljnim prilozima.[399]

Odmah po osnivanju Društva, ustanovljeni su prioriteti i smjernice. Osnovni je cilj bio osposobljavanje zidina za razgledavanje što je moglo donijeti dodatne prihode za neke druge aktivnosti Društva.[400] Iz prihoda od razgledavanja zidina, Društvo je namjeravalo popravljati i obnavljati razne spomenike na čitavom dubrovačkom području. Tada je to bio vrlo ambiciozan plan, s obzirom na jako puno baštine koja je bila u veoma lošem stanju. Može se i pretpostaviti da osnivači nisu računali na ogromne prihode kakve Društvo ostvaruje danas, s obzirom da je turizam bio znatno slabije razvijen te što je na snazi bio drugačiji ekonomski model. U svome se radu Društvo oslanjalo na vlastite snage, nasuprot ustaljenih i često nefunkcionalnih institucija.[401] Zato treba spomenuti da, prilikom osnivanja Društva, u samom

[393] Isto, str. 16-17.
[394] On je bio predsjednik Društva do 1957. godine.
[395] Nodari, M. U čast Lukši Beritiću i Dubravki Beritić. Str. 381.; Beritić, Lukša. Nav. dj.
[396] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 14.
[397] Maroević, T. Baštini na čast, spomenicima za obnovu. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 411.
[398] Isto.
[399] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 14.
[400] Isto, str. 19.
[401] Maroević, T. Nav. dj. Str. 412.

Dubrovniku uopće nije postojala organizirana služba koja bi se bavila konzervacijom i obnovom spomenika.[402] Doduše, u Splitu je postojao Konzervatorski zavod za Dalmaciju. U Dubrovniku je 1960. godine osnovan Zavod za zaštitu spomenika kulture.[403] Zanimljivo je da je Društvo imalo podružnice koje su se osnivale u 60-im godinama, s ciljem da promiču dubrovačku baštinu, no one su ukinute 1971. godine. Podružnice su se nalazile u Stonu, Splitu, Rijeci, Zagrebu i Janjevu (sa sjedištem u Zagrebu), a do danas se očuvala jedino zagrebačka podružnica.[404] I danas Statut Društva omogućuje osnivanje podružnica, ogranaka i klubova.[405]

Društvo djeluje na načelima dobrovoljnosti, neovisnosti, javnosti, neprofitnosti, demokratskog ustroja te slobodnog sudjelovanja u javnom životu.[406] U članku 8. Statuta Društva navedeni su ciljevi te udruge. Navedeno je 7 ciljeva, od kojih se može istaknuti prva dva. Oni govore kako je Društvu cilj upoznavanje „domaćih građana i stranaca s kulturno-povijesnom baštinom Dubrovnika i dubrovačkoga kraja i promicanja vrijednosti i važnosti te baštine kao kulturnoga dobra za nacionalnu i svjetsku kulturnu baštinu“, dok je drugi cilj poticanje i provođenje „što bolje zaštite, popravka, konzervacije, restauracije i restitucije kulturno-povijesne baštine i drugih kulturno-povijesnih vrijednosti“.[407]

Kad se danas pogleda unutarnji ustroj udruge, Društvo prijatelja dubrovačke starine ima nekoliko organa. To su: Skupština, Veliko vijeće, Malo vijeće, Nadzorni odbor te Savjet. Uz predsjednika Društva, postoji i funkcija dopredsjednika Društva[408]. Ustroj udruge reguliran je Statutom. Taj važan dokument donosi Skupština koja je najviše tijelo Društva, a čine ju svi članovi Društva.[409] Rad je Skupštine javan, a sastaje se dvaput godišnje. Najviši organ upravljanja Društva je Veliko vijeće. Taj organ, između svojih članova, bira članove Malog vijeća, a to je kolegijalni izvršni organ Velikog vijeća te upravlja Društvom između dvije sjednice Velikog vijeća.[410] Malo vijeće, između svojih članova, bira predsjednika

[402] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 18.
[403] Isto.
[404] Isto, str. 17-18.
[405] Statut : Društvo prijatelja dubrovačke starine. Nav. dj. Str. 5.
[406] Isto.
[407] Isto, str. 5-6.
[408] Ta funkcija postoji od 1965. godine.
[409] Društvo. Nav. dj.
[410] Isto.

Društva. Mandati oba vijeća traju dvije godine kako bi se onemogućilo samostalno ili proizvoljno djelovanje u upravljanju tako vrijednim resursima.[411]

Skupština bira pet članova Nadzornog odbora, koji nadziru zakonitost rada Društva, kao i financijsko-materijalno poslovanje.[412] Također, postoji i Savjet. Članove Savjeta Društva bira Veliko vijeće, i to iz „redova zaslužnih članova Društva, kao i iz redova nečlanova, ako su oni znanstveni, kulturni i javni radnici koji svojim radom mogu pridonijeti unapređenju rada Društva".[413] To je kolegijalni savjetodavni organ Društva, a mandat njegovim članovima traje doživotno. Članom društva može postati svaka domaća, kao i strana fizička osoba pod uvjetom da prihvaća odredbe Statuta Društva, a nitko ne može biti plaćen za obavljanje pojedinih funkcija u Društvu.[414] Danas Društvo upravlja sa tri velika spomenika Dubrovačke Republike. Oni su težište njegova rada i misije, a to su: zidine Dubrovnika, fortifikacijski sustav Stona te tvrđava Sokol koja je smještena u konavoskom selu Dunave. Iako Društvo upravlja sa ova tri spomenika, ono financira i popravke na drugim oštećenim objektima na području Dubrovačko-neretvanske županije te tako doprinosi očuvanju baštine ovog dijela Republike Hrvatske.

Odmah nakon osnivanja, Društvo započinje sa zaštitom baštine. Jedna od prvih akcija bila je sanacija južne ograde Vanjskog mosta od Ploča koja je obavljena 1952. godine, a sljedeće je godine Društvo, po prvi put, interveniralo na Velikoj Onofrijevoj fontani što će se nastavljati godinama, sve do danas.[415] Već 1956. i 1957. Društvo organizira popravljanje i ličenje prostorija u kojima je smješten satni mehanizam Zvonika.[416] Od 1956. godine u Društvu su bili zaposleni i radnici koji su radili na čišćenju zidina i na njihovu redovitu održavanju.[417]

Od svojih najranijih dana, Društvo je imalo i posla s održavanjem reprezentativnih javnih zgrada. Popravljalo je i rekonstruiralo zgrade koje su bile najizloženije pogledu te koje su se nalazile na najvažnijim mjestima u Dubrovniku. To su bili Knežev dvor te palača

[411] Orlić, D. Proslov. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 10.
[412] Društvo. Nav. dj.
[413] Isto.
[414] Isto.
[415] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 22, 24.
[416] Isto, str. 28.
[417] Isto, str. 21.

Sponza. Društvo je pomagalo obnovu i popravak tih zdanja od 1956. do 1976. godine.[418] Prema Patriciji Veramenta-Paviša, do danas dva najvažnija zahvata obnove javnih građevina obnova su pročelja Glavne straže na Luži (izvedena 1957. godine) te zgrade bivše bratovštine Rozario (izvedeno u razdoblju od 1961. do 1965. godine).[419] Obnavljani su i spomenici na Lokrumu i na području Konavala. U Konavlima se nalaze tri značajna spomenika fortifikacijske arhitekture iz razdoblja Dubrovačke Republike, a to su tvrđava Sokol, Moluntski zid i cavtatske zidine.[420] Godine 2002. počelo je saniranje i konzervacija ostataka cavtatskih zidina.[421]

Društvo je radilo razne vrste radova, među njima su bili i radovi na komunalnom uređenju grada Dubrovnika. S obzirom da je ta udruga kvalitetno brinula o dubrovačkoj baštini, godine 1977. sklopljen je ugovor između Grada Dubrovnika i Društva o održavanju fontana i gradskih satova.[422] Jedan od najzahtjevnijih radova Društva na fontanama bila je obnova Male Onofrijeve fontane. Odluka o tome da se cijela fontana s nišom očisti od stoljetnih naslaga donesena je 1988. godine, a obnovljena je fontana svečano puštena u rad na blagdan sv. Vlaha 1996. godine.[423]

Ono što danas donosi najveći prihod Društvu svakako su dubrovačke zidine. Današnji opseg tih zidina nastao je u 13. stoljeću, a sustavno se osuvremenjuju i grade do 1660. godine - dugačke su 1940 metara, a mjestimično su visoke i do 25 metara.[424] Danas se dubrovačke zidine, sredstvima od ulaznica, same financiraju, ali i znatno pomažu u obnovi drugih spomenika na dubrovačkom području. Na samom početku Društva, situacija je bila puno drugačija. Društvo je tada zidine popravljalo dotacijama države, a kad ih je osposobilo za razgledavanje, otvorilo ih je posjetiteljima te je naplatom ulaznica počelo prikupljati sredstva za njihovo održavanje i očuvanje, kao i za obnovu drugih spomenika.[425]

Vrlo teško razdoblje za Društvo bilo je razdoblje Domovinskog rata. Pogotovo je takva situacija bila na početku tog rata kad je Dubrovnik često bio izložen bombardiranjima.

[418] Isto, str. 30.
[419] Isto, str. 30-31.
[420] Isto, str. 36.
[421] Macan, H. Kronologija radova u Dubrovniku, Stonu, Primorju i otocima te u Konavlima od 1957. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 239.
[422] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 24.
[423] Isto, str. 26-27. Blagdan sv. Vlaha je 3. veljače.
[424] Veramenta-Paviša, P. Povijesni razvoj dubrovačkih zidina. Str. 73.
[425] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 42. Godine 1958. Društvo je već prodalo 55 412 ulaznica za posjet dubrovačkim zidinama.

Zbog toga su dubrovačke zidine morale biti zatvorene za posjetitelje. Zidine su bile potpuno zatvorene za posjetitelje 1. listopada 1991. godine.[426] Primjerice, te je godine bilo prodano samo 50 tisuća ulaznica što je iznosilo oko 10 % prodanih ulaznica u odnosu na prethodne godine.[427] Krajem 1991. te sredinom 1992. godine Dubrovnik je granatiran više puta. Zidine i razni drugi objekti bili su znatno ili djelomično oštećeni. Kako se Društvo financiralo od prodaje ulaznica, tih se godina nije moglo osloniti na tu vrstu prihoda. Tada su donacije postale glavni izvor prihoda za Društvo. UNESCO je prvi donirao 10 tisuća dolara za sanaciju ratne štete na zidinama.[428] Prema Ivi Romiću, „Društvo je financijski opstalo isključivo donacijama građana i ustanova iz Hrvatske i inozemstva, koje su davane namjenski, za popravak oštećenja i rad Društva.“[429] Među donatorima bili su Grad Dubrovnik, razne tvrtke i pojedinci, Društvo Dubrovčana iz Splita itd. Zanimljivo je da su već na početku 1992. izvršene prve sanacije oštećenja.[430] Gradske su zidine otvorene za javnost 1. studenoga 1992. godine.[431]

Dobar primjer koji nam govori da Društvo održava i razne spomenike na dubrovačkom području obnavljanje je mlinova na rijeci Ljutoj. Godine 1969. svi su mlinovi na toj rijeci zaštićeni kao spomenici kulture.[432] Od 2003. do 2009. godine obnavljan je Cucalov mlin, a od 2005. do 2011. godine obnovljen je čitav sustav mlinova na rijeci Ljutoj, dok mehanizmi mlinova nisu obnavljani uz pretpostavku da će to učiniti sami vlasnici.[433] Ovo je dobar primjer obnove predindustrijske baštine. Obnova sklopa benediktinskog samostana i crkve sv. Marije na otoku Lokrumu koja je započela 2014. godine spada u najveće recentne projekte Društva.

Prije osnivanja Društva, dubrovačke i stonske zidine bile su u lošem stanju, npr. bile su obrasle, a s nekih se i urušavalo kamenje.[434] Sredinom 19. stoljeća stonske se zidine

[426] Romić, I. Ratna pohara Grada i sanacija spomenika. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 261.
[427] Isto.
[428] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 43.
[429] Romić, I. Nav. dj. Str. 261.
[430] Isto, str. 263.
[431] Macan, H. Kronologija radova na dubrovačkim zidinama do 1959. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 126.
[432] Kapetanić, N. Povijest i obnova konavoskih mlinova. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 253.
[433] Isto.
[434] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 14.

počinju znatnije uništavati.[435] U Stonu, godine 1952. Društvo počinje sa prvim zahvatima kada su popravljeni prsobrani te kada je obnovljeno stubište bastiona Sokolić, kao što je i dijelom popravljena kula Minčeta.[436] Društvo se na obnovi stonskih zidina sustavno angažiralo 1960. godine što traje i do danas.[437] Konzervatorski radovi u Stonu zaustavljeni su 1990. godine, no nastavljeni su 2001. godine. [438] Godine 2003. Društvo je započelo s važnim radovima na konzervaciji Velikog zida, zidina koje spajaju Ston i Mali Ston.[439] Jedan od razloga zašto je Društvo moglo krenuti s tim pothvatom bili su i veći prihodi koje je ostvarivalo u ovom razdoblju. Stonski fortifikacijski sklop obuhvaća Ston, Mali Ston i Broce koji su povezani Velikim zidom koji je izvorno bio dužine 5500 metara, dok je danas očuvani dio dug 2800 metara.[440] Društvo je u Stonu, početkom 70-ih godina, financiralo i radove na Kneževu dvoru te na crkvi sv. Nikole.[441] Do godine 2009. Veliki je zid obnovljen u dužini od 972 metra kao i predziđe između kule Arcimun i Sokolića u Stonu u dužini od 161 m.[442]

Malo više od 10 godina nakon osnivanja, Društvo postaje vlasnikom tvrđave Sokol, i to 1966. godine. Tada, otprilike, započinju i radovi Društva na toj tvrđavi. Godine 1982. tvrđava je najvećim dijelom konzervirana i statički učvršćena, a od 2007. do 2013. godine traju intenzivni radovi na njezinoj obnovi.[443] Tvrđava Sokol otvorena je za posjetitelje 21. travnja 2013. godine.[444] Društvo je obnovilo ovu tvrđavu tako da prikazuje kako je izgledala u 15. stoljeću, iako ima i nekih dijelova koji ukazuju na mlađa kao i na kasnija razdoblja sve do njezina napuštanja nakon 1672. godine.[445]

Godine 2018. dubrovačke zidine posjetilo je 1,3 milijuna turista. To je broj turista kojem se osnivači Društva zasigurno nisu nadali. Jedan od velikih projekata Društva koji bi se

[435] Macan, H. Nastanak, propadanje i obnova stonskih zidina. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 149.
[436] Macan, H. Kronologija radova na fortifikacijskom sustavu Stona od 1952. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 167.
[437] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 38.
[438] Isto, str. 40.
[439] Isto.
[440] Macan, H. Nastanak, propadanje i obnova stonskih zidina. Str. 143.
[441] Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. Str. 40.
[442] Macan, H. Nastanak, propadanje i obnova stonskih zidina. Str. 153.
[443] Kapetanić, N. Povijest i obnova tvrđave Sokol. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 195.
[444] Macan, H. Kronologija radova na tvrđavi Sokol u Konavlima od 1965. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 202.
[445] Kapetanić, N. Povijest i obnova tvrđave Sokol. Str. 195.

trebao početi provoditi u 2019. godini obnova je tvrđave na Prevlaci.[446] Tamo bi trebao biti otvoren Muzej austrougarske mornarice, a to je odličan primjer kako iskoristiti prostore koji su izgubili svoju nekadašnju svrhu.

Na kraju ovog poglavlja, može se zaključiti kako je Društvo jedan od najvećih investitora u baštinu u Republici Hrvatskoj. Kad se uzme u obzir da je riječ o organizaciji civilnog društva, tj. udruzi to je ogroman uspjeh. Neusporediv je značaj ove udruge kad ju se uspoređuje s drugim udrugama u Republici Hrvatskoj koje djeluju na području kulture i upravljanja baštinom. Svega toga danas, ipak ne bi bilo - barem ne u ovolikoj mjeri - da pojedini građani i građanke Dubrovnika, predvođeni Lukšom Beritićem, nisu prepoznali važnost baštine Dubrovačke Republike. To dovoljno govori koliko su bile dalekosežne njihove odluke s početka 50-ih godina prošlog stoljeća kada su odlučili osnovati udrugu koja će se baviti baštinom ovog mediteranskog grada. Vrlo je važno što, u ovom slučaju, financijskih sredstava ne manjka. To je iznimka na području kulture. I potvrda iznimno značajnog baštinskog resursa. Na taj je način ipak neusporedivo lakše upravljati baštinom, nego u situaciji kada organizacije civilnog društva upravljaju manje atraktivnim lokalitetima koji, samim time, donose i značajno manje prihode.

7. Zaključak

U radu je prikazano kako su u Ujedinjenom Kraljevstvu, i *National Trust* i *English Heritage*[447], odigrali značajnu ulogu pri upravljanju baštinom, kao i pri njezinoj zaštiti. Sličnu je ulogu odigrala i jedna udruga iz Republike Hrvatske, Društvo prijatelja dubrovačke starine. U tom je slučaju, ipak, riječ o udruzi koja se bavi zaštitom i upravljanjem baštinom na puno manjem geografskom području. Navedeni entiteti dio su civilnog društva, a omogućili su da se zaštite tisuće važnih baštinskih resursa. Da oni nisu odigrali takvu ulogu, većina tih spomenika bila bi u opasnosti od još većeg propadanja ili čak potpunog nestanka. Dakle, vidi se koliko su organizacije civilnog društva važne u svakom području koje nije od interesa za državnu, regionalnu ili lokalnu upravu.

[446] Društvo prijatelja dubrovačke starine : nove cijene ulaznica, počeci novih, završeci starih projekata u 2019. // Dubrovniknet 31.12.2018. Dostupno na: http://www.dubrovniknet.hr/novost.php?id=66197#.XROr9uszbIV (29.6.2019.).
[447] Kao i Odsjek za stare spomenike koji je znatno pridonio nastanku ove zaklade te zbirke kojom upravlja.

Kod *National Trusta* i Društva prijatelja dubrovačke starine očito je kako inicijativa za identifikacijom i očuvanjem baštine, u tim slučajevima, nije bila vladina. Okidač za osnivanje tih organizacija bila je briga građana za baštinu za koju su smatrali da nestaje. Kod *English Heritagea*, koji je danas zaklada, situacija je bila drugačija. Zbirka kojom danas upravlja ta zaklada sustavno je stvarana kroz više desetljeća kako bi se kroz nju „ispričala" nacionalna priča. Ustvari, možda bi i bila izgrađena, ali uz mnogo više financijskih sredstava. Prikazano je i kako organizacije civilnog društva mogu, od veoma malih, izrasti u ogromne organizacije s nekoliko milijuna članova i masovnom podrškom kao što je to slučaj s *National Trustom.*

Najveći uspjeh ovih triju entiteta civilnog društva zasigurno je, vrlo uspješno, zaustavljanje propadanja mnogih baštinskih resursa. Zajednice gdje djeluju ovi entiteti zasigurno bi bile znatno osiromašene da oni nisu krenuli u zaštitu baštine koja tada nije bila percipirana kao nešto važno. Lako se može zaključiti da, ako se prepozna neka baština, organizacije civilnog društva mogu narasti do ogromnih razmjera te samim time imati i znatan utjecaj na kulturne politike. Tako mogu i upravljati ogromnim financijskim sredstvima. Zato je danas Društvo prijatelja dubrovačke starine jedan od najvećih investitora u baštinu u Republici Hrvatskoj. Ta nam činjenica dovoljno govori koliko su bile dalekosežne odluke osnivača u trenutku kada su započeli sa zaštitom baštine i njezinim upravljanjem. No prije svega, trebalo je prepoznati određenu baštinu u određeno vrijeme. Svakako treba pripomenuti i ostale čimbenike, a ne samo motivaciju osnivača, koji su doprinijeli da te organizacije narastu do današnjih razmjera. Za *English Heritage* može se zaključiti, da bez velike pomoći raznih vlada, ovakva zbirka teško bi bila stvorena. Posebice jer je ta zaklada izrasla iz zbirke kojom je upravljalo, u početku, državno tijelo Odsjek za stare spomenike (većim dijelom).

Veliku su ulogu odigrale i ekonomske prilike i politike koje su, posebice u Ujedinjenom Kraljevstvu, onemogućavale vlasnicima da se sustavno brinu za svoje baštinske resurse. Njih su se odricali te su ih predavali *National Trustu* ili Odsjeku za stare spomenike. Na taj su ih način spašavali. Da je situacija bila drugačija i da su vlasnici mogli održavati svoje velike posjede, može se slobodno pretpostaviti da bi ih se puno manje bilo spremno odreći. Također, važna je bila podrška tim organizacijama od strane elite i raznih vlada koje su omogućile stvaranje potrebnog zakonodavnog okvira koji je omogućio sigurno obavljanje aktivnosti na području zaštite baštine.

Na kraju, može se zaključiti da ove organizacije te njihovi članovi nisu odigrali ulogu koju su odigrali, gubitci na području kulture bili bi zasigurno znatno veći. Uzimajući u obzir smanjivanje financijskih sredstva za kulturu, iz navedenog se vidi koliko su organizacije civilnog društva, kao i samo civilno društvo, važni. Iako se to ponekad nekome i ne čini.

8. Literatura

1. A family home for 400 years. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/canons-ashby/features/a-family-home-for-400-years (14.6.2019.).
2. Alfirević, N. ... et al. Osnove marketinga i menadžmenta neprofitnih organizacija. Zagreb : Školska knjiga : Institut za inovacije = Innovation Institute, 2013.
3. Ancient Monuments Protection Act, 1882. // Legislation.gov.uk. Dostupno na: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1882/73/pdfs/ukpga_18820073_en.pdf (6.6.2019.).
4. Andrew Saunders. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.11.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Saunders (17.6.2019.).
5. Augustus Henry Lane-Fox Pitt-Rivers, British archaeologist. // Encyclopaedia Britannica. 30.4.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Augustus-Henry-Lane-Fox-Pitt-Rivers (16.6.2019.).
6. Avebury, archaeological site, England, United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 19.5.2017. Dostupno na: https://www.britannica.com/place/Avebury-archaeological-site-England (13.6.2019.).
7. Babić, D. Iskustva i (skrivene) vrijednosti eko-muzeja. // Etnološka istraživanja 14, (2009), str. 221-236.
8. Babić, D. Social responsible heritage management - empowering citizens to act as heritage managers. // Procedia - Social and Behavioral Sciences 188, (2015), str. 27-34.
9. Baština. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search (21.5.2019.).
10. Beritić, Lukša. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7100 (28.6.2019.).
11. Bežovan, G. Civilno društvo. 2. izd. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2005.
12. Bežovan, G.; Zrinščak, S. Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena? // Revija za socijalnu politiku 14, 1(2007), str. 1-27.
13. Charles Reed Peers. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Reed_Peers (16.6.2019.).

14. Charles Rothschild. // Wikipedia : the free encyclopedia. 8.9.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Rothschild (3.6.2019.).

15. Civilno društvo. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12023 (12.11.2018.).

16. Clement Attlee, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 28.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Clement-Attlee (4.6.2019.).

17. Cooper, A. Accounting for Research : a Critical Assessment of English Heritage's *Research Strategy* and *Agenda 2005–2010*. // Public Archaeology 7, 1(March 2008), str. 31–50.

18. David Lindsay, 28th Earl of Crawford. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Lindsay,_28th_Earl_of_Crawford (25.6.2019.).

19. Dolmen. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15799 (16.6.2019.).

20. Dosta je rezova! // Kulturpunkt 29.1.2019. Dostupno na: https://www.kulturpunkt.hr/content/dosta-je-rezova (23.4.2019.).

21. Drucker, P. F. Managing the non-profit organization : practices and principles. 1st ed. New York : HarperCollins, 1990.

22. Društvo prijatelja dubrovačke starine : nove cijene ulaznica, počeci novih, završeci starih projekata u 2019. // Dubrovniknet 31.12.2018. Dostupno na: http://www.dubrovniknet.hr/novost.php?id=66197#.XROr9uszbIV (29.6.2019.).

23. Društvo. // Društvo prijatelja dubrovačke starine. Dostupno na: https://citywallsdubrovnik.hr/drustvo/ (24.6.2019.).

24. Edward Douglas-Scott-Montagu, 3rd Baron Montagu of Beaulieu. // Wikipedia : the free encyclopedia. 4.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Douglas-Scott-Montagu,_3rd_Baron_Montagu_of_Beaulieu (17.6.2019.).

25. English Heritage. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/English_Heritage (27.6.2019.).

26. Frederick Denison Maurice, British theologian. // Encyclopaedia Britannica. 28.3.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Frederick-Denison-Maurice (25.6.2019.).

27. G. M. Trevelyan, British historian. // Encyclopaedia Britannica. 12.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/G-M-Trevelyan (3.6.2019.).

28. Geoffrey Mander. // Wikipedia : the free encyclopedia. 5.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Geoffrey_Mander (25.6.2019.).

29. George Shaw-Lefevre, 1st Baron Eversley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 14.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/George_Shaw-Lefevre,_1st_Baron_Eversley (25. 6. 2019.).

30. Graham B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. A geography of heritage : power, culture and economy. London; New York : Arnold : Oxford University Press, 2000.

31. Graham, B.; Ashworth, G. J.; Tunbridge J. E. The uses and abuses of heritage. // Heritage, museums and galleries : an introductory reader / edited by Gerard Corsane. London; New York : Routledge, 2005.

32. Gulati-Partee, G. A Primer on Nonprofit Organizations. // Popular Government 66, 4(Summer 2001), str. 31-36.

33. Hardwicke Rawnsley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hardwicke_Rawnsley (25.6.2019.).

34. Harvey, D. C. Heritage Pasts and Heritage Presents : temporality, meaning and the scope of heritage studies. // International Journal of Heritage Studies 7, 4(2001), str. 319-338.

35. Henry Benson, Baron Benson. // Wikipedia : the free encyclopedia. 6.1.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Benson,_Baron_Benson (4.6.2019.).

36. Henry Brassey. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Brassey (26.6.2019.).

37. History of Alfriston Clergy House. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/alfriston-clergy-house/features/history-of-alfriston-clergy-house (26.6.2019.).

38. History of Harmondsworth Barn. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/harmondsworth-barn/history (18.6.2019.).

39. History of Stonehenge. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/history-and-stories/history/ (11. 6. 2019.).

40. Howard, P. Heritage : management, interpretation, identity. London; New York : Continuum, 2003.

41. Hugh Dalton. // Wikipedia : the free encyclopedia. 22.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Dalton (25.6.2019.).

42. Hugh Grosvenor, 1st Duke of Westminster. // Wikipedia : the free encyclopedia. 14.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Grosvenor,_1st_Duke_of_Westminster (25.6. 2019.).

43. Inflation calculator. // Bank of England. 22.1.2019. Dostupno na: https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation/inflation-calculator (26.6.2019.).

44. James Lees-Milne. // Wikipedia : the free encyclopedia. 20.2.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Lees-Milne (4.6.2019.).

45. Jenkins, J.; James, P. From acorn to oak tree : the growth of the National Trust 1895-1994. London : Macmillan, 1994.

46. John Bailey (critic). // Wikipedia : the free encyclopedia. 1.8.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/John_Bailey_(critic) (1.6.2019.).

47. John Ruskin, English writer and artist. // Encyclopaedia Britannica. 4.2.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/John-Ruskin (25.6.2019.).

48. Kapetanić, N. Povijest i obnova konavoskih mlinova. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 245-253.

49. Kapetanić, N. Povijest i obnova tvrđave Sokol. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 187-196.

50. Larkin, J. Safely into the Unknown? A review of the proposals for the future of English Heritage. // Papers from the Institute of Archaeology 24, 1(2014), str. 1-18.

51. Lawrence Dundas, 2nd Marquess of Zetland. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Lawrence_Dundas,_2nd_Marquess_of_Zetland (25.6.2019.).

52. Lean, G. Does our history have a future in the hands of the English Heritage Trust? // The Telegraph. 28.2.2015. Dostupno na: https://www.telegraph.co.uk/news/earth/environment/conservation/11441254/Does-our-history-have-a-future-in-the-hands-of-the-English-Heritage-Trust.html (20.6.2019.).

53. Lionel Earle. // Wikipedia : the free encyclopedia. 9.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Lionel_Earle (16.6.2019.).

54. Lipovac, N. Englesko-hrvatski stručni pojmovnik kulturne baštine = English-Croatian cultural heritage professional glossary. Zagreb : Arhitektonski fakultet : UPI-2M plus, 2018.

55. Macan, H. Kronologija radova na dubrovačkim zidinama do 1959. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 107-142.

56. Macan, H. Kronologija radova na fortifikacijskom sustavu Stona od 1952. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 167-186.

57. Macan, H. Kronologija radova na tvrđavi Sokol u Konavlima od 1965. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 197-204.

58. Macan, H. Kronologija radova u Dubrovniku, Stonu, Primorju i otocima te u Konavlima od 1957. do 2016. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 215-244.

59. Macan, H. Nastanak, propadanje i obnova stonskih zidina. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 143-154.

60. Margaret Thatcher, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 29.1.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher (4.6.2019.).

61. Maroević, T. Baštini na čast, spomenicima za obnovu. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 411-414.

62. Ministarstvo kulture inicijativi 'Dosta je rezova': Proračun nam je povećan, a ne smanjen. // Tportal 1.2.2019. Dostupno na: https://www.tportal.hr/kultura/clanak/ministarstvo-kulture-inicijativi-dosta-je-rezova-proracun-nam-je-povecan-a-ne-smanjen-foto-20190201/print (23.4.2019.).

63. Miranda Hill. // Wikipedia : the free encyclopedia. 28.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Miranda_Hill (3.6.2019.).

64. National Trust : Annual Report 2017/18. // National Trust. Dostupno na: https://nt.global.ssl.fastly.net/documents/annual-report-201718.pdf (14.6.2019.).

65. National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty. // Wikipedia : the free encyclopedia. 16.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Trust_for_Places_of_Historic_Interest_or_Natural_Beauty (27.6.2019.).

66. Nodari, M. U čast Lukši Beritiću i Dubravki Beritić. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 381-388.

67. Nodari, M. U pohvalu Društva. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 49-52.

68. O nama. // Hrvatski jezični portal. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=o-nama (21.5.2019.).

69. Octavia Hill, British philanthropist. Encyclopaedia Britannica. 28.1.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Octavia-Hill (25.6.2019.).

70. Odluka o proglašenju zakona o zakladama i fondacijama. // Narodne novine 36/1995. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1995_06_36_722.html (25.6.2019.).

71. Oliver Sylvain Baliol Brett, 3rd Viscount Esher. // Wikipedia : the free encyclopedia. 19.2.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Sylvain_Baliol_Brett,_3rd_Viscount_Esher (3.6.2019.).

72. Orlić, D. Proslov. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 9-12.

73. Our beginnings at Dinas Oleu. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/south-snowdonia/features/our-beginnings-at-dinas-oleu (23.5.2019.).

74. Our history. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/about-us/our-history/ (27.6.2019.).

75. Page:The Preservation of Places of Interest or Beauty, 1907.djvu/43. // Wikisource. 28.9.2017. Dostupno na:

https://en.wikisource.org/wiki/Page%3AThe_Preservation_of_Places_of_Interest_or_Beauty%2C_1907.djvu/43 (27.6.2019.).

76. Pavičić, J. Strategija marketinga neprofitnih organizacija. Zagreb : Masmedia, 2003.

77. Philip Kerr, 11th Marquess of Lothian. // Wikipedia : the free encyclopedia. 5.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Kerr,_11th_Marquess_of_Lothian (25.6.2019.).

78. Pilgrim Trust. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.9.2018. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Pilgrim_Trust (27.5.2019.).

79. President. // National Trust. Dostupno na: https://www.nationaltrust.org.uk/features/president (25.6.2019.).

80. Princess Louise, Duchess of Argyll. // Wikipedia : the free encyclopedia. 16.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Princess_Louise,_Duchess_of_Argyll (25.6.2019.).

81. Q&A : What is a quango? // BBC 14.10.2010. Dostupno na: https://www.bbc.com/news/uk-politics-11405840 (27.5.2019.).

82. Quango. // Wikipedia : the free encyclopedia. 23.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Quango (24.6.2019.).

83. Ramsay MacDonald, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 19.12.2018. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Ramsay-MacDonald (3.6.2019.).

84. Randal McDonnell, 8th Earl of Antrim. // Wikipedia : the free encyclopedia. 10.3.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Randal_McDonnell,_8th_Earl_of_Antrim (26.6.2019.).

85. Registar stranih udruga. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-stranih-udruga/827 (5.6.2019.).

86. Registar stranih zaklada u Republici Hrvatskoj. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-stranih-zaklada-u-republici-hrvatskoj/833 (5.6.2019.).

87. Registar udruga Republike Hrvatske (aktivne udruge). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na: https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMBAAEAAAAAAAAAAAAAAABAQFvaeICAbbAGA (5.6.2019.).

88. Registar udruga Republike Hrvatske (područje djelovanja: kultura i umjetnost). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na:

https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMBAAEAAAAA_QQBAAABAgAAAAGAttwFAAAAAQEAAAABAgAAAAAAAAAABAQFvaeICAA (5.6.2019.).

89. Registar udruga Republike Hrvatske (područje djelovanja: kultura i umjetnost, djelatnost: kulturna baština). // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2015. Dostupno na: https://registri.uprava.hr/#!udruge/wgMB_QQBAAABAgAAAAHQxdwFAAAAAQEAAAABAgEAAAAA_QQBAAAEAAAAAYC23AUAAAAFAAAABgAAAAAAAABAQFvaeICAc67GA (5.6.2019.).

90. Registar udruga. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. 2019. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/registar-udruga/826 (5.6.2019.).

91. Robert Hunter (National Trust). // Wikipedia : the free encyclopedia. 27.5.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Hunter_(National_Trust) (25.6.2019.).

92. Roger Chorley, 2nd Baron Chorley. // Wikipedia : the free encyclopedia. 26.11.2017. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Roger_Chorley,_2nd_Baron_Chorley (4.6.2019.).

93. Romić, I. Ratna pohara Grada i sanacija spomenika. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 261-275.

94. Sargeant, A. … et al. Fundraising principles and practice. New Jersey : John Wiley and Sons, 2010.

95. Sir Charles Trevelyan, 3rd Baronet. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Charles_Trevelyan,_3rd_Baronet (25.6.2019.).

96. Smith, L. Uses of heritage. New York : Routledge, 2006.

97. Stand where history happened. // English Heritage. Dostupno na: https://www.english-heritage.org.uk/ (5.6.2019.).

98. Stanley Baldwin, prime minister of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 10.12.2018. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Stanley-Baldwin (4.6.2019.).

99. Statut : Društvo prijatelja dubrovačke starine. // Društvo prijatelja dubrovačke starine. Dubrovnik, 2016. Dostupno na: http://citywallsdubrovnik.hr/wp-content/uploads/2018/06/DPDS_Statut.pdf (24.6.2019.).

100. The English Lake District. // UNESCO. Dostupno na: https://whc.unesco.org/en/list/422 (2.6.2019.).

101. Three new sites and two extensions added to UNESCO's World Heritage List. // UNESCO. 9.7.2017. Dostupno na: https://whc.unesco.org/en/news/1691/ (2.6.2019.).

102. Thurley, S. Men from the ministry : how Britain saved its heritage. New Haven; London : Yale University Press, 2015.

103. Tudor. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62624 (26.6.2019.).

104. Veramenta-Paviša, P. Povijesni razvoj dubrovačkih zidina. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 73-106.

105. Veramenta-Paviša, P. Povijest Društva prijatelja dubrovačke starine. // Društvo prijatelja dubrovačke starine : povijest i rad na spomenicima kulture : 1952. - 2016. / odgovorni urednik Denis Orlić. Dubrovnik : Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016. Str. 13-45.

106. Victoria, queen of United Kingdom. // Encyclopaedia Britannica. 5.6.2019. Dostupno na: https://www.britannica.com/biography/Victoria-queen-of-United-Kingdom (16.6.2019.).

107. Waterson, M. The National Trust : the first hundred years. Rev. ed. London : National Trust, 1997.

108. What we do. // The National Trust for Scotland. Dostupno na: https://www.nts.org.uk/what-we-do (25.6.2019.).

109. White elephant. // Cambridge Dictionary. Dostupno na: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/white-elephant (27.6.2019.).

110. William John Evelyn. // Wikipedia : the free encyclopedia. 15.6.2019. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/William_John_Evelyn (25.6.2019.).

111. Zaklada. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66754 (25.6.2019.).

112. Zakon o udrugama. // Narodne novine 74/2014. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_74_1390.html (1.2.2019.).

113. Zakon o zakladama. // Narodne novine 106/2018. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_106_2056.html (1.2.2019.).

Prilog

Prilog 1 – Popis prevedenih pojmova

Termin na engleskom jeziku	**Prijevod na hrvatski jezik**
abbey	opatija
advocacy	javno zagovaranje
An Act for the better protection of Ancient Monuments	Zakon za bolju zaštitu starih spomenika
Ancient Monuments Act	Zakon o starim spomenicima
Ancient Monuments Board	Odbor za stare spomenike
Ancient Monuments Consolidation and Amendment Act	dopuna i pročišćeni Zakon o starim spomenicima
Ancient Monuments Department	Odsjek za stare spomenike
Ancient Monuments Protection Act	Zakon o zaštiti starih spomenika
authorized heritage discourse	autorizirani baštinski diskurs
Bank of England	središnja banka Ujedinjenog Kraljevstva
barrister	odvjetnik višeg stupnja (s pravom istupa na sudu)
British Museum	Britanski muzej
building	građevina, zgrada
Chief Agent	Glavni agent
Chief Inspector of Ancient Monuments	Glavni inspektor za stare spomenike
civil society	civilno društvo
Committee of Enquiry	Istražni odbor
Commons Preservation Society	Društvo za očuvanje zajedničke zemlje
Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage	Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine
Council	Vijeće
Council for the Preservation of Rural England	Vijeće za očuvanje ruralne Engleske
country house	ladanjska kuća
Country Houses Committee	Odbor za ladanjske kuće
covenant	ugovor
death duty	porez na nasljedstvo
Department of the Environment	Ministarstvo okoliša
Directorate of Ancient Monuments and Historic Buildings	Uprava za stare spomenike i povijesne građevine
director-general	izvršni direktor
English Heritage	Engleska baština

Enterprise Neptune	Projekt Neptun
Enterprise Neptune Committee	Odbor za Projekt Neptun
Estates Committee	Odbor za posjede
Executive Committee	Izvršni odbor
extraordinary general meeting	izvanredna opća sjednica
Finance and General Purposes Committee	Odbor za financijske i opće poslove
Finance Committee	Financijski odbor
First Commissioner of Works	Prvi povjerenik za graditeljstvo
fundraising	prikupljanje financijskih sredstava
Gardens Committee	Odbor za vrtove
general meeting	godišnja sjednica
historic building	povijesna građevina
Historic Buildings and Ancient Monuments Act	Zakon o povijesnim građevinama i starim spomenicima
Historic Buildings and Monuments Commission for England	Komisija za povijesne građevine i spomenike za Englesku
Historic Buildings Committee	Odbor za povijesne građevine
Historic Buildings Council	Vijeće za povijesne građevine
historic environment	povijesni okoliš
historic house	povijesna kuća
Inspector of Ancient Monuments	Inspektor za stare spomenike
Inspectorate	Inspektorat
Kyrle Society	Društvo Kyrle
Lake District Defence Society	Društvo za zaštitu Lake Districta
lobbying	lobiranje
manor house	dvor
Ministry of Works	Ministarstvo graditeljstva
Ministry of Works & Buildings	Ministarstvo graditeljstva i građevina
monument	spomenik
nation state	nacionalna država
National Footpaths Society	Nacionalno društvo za pješačke putove
National Gallery	Nacionalna galerija
National Heritage Act	Zakon o nacionalnoj baštini
National Heritage Collection	Nacionalna baštinska zbirka
National Heritage Memorial Fund	Nacionalni fond za spomeničku baštinu
National Land Fund	Nacionalni zemljišni fond
National Motor Museum	Nacionalni muzej motora
National Trust Act	Zakon o Nacionalnoj zakladi
National Trust for Historic Sites and Natural Scenery	Nacionalna zaklada za povijesne lokalitete i prirodne krajobraze
National Trust for Places of Historic Interest	Nacionalna zaklada za mjesta od povijesnog

or Natural Beauty	značaja ili prirodne ljepote
nongovernmental organization	nevladina organizacija
nonprofit organization	neprofitna organizacija
North Carolina Center for Nonprofits	Centar za neprofitne organizacije Sjeverne Karoline
Office of Woods	Ured za šumarstvo
Office of Works	Ured za graditeljstvo
Office of Works & Public Buildings	Ured za graditeljstvo i javne građevine
Open Spaces Society	Društvo za otvorene prostore
Permanent Secretary	stalni tajnik
Principal Architect	Glavni arhitekt
Properties Committee	Odbor za nekretnine
Publicity Committee	Odbor za publicitet
Quasi-Autonomous Non-Governmental Organisation, quango	kvazinevladina organizacija
regional agent	područni agent
regional committee	područni odbor
regional office	područni ured
Royal Academy	Kraljevska akademija
scheduled monuments	popis spomenika
Society for the Protection of Ancient Buildings	Društvo za zaštitu starih građevina
solicitor	niži odvjetnik (bez prava branjenja na sudu)
stakeholder	dionik
Tower of London	Londonski toranj
War Office	Ministarstvo obrane
World Heritage List	Popis svjetske baštine

Organizacije civilnog društva i upravljanje baštinom: primjeri *National Trusta* i *English Heritagea*

Sažetak

U nekim slučajevima, državna, regionalna i lokalna uprava ne prepoznaju baštinu kao nešto važno. Zato je važno imati razvijeno civilno društvo koje može preuzeti tu ulogu. U ovom diplomskom radu obrađuje se tematika civilnog društva te upravljanja baštinom. U uvodnom dijelu rada opisan je pojam baštine te civilno društvo i organizacije civilnog društva koje su njegov integralni dio. U glavnom dijelu rada analizira se povijesni razvoj dviju zaklada iz Ujedinjenog Kraljevstva, a to su: *National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty* i *English Heritage*. Prikazano je kako su se te zaklade razvile u vrlo velike organizacije koje danas imaju značajnu ulogu pri zaštiti i upravljanju baštinom te pri kreiranju raznih kulturnih politika. Prikazana je njihova vrlo duga povijest djelovanja, kao i izuzetni rezultati te različita iskustava na polju upravljanja baštinom u raznim povijesnim kontekstima.

U završnom dijelu rada ukratko je prikazan i povijesni razvoj udruge Društvo prijatelja dubrovačke starine iz Republike Hrvatske koja ima iskustvo od gotovo sedam desetljeća na području zaštite i upravljanja baštinom na dubrovačkom području. Glavni zaključak rada je da je najveće postignuće ovih triju entiteta civilnog društva, zasigurno, uspješno zaustavljanje propadanja mnogih baštinskih resursa koji su sačuvani za buduće generacije.

Ključne riječi: upravljanje baštinom, civilno društvo, nevladine udruge, *National Trust*, *English Heritage*

Civil society organizations and heritage management: The National Trust and English Heritage case studies

Summary

In some cases, state, regional and local authorities do not recognize heritage as something of importance. Therefore, it is important to have a highly developed civil society that is capable to take on that role. The main subjects of this master's thesis are civil society and heritage management. In the introductory part of the paper the notion of heritage is depicted. Also, civil society and the organizations that are their integral part are described.

The main part of the paper analyses historical development of two charities from the United Kingdom. These are: National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty, and English Heritage. It is described how small charities develop into very large organizations that nowadays have a significant role in the field of heritage preservation, heritage management and also in the creation of various cultural policies. A very long history of their activities is depicted, as well as their remarkable results and different experiences in the field of heritage management in various historical contexts.

In the final part of the paper, a historical development of Society of Friends of Dubrovnik Antiques, a nongovernmental organization from Republic of Croatia, is also shown. This organization has experience spanning almost seven decades in the field of heritage management and heritage protection in Dubrovnik's region. The main conclusion of this paper is that it is certain that the greatest achievement of these three civil society entities is successfully stopping the degradation of many heritage resources that are preserved for future generations.

Key words: heritage management, civil society, nongovernmental organizations, National Trust, English Heritage